

Cassuto, Umberto,

הַאֵלֶּה עֲנָת

שירי עליה כנעניים מתקופת האבות

סידרם ותרגמם מלשון אוגרית לעברית
והוסיף עליהם פירוש ומבוא

משה דוד קאסוטו

הוצאת מוסד ביאליק

ירושלים תשכ"ה

האלה ענת [אסטילה אבן]

תוכן העניינים

עמוד		עמוד	
		7	אל הקורא
91	ב. לוח אביו		מבוא
93	תיאור הלוח	9	פרק ראשון: מה הם כתבי אוגרית
99	המקור ותרגומו העברי		פרק שני: היחס שבין הספרות האוגריתית לבין
	הפירוש	19	הספרות המקראית
101	ג. הקטעים המקבילים	42	פרק שלישי: עלילת בעל
103	תיאור הקטעים		הטכסטים
104	הקטע הראשון	61	הערות מוקדמות
	הקטע השני		א. לוח אב־ה (לוח האלה ענת)
	מפתחות		תיאור הלוח
107	א. מקראות שנתפרשו בספר	62	המקור ותרגומו העברי
108	ב. מלים אוגריתיות שנתפרשו בספר	63	הפירוש
109	ג. עניינים אוגריתיים אחרים שנידונו בספר	74	
110	ד. טכסטים אוגריתיים אחרים שנתפרשו בספר		

רשימת הלוחות

- בשער הספר: האלה ענת (אסטילת אבן)
- לוח א: מפת המזרח התיכון בתקופת האבות
מיצג אל-ביצ'א והתל של ראס-שמרה
- לוח ב: תצלום הלוח האוגריתי אב־ה
- לוח ג: תצלום הלוח האוגריתי אב־ו
- לוח ד: תמונות אלים שנמצאו באוגרית:
אל אבי האלים, ולפניו מלך אוגרית
בעל (אסטילת אבן)
בעל או רשף (פסל של ברננה)

אל הקורא

המשלחת הארכיאולוגית הצרפתית שחפרה בחרבות העיר הקדומה אוגרית, בסוריה הצפונית, משנת 1929 עד שנת 1939, מצאה שם, חרותים על לוחות ועל שברי לוחות, כמה שרידים ספרותיים בלשון האוגריתית, מתקופת אבות ישראל. הלשון האוגריתית היא אחת הלשונות השמיות הקרובות ביותר ללשון העברית, והספרות האוגריתית קרובה מאוד בצורתה לספרותו של עם ישראל. מכאן רוב חשיבותם ורוב ערכם של השרידים ההם בעיני כל מי שרוחש בלבו אהבה והוקרה לספרי המקרא.

בשנת תרצ"ו, זמן קצר אחר התחלת חפירותיה של המשלחת הצרפתית, הגיש ח.א. גינזברג לפני קהל הקוראים העברים את כל הטכסטים האוגריתיים שהיו ידועים עד אז, בצירוף תרגום עברי ופירוש בעברית, וספרו 'כתבי אוגרית' הריהו עוד היום אחת התרומות החשובות ביותר לחקר הספרות האוגריתית. אחרי כן נתגלו ונתפרסמו כמה טכסטים אוגריתיים נוספים, ועבודת המחקר במקצוע הספרות האוגריתית הלכה והתרחבה בהרבה. כל הטכסטים נמצאים עכשיו ב־Ugaritic Handbook של כ.ה. גורדון (רומה 1947), מועתקים באותיות לטיניות. המשלחת הצרפתית אף היא מכינה הוצאה כללית של כל הטכסטים בתצלומים ובתעתיק, עם תרגום צרפתי. כדאי הוא, שגם לפני הקורא העברי ימצא כל החומר בשלמותו, וכל הטכסטים שלא כונסו בתוך ספרו של גינזברג יתפרסמו אף הם בהוצאה עברית. אני עובד זה ימים רבים בהכנת הוצאה זו, שתביא את הטכסטים מועתקים באותיות עבריות, ותצרף להם תרגומם העברי ופירוש מפורט בעברית. בספר זה, שאני נותן עכשיו לפני קהל הקוראים, כלולות שתי שורות של טכסטים:

(א) שני לוחות (הלוח אב"ה והלוח אב"ו), השייכים לשיר האפי הגדול המספר על פעולותיו ועל מאורעותיו של בעל. לוחות אלו, שנתפרסמו לראשונה על ידי וירולו בספרו *La déesse Anat* (פאריס 1938), היו באים בסדר המקורי של השיר לפני הלוחות הנמצאים בספרו של גינזברג.

(ב) שני קטעים שנתפרסמו לראשונה במאמרו של וירולו *Fragments mythologiques de Ras Shamra*, בעתון *Syria*, כרך כ"ד (1944-45), עמ' 12-14. קטעים אלו מקבילים בתכנם ללוח אב"ה האמור.

מכיון שבכל הטכסטים האלה תופסת האלה ענת מקום חשוב, קראתי גם אני, כוירולו בשעתו, את שם ספרי על שמה.

עבודתם של החוקרים שקדמוני, עבודה חשובה וראויה להוקרה מרובה ולהערצה,

אל הקורא

היתה עבודה חלוצית, והניחה לאחרים מקום רב להתגדר בו. לפיכך גם תרגומי וגם פירושי הם ברובם המכריע חדשים ומקוריים. השתדלתי כמיטב יכולתי לקדם את הבנת הטכסטים הנידונים, גם במה שנוגע לפירוש פרטיהם וגם במה שנוגע לבירור תכנם הכללי ולקשר הפנימי שביניהם ובין יתר הטכסטים האוגריתיים השייכים לסוגם. ובייחוד נתתי את דעתי על ההקבלות שבין כתבי אוגרית ובין כתבי המקרא, העלולות להפיץ אור על הספרות האוגריתית מכאן ועל הספרות המקראית מכאן.

על הסימנים שאני משתמש בהם בספר זה לציין את כל אחד מן הלוחות הספרותיים האוגריתיים, עיין להלן, בסוף הפרק הראשון של המבוא.

תמונת האלה ענת הניתנת בשער הספר היא תבליט על אסטילת-אבן, הנמצאת באוסף הפרטי של מר ג. מיכאלידיס בקאהיר. היא מתפרסמת כאן בפעם הראשונה ברשותו האדיבה של בעל האוסף, באמצעותו של ד"ר י. לייבוביץ; ואני רואה חובה נעימה לעצמי להביע לשניהם את תודתי. וכן אמורה תודתי לפרופ' שפר ולפרופ' וירולו ולהוצאת גויתנר בפאריס, אשר הואילו להרשותני להדפיס מתוך ספריהם את התמונות שבלוחות א-ד הנספחים לספר זה.

מ. ד. ק.

מבוא

פרק ראשון: מה הם כתבי אוגרית

עיר קדומה היתה בסוריה הצפונית, על יד הנמל הקטן הנקרא בפי הערבים מינת אל-ביצ'א, כלומר הנמל הלבן, ממול ללשון הארץ הצפונית-מזרחית של אי קיפרוס, כשנים עשר קילומטרים מצפון ללודקיה. אבל כבר לפני שלושת אלפי שנים בקירוב חרבה העיר ונשתכחה מלב בני אדם. חרבותיה נתכסו עפר ונשארו טמונות בתוך התל המכונה עכשיו בשם ראס א-שמרה (גבעת השמיר). ועד לפני שנים ספורות לא היה אדם יכול לשער, שבאותו התל היו צפונים שרידיה של עיר אוגרית, הידועה לנו בשמה מתוך תעודות אכדיות, חתיות, ומצריות. ועל אחת כמה וכמה שלא היה אדם יכול להעלות על הדעת את גודל ערכם של אותם השרידים.

אך למותר לשוב ולספר כאן בפרטות, כיצד נתגלה בשנת 1928, על פי מקרה, בית קברות עתיק באיזור הנמל הלבן, וכיצד ערכה משלחת צרפתית, משנת 1929 עד פרוץ מלחמת העולם השנייה, חפירות שיטתיות בנמל ובתל הסמוך לו, והגיעה לידי תגליות בעלות חשיבות בלתי רגילה. על עניינים אלו יוכל הקורא העברי למצוא ידיעות מספיקות בספרו של ח.א. גינזברג 'כתבי אוגרית' (ירושלים תרצ"ו), ובמאמרי על אוגרית (אגרת) אשר נדפס בכרך הראשון של האנציקלופדיה המקראית. כאן די יהיה להרחיב קצת את הדיבור על הספרות השירית האוגריתית, שאליה שייכים הטכסטים המוגשים לפני הקורא בספר זה.

התגלית החשובה ביותר שנתגלתה באוגרית היא תגלית הלוחות הכתובים בכתב האוגריתית ובלשון האוגריתית. מספר רב של לוחות טין כתובים משני עבריהם או מעבר אחד נתגלה בשרידי בניין גדול, שהיה משמש ספריה ובית ספר לכהנים, ועוד באולמים אחדים של בניין אחר שהיו משמשים ארכיון כללי ודיפלומטי למלכי אוגרית, וגם במקומות אחרים פה ושם. אחדים מהם היו כתובים בכתב היתדות המיסופוטמי הידוע מכבר, ובכללם מכתבים, שטרות, מסמכים, חשבונות, ורשימות שונות בלשון אכדית, קטעי מילונים המביאים על יד הסימנים האידיאוגרפיים השומריים את פתרונם בלשון אכדית או בלשון חורית; ואילו רובם היו כתובים בכתב חדש שלא היה ידוע קודם לכן. כתב זה (שנמצא גם בכתובות קטנות אחדות על גבי כלים ועל מצבות אבן) שייך אף הוא לסוג כתבי היתדות, כלומר שהסימנים שלו מורכבים אף הם קווים בצורת יתד⁽¹⁾; אבל שונה הוא כתב זה בעיקר טיבו מכתב היתדות המיסופוטמי, שהרי סימני הכתב המיסופוטמי, המציינים במקצתם הברות ובמקצתם מלים שלמות, מרובים הם עד מאוד.

1. עיין להלן את לוח הסימנים של הכתב האוגריתית

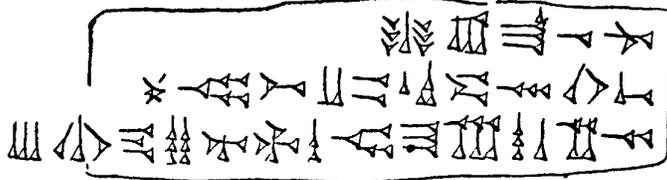
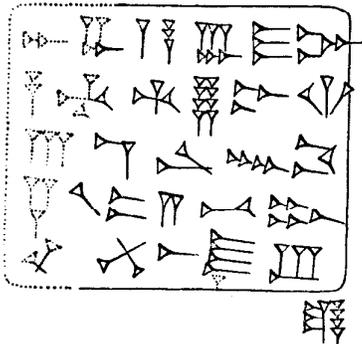
וברובם מורכבים הם הרכב מסובך של יתדות הרבה, ואילו הכתב החדש לא היה כולל אלא מספר מועט של סימנים פשוטים מאוד, שלושים בקירוב. כשנתגלו בשנת 1929 הטכסטים הראשונים, היה כתב חדש זה חידה סתומה לחוקרים, ואולם לא עברה שנה לפרסומם של אותם הטכסטים, והחידה נפתרה. מיעוט מספרם של הסימנים הוכיח מיד, שהכתב לא היה כתב אידיאוגרפי ולא כתב הברות, אלא כתב אלפביתי. מספר האותיות שבכל מלה ומלה, הנראה לעין בבירור מפני דרכו של כתב זה להפריד כמעט בכל מקום בתוך השורה את המלים זו מזו על ידי יתד קטנה, היה מצומצם מאוד, ולא עלה אלא לעתים רחוקות על חמש. מכאן הסתבר, שרק העיצורים (הקונסוננטים) היו מסומנים, כדרך הכתבים השמיים הקדומים, וקרוב היה לשער שלשונם של הטכסטים הנידונים לשון שמית היתה. על סמך הנחה זו נעשו נסיונות לפענוח הכתב, ונסיונות אלו הוכתרו בהצלחה. עם הפענוח הוברר, שבאמת כל הטכסטים האלפביתיים, חוץ מאחדים שלשונם לשון חורית, כתובים היו בלשון השייכת לתחומן של הלשונות השמיות. השאלה, אם לשון זו, הלשון האוגריתית, שייכת לאותו הענף של הלשונות השמיות, שאנו נוהגים לכנותן בשם לשונות כנעניות, ושאליו שייכת גם הלשון העברית, שנויה במחלוקת. ואולם, לפי הדעה הנראית לי נכונה ביותר, יש להשיב על שאלה זו בחיוב, ולראות את הלשון האוגריתית כענף מענפי הגזע הכנעני. ההבדלים שבינה לבין יתר הלשונות הכנעניות הידועות לנו מתבארים על סמך שני גורמים אלו: (א) שיש כאן לפנינו דיאלקט כנעני צפוני; (ב) שדיאלקט זה נמצא בטכסטים הנידונים בשלב קדום מאוד של התפתחות⁽²⁾. הכתב האלפביתי האוגריתי כולל, מלבד סימני העיצורים חסרי ציון התנועות, כרגיל בכתבים השמיים הקדומים, שלושה סימנים שונים של אות אלף, שכל אחד מהם מורה גם על אחת משלוש התנועות u, i, a. על שימושם של שלושת הסימנים האלה יש חילוקי דעות בין החוקרים. לפי דעת הרוב, כל מקום שיש במבטא תנועה אחר האלף, זו היא התנועה המסומנת בכתוב; ומקום שאין תנועה נהנית אחר האלף, והאלף באה בסוף ההברה (כמו במלים העבריות נֶאֱזַר, יָאֵטֶם, ובמלים כיוצא בהן), יש אומרים שהכתוב מסמן את התנועה הקודמת לאלף, ואחרים אומרים שהסופרים האוגריתיים היו משתמשים במקרים כאלה בסימן הקשור בתנועה i או באחד משלושת הסימנים ללא הבחנה. אני הבעתי את הדעה⁽³⁾, שאמנם על הרוב מציינים שלושת הסימנים את התנועה שאחר האלף, אבל בכמה מקרים באים הם לציין את התנועה העיקרית והמוטעמת של המלה, אף אם איננה סמוכה לאלף. כך, למשל, יש להניח שהכתוב אֶלֶף, המקביל

חזרה להם; ושירי העלילה האוגריתיים, הקרובים ברוחם ובסגנונם לתרבות ארץ כנען, אינם לדעתו אלא תרגומים מן הלשון הכנענית.

3. עיין מה שכתבתי במפורט על דעתי ועל יתר הדעות ב-Orientalia, כרך ט"ז (1947), עמ' 466-476, ובהוצאתי בכינוס למדעי היהדות (ירושלים תש"ז), העומדת להתפרסם בכתבי הכינוס. (נדפסה ב"לשוננו", כרך י"ז, עמ' 123-127)

2. על דעה שונה עיין בייחוד במאמרו של גאצי, Is Ugaritic a Canaanite dialect? Language, כרך י"ז (1941), עמ' 127 ואילך. עכשיו נוטה גורדון (UH, עמ' 114-116) לעמדה זוהירה ובלתי מכרעת. לפי ג.ה. טורטשינר (הלשון והספר, כרך הלשון, עמ' 266 ואילך), שייכת היתה הלשון האוגריתית לענף מזרחי של הגזע השמי, ודובריה הביאו אותה לאוגרית שבצפון, ושם המשיכו להשתמש בה, בתוך הסביבה

לעברית אֶלֶף, אינו מסמן את שורת ההגאים א + u + ל + ף, אלא רק את שורת העיצורים א-ל-ף, הקשורה בתנועה המוטעמת u. וקריאתו הנכונה היא allūp – כמו בעברית. בעמוד שאחר זה ימצא הקורא טבלת הסימנים של הכתב האוגריתי. בטבלה זו סידרתי את הסימנים לפי סדרם שבלוחית הכוללת את האלפבית האוגריתי שנתגלתה בנובמבר 1949⁽⁴⁾. כשחזר ראש המשלחת הצרפתית, קפ"א שְׁפֶר, אל חפירותיו בראס-שמרה אחר ההפסקה של עשר שנים בזמן מלחמת העולם השנייה ואחריה, ובקטע של לוחית דומה⁽⁵⁾, שאמנם נתגלה ונתפרסם מוזמן, אבל לא הובן עד התגלית של שנת 1949. אני מספח כאן פכסימילי של הלוחית השלמה לפי וירולו ופכסימילי של הקטע עם ההשלמות שלי, המסומנות בקווים שבורים.

הלוחית שנתגלתה בנובמבר 1949

הלוחית הקודמת (RS 10087) עם השלמותי

בטבלת הסימנים האוגריתיים רשמתי רק את הצורות הרגילות בטכסטים הספרותיים, מכיון שבצורות אלו נכתבו הטכסטים הנידונים בספר זה. הצורות המשניות, שאינן נהוגות אלא לעתים רחוקות, או בטכסטים מסוגים אחרים, רשומות בדקדוקן של גורדון⁽⁶⁾. גם בשתי הלוחיות של האלפבית נמצאות אותיות אחדות בצורה שונה במקצתה מן הרגילה, וקל יהיה לקורא לעמוד על הבדלים אלו מתוך השוואת הטבלה אל הפכסימילים של הלוחיות.

אין כאן המקום להיכנס לבעיות השייכות למוצאו ולתכונותיו ולסדר אותיותיו של הכתב האוגריתי⁽⁷⁾. רק על זה אעיר, שנוטה אני לחשוב, כי סדר האותיות של האלפבית הפיניקי בן כ"ב אותיות קדם לסדר האלפבית האוגריתי, והאותיות שניתוספו באלפבית האוגריתי כדי לציין את ההגאים שלא היו טעונים ציון מיוחד באלפבית הפיניקי, הוכנסו בסוף, אחר התי"ו, או במקום סמוך לאותיות דומות להן בצורתן, ועוד אוסיף, כי

4. פכסימילי של לוחית זו נתפרסם לראשונה ב-Manchester Guardian מיום 3.3.1950, בדיון וחשבון על הרצאה של וירולו, ומשם הדפסתיו במאמרי על אוגרית באנציקלופדיה המקראית, לוח ד'. תצלום של הלוחית ניתן ב-Manchester Guardian Weekly מיום 23.3.1950 (עמ' 13), ועוד במאמרו של גורדון ב-Orientalia, כרך י"ט (1950), עמ' 374-376.
5. כך הודיעני וירולו במכתב פרטי אלי. הוא פרסם פכסימילי של הקטע לפני עשר שנים (Revue d'Assyriologie, כרך ל"ז 411-1940), עמ' 34, ומשם הובא תחתיק באותיות לטיניות בקובץ של גורדון, מס' 320.
6. UH, 4.13 - 33. על צורות משניות אחדות הבאות בקטעים המקבילים ללוח אב"ה אדבר עוד להלן.
7. עיין מאמרו של ג.ה. טוריסיני בעתון 'דבר' מיום ה' בסיון תשי"ז ובספרו 'הלשון והספר', כרך ב', עמ' 191 ואילך.

הערות

א

בשלושת סימני האליף (מס' 29,28,1) רשמתי בתעתיק העברי את התנועה תחת האליף לשם משטות, לפי שיטת הכתיב העברי המנוקד, אף על פי שלדעתי אין הכוונה בכל מקום לתנועה הנהגית אחר האליף.

ב

הסימן מס' 13 מסמן הגה שמוצאו מן שיין פרוטו-שמית או מן שיין פרוטו-שמית: הסימן מס' 25 מסמן הגה שמוצאו מן פרוטו-שמית, ההופכת כידוע לשיין בעברית ולתייו בארמית, והמתקיימת בערבית הקלאסית. מקומו של סימן מס' 25 אחר הרי"ש, כמקום השיין העברית, מוכיח אולי שהיגויו באוגרית תית היה דומה לזה של השיין העברית. ולזה מתאימה העובדה, שבתעתיק מלים אכדיות בכתב אוגריתי (עייני על תעתיק זה מה שכתבו א. דורם, [1940] 37 Revue d'Assyriologie עמ' 83-96, ופ. תורו-דנגין, שם, עמ' 97-98) משמש סימן זה לציין כל אות שיין, יהיה מוצאה מה שיהיה. העניין מסתבך קצת כשאנו שנים לב לכך, שדווקא הסימן מס' 13 דומה בצורתו לצורת השיין הפיניקית-עברית, אבל אין כאן המקום להאריך. הסימן מס' 16 משמש במיוחד בטכסים חוריים לציין הגה חורי, בלתי שמי (Z), ובתעתיק מלים אכדיות הוא מציין זיין. בטכסים כתובים בלשון אוגריתית הוא מציין הגאים שמקורם מן שיין פרוטו-שמית, ולפעמים מן שיין או מן זיין או מן d או מן t.

ג

הסימן מס' 30 בא במיוחד בטכסים שנתגלו בשנת 1929 ובטכסים השייכים לרימוי המו-סים. כנראה היגויו לא היה שונה הרבה, ואולי לא היה שונה בכלל, מהיגויו של סימן מס' 19, המתחלף בו לפעמים.

ד

בתעתיק מלים אכדיות משמש הסימן מס' 18 לציין אות צדיי.

המספר הסידורי	צורת האותיות האוגריתיות	ערך לפי הכתב העברי או הערבי	סימון בספר זה
1		א ועוד תנועה a	א
2		ב	ב
3		ג	ג
4		ח	ה
5		ד	ד
6		ה	ה
7		ו	ו
8		ז	ז
9		ח	ה
10		ט	ט
11		י	י
12		כ	כ
13		ש או ש	ש
14		ל	ל
15		מ	מ
16		ש או שורקת אחרת	ש
17		נ	נ
18		צ שמוצאה ז או ז	ט
19		ס	ס
20		ע	ע
21		פ	פ
22		צ	צ
23		ק	ק
24		ר	ר
25		ש שמוצאה ש	ת
26		ג	ע
27		ת	ת
28		א ועוד תנועה i	א
29		א ועוד תנועה u	א
30		ס	ס ₂

האלפבית האוגריתי שנתגלה עכשיו יכול לשמש אישור לדעתי על ערך שלוש הצורות של האל"ף האוגריתית. בראש האלפבית יש רק צורה אחת של אל"ף, ושתי הצורות הנותרות ניתנות בסוף, אחר התי"ו. כנראה לא הומצאו שלוש הצורות בבת אחת, אלא בתחילה השתמשו תמיד בצורה אחת לכל אות אל"ף שבלשון, כמו בכתב הפיניקי-עברי, בלי שים לב אל התנועות, ורק לאחר זמן הנהיגו שתי צורות אחרות כדי לציין את שתי התנועות הארוכות והמוטעמות; ו-כשראו צורך בכך ליתר בירור, ובמשך הזמן התרחב השימוש בשלוש הצורות לפי השיטה הנמצאת בטכסטים שלפנינו.

בכתב אלפביתי זה היו משתמשים בני אוגרית גם לכתיבת טכסטים בלשונית אחרות. על הלוחות האלפביתיים בלשון חורית, שהזכרתי למעלה, נתוספו בשנת 1939 לוחות אחדים שכתבם הוא אמנם הכתב האלפביתי, אבל לשונם כנראה היא אכדית. ואולם אין אלה אלא יוצאים מן הכלל; לשון רובם המכריע של הלוחות היא אוגריתית. הלוחות האוגריתיים נתפרסמו בדפוס זה אחר זה, משנת 1929 ואילך, רובם ככולם לראשונה בידי ש. וירולו. עכשיו מקובצים כולם, כמו שציינתי, ב-Ugaritic Handbook של כ. ה. גורדון.

אין כאן המקום לייחד את הדיבור על כל הלוחות האלה למיניהם, הכוללים מכתבים, מסמכים אדמיניסטרטיביים, סטאטיסטיים, מסחריים, תעשייתיים, פולחניים, ועוד ועוד. עיקר ענייננו כאן הוא הסוג של הטכסטים הספרותיים.

הטכסטים הספרותיים האוגריתיים שייכים ברובם לסוג השירה האפית, המספרת על עלילות האלים והגיבורים שבבני אדם. מכיון שהלוחות רובם ככולם שבורים ומקוטעים, ומכיון שידעונו בלשון האוגריתית לקויות עדיין בהרבה, מובן מאליו שפירושם של טכסטים אלו עודנו ניתן לספקות בפרטים, ועדיין קיימים חילוקי דעות בין החוקרים המטפלים בהם ובפתרונם. ואולם, בעיקר הדברים כבר הושג הסכם כללי במידה מרובה. ומתוך עיון מעמיק והתבוננות ממושכת אפשר להגיע לידי הבנה מספקת גם בפרטים. טכסטים אלו גילו לנו עולם מלא, עולמה של התרבות הכנענית, שכבר שקע בתהום הנשייה. המיתולוגיה הכנענית, שלא היינו יודעים עליה אלא מעט מזער, התחילה פותחת לנגד עינינו את מראה פלאיה ואת בנייני הפאר שלה. דמויותיהם של האלים הכנענים, שכמעט לא נודעו לנו קודם אלא בשמותם, או שאף את שמותם לא ידענו, התחילו להיראות לפנינו כמו שהכנענים היו מתארים אותן לעצמם, ורבים מסיפורי האגדות שהיו הכנענים מספרים על אלהיהם ועל אנשי השם הקדמונים, ושנשתכחו במשך הדורות, מונחים עכשיו לפנינו. וחשיבות יתירה לדברי, שידיעה זו בתרבותה ובאמונותיה ובמסורותיה של הסביבה שבתוכה חיו ופעלו בני ישראל בתקופת המקרא, ושבתוכה הלכו ונוצרו ספרי המקרא, מביאה לנו כמוכן תועלת מרובה בחקר הספרות המקראית.

ואלה הם שירי העלילה האוגריתיים שנתגלו ונתפרסמו בדפוס עד היום:
 (1) עלילת בעל. בשיר זה מסופרים מאורעותיו של בעל אלהי השמים והחיים, ובייחוד

פרטי מלחמתו נגד מות⁽⁸⁾ אחיו, אלהי השאול והמוות. שייכים לו לוחות רבים, המסומנים בפרסומיו של וירולו באותיות AB. ראשי תיבות של השם אֶלְאִין בעל, כלומר בעל הניבור, ולפניהן מספר סידורי בספרות רומיות (IIAB, IAB, וכן הלאה).

הלוחות שהיו ידועים עד שנת תרצ"ו כלולים בספרו העברי של גינזברג (בעל א-ה, עמ' 17-76). לוחות וקטעים אחרים שנתגלו או נתפרסמו בדפוס לאחר הדפסת ספרו של גינזברג, ניתנים לפני הקורא בספר זה, ולפיכך נדבר בפרטות על עלילה זו להלן.

לאחר שפרסם גינזברג את ספרו העברי נודעו עוד:

(2) עלילת דנאל ואקהת⁽⁹⁾. נמצאו קטעים אחדים ממנה בלוחות שונים. וירולו סימן אותם באות D ולפניה מספר סידורי בספרות רומיות. דנאל זה, גיבור העלילה, היה כנראה לפי המסורת הכנענית אחד מאנשי השם שמימי קדם, מלך חכם וצדיק, רגיל לדון דין אלמנה ולשפוט משפט יתום.

סדר הלוחות בעלילה היה, עד כמה שניתן לשער, שונה מסדר מספריו של וירולו⁽¹⁰⁾. וכן אפשר לקבוע את סדר הלוחות ואת עיקר תוכנה של העלילה: דנאל הצדיק שרוי בצער רב על שלא זכה לבן זכר, והוא מתפלל אל האלים ומקריב להם קרבנות למען ייעתרו לבקשתו ויתנו לו זרע אנשים. סוף סוף נעתרים לו האלים, ואשתו יולדת לו בן זכר. לבן זה, המכונה בשם אקהת, שולחים האלים קשת וחיצים למתנה, ומבטיחים לו שיהיה גיבור ציד לפניהם. אבל הוא חוטא בדבר מה לאלה ענת (לפי חוקרים אחדים ממאן הוא למסור לענת את קשתו, כאשר דרשה ממנו), וענת מחליטה להמיתו (לוח IID). לפי פקודתה, הורג אותו אחד ממשרתיה, יטפן (לוח III D). דנאל מתאבל על בנו שנים רבות, ובתו פֶעֶת גומרת בלבה לנקום דם אחיה. יטפן מנסה להרגיעה בדברי פיוס, וגם בדברי איום, ולפי שעה מעמידה היא פנים כאילו נתפייסה. כנראה מסופר היה בהמשך העלילה, החסר עדיין, שלאחר זמן עלה בידה לנקום נקמת אקהת, ולבסוף היה אולי מסופר שקם אקהת לתחייה (לוח ID). לאיזה שלב של העלילה שייך הקטע IVD אין להכריע; בזמן האחרון סידר אותו וירולו יחד עם הקטעים השייכים ל'רפאים' (על קטעים אלו עיין להלן, מס' 4), וסימן אותו בסימן IRp.

לדמותו המסורתית של דנאל זה, כמלך צדיק ותמים, מתכוון כנראה הרמז שבספר יחזקאל (יד, יד, כ), המזכיר את נח דנאל ואיוב זה על יד זה כשלושת אנשי מופת

8. השם כתוב באוגריתית מה, וכנראה יש לקרוא אותו מות (עיין להלן, בפרק השלישי), מפני סיבות טיפוגרפיות אכתוב אותו בכתב מלא, בצורה מות.

9. פרסם אותה לראשונה ש. וירולו, בספר מיוחד בשם La légende phénicienne de Danel, פאריס 1936. שתי פיסקות מן התרגום העברי שלי נדפסו במאמרי ב-Orientalia, כרך ח' (1939), עמ' 238-243, ועוד פיסקות אחרות נתפרסמו במאמרי

10. על סדר הלוחות עיין מה שכתבתי ב-Rendicenti della R. Accademia dei Lincei, Classe di scienze morali, storiche e filologiche, שורה ר', כרך י"ד (1939), עמ' 264-268.

בצדקתם, וגם הרמוז השני שבאותו הספר, בדיבור הפונה אל נגיד צור (כח, ג): הנה חכם אתה מדנאל, כל סתום לא עממוך. בוודאי אין דנאל זה שבספר יחזקאל אותו דניאל, שעליו מספר הספר המקראי הנקרא על שמו, שהרי קשה להניח שקבע יחזקאל לצעיר בן דורו מקום במחיצתם של נח ואיוב, ודווקא מקום ממוצע בין שניהם, ומכל שכן שקשה להניח שבדיבורו הפונה אל נגיד צור זרה, עיר צור הכנענית, יזכיר הנביא צעיר יהודי בן דורו כדוגמה מפורסמת של חכמה. אף צורת השם אינה שווה: בספר יחזקאל כתוב דְנָאֵל ולא דְנִיָּאֵל, כמו בספר הנקרא בשם זה, ואין להטיל ספק בדברי שדנאל לחוד ודניאל לחוד. כנראה מתכוונים דברי הנביא לדמות מסורתית, שהיתה ידועה גם בישראל וגם בכנען, דמות איש צדיק מימי קדם, כנח וכאיוב, ולא דווקא מבני ישראל, כשם שגם נח וגם איוב לא היו מבני ישראל. והיא היא הדמות המסורתית, שעליה חיברו הכנענים את שיר העלילה הנמצא עכשיו במקצתו לנגד עינינו בשרידי הלוחות האוגריתיים.

(3) עלילת כרת. לעלילה זו שייכים שלושה לוחות, והם מסומנים אצל וירולו באות K ולפניה מספר סידורי (11). רק אחד מהם, I K, הגיע לידינו במצב טוב למדי; מן השניים הנותרים, II K ו-III K, לא נשארו אלא קטעים. אין עלילה זו מספרת אגדות מיתולוגיות על האלים כעלילת בעל, ואף לא אגדות שמקצת גיבוריהן הם אלים ומקצתם בני אדם, כעלילת דנאל ואקהת; אף על פי שגם בה תופסים האלים מקום חשוב, הרי המאורעות המסופרים בה, עד כמה שידוע לנו, רובם ככולם הם קורות בני אדם. השרידים שהגיעו לידינו מגידים כיצד הצליח המלך כרת, לפי עצתו של אֵל אבי האלים, להכריח במסע צבאי את מלך פבל לתת לו לאשה את בתו (או את בת בנו), היא העלמה הנחמדה חרי, ומה היה גורלו במשך הזמן, וכיצד ניסה אחד מבניו, יצב, למרוד בו ולמלוך תחתיו. וירולו ראה בעלילת כרת זכר לתרח אבי אברהם ולכניסתם של בני תרח לארץ כנען, וסבר, שהרקע הגיאוגרפי של העלילה הוא ארץ אדום והגב. בתחילה הסכימו עמו בכך חוקרים אחדים, ואולם עכשיו ברור שאין בטכסט האוגריתי כל זכר לתרח, ולא לשמות השבטים והמקומות שמצא בו וירולו. ה'היפותיזה הגנבית' שלו ושל ההולכים אחריו אין לה על מה שתסמוך.

(4) עוד שייכים לסוג שירת העלילה קטעים אחדים, המזכירים את ה'רפאים'(12).

קידם בהרבה ת. א. גינזברג בהוצאתו The Legend of King Keret: a Canaanite Epic of the Bronze Age, ניר-הון 1946. כל הטכסטים באו ב-Handbook של גורדון, עמ' 164-166, 184-187.

12. פרסם אותם וירולו ב-Syria, כרך כ"ב (1941), עמ' 1-30. וכבר פרסם את הקטע הראשון קודם לכן בספרו הגיל על עלילת דנאל ואקהת. כולם נמצאים ב-Handbook של גורדון, עמ' 161-162, מס' 121-124.

11. הלוח המסומן I K נתפרסם בדפוס לראשונה בידי וירולו בספר מיוחד, בשם La légende de Keret roi des Sidonians, פאריס 1936; וגם את שני הלוחות המיסופוטמיים II K ו-III K (המסמר הרומי מציין את סדר זמן פרסומם של הלוחות ולא את מקומם בעלילה, שהרי גם וירולו הכיר, ובצדק, שהלוח III K קדם ל-II K) פרסם וירולו בעתון Syria, כרך כ"ב (1941), עמ' 105-136, 197-217, וכרך כ"ג, חוב' א"ב (1943), עמ' 1-20, וחוב' ג"ד (1945), עמ' 137-172. את הבנת העלילה

מבוא : פרק ראשון

כנראה אין אלה נפשות המתים, כהוראת המלה רפאים בכמה כתובים מקראיים, ואולי אף לא ה'ענקים' הנזכרים גם הם בשם זה במקרא, אלא פשוט 'הגועדים', 'הנאספים'. קטעים אלו הם שרידי שלושה לוחות, המסומנים אצל וירולו בסימנים III Rp, II Rp, I Rp. בראשון נזכר דנאל (עיין למעלה, מס' 2). ביאור תכנם מוטל עדיין בספק.

מלבד השרידים של שירי העלילה נמצאו באוגרית עוד טכסטים ספרותיים אלו:

(5) שיר האלים הנעזמים והיפים⁽¹³⁾. מעין סדר עבודה לחג דתי, הנסמך לאגדה על לידת שני אלים, שחר ושלם, ששתי נשים מבנות האדם ילדו לאבי האלים. וירולו סימן אותו בסימן SS.

(6) שיר על נישואיה של נְפִל, אלת הלבנה, לירח, אֵל הלבנה⁽¹⁴⁾. שיר זה (המסומן אצל וירולו בסימן NK) נועד כנראה לחגיגות חתונה של בני אדם, לשם ברכה לחתן ולכלה, ולשם איחול פריון.

(7) תפילות לאלים⁽¹⁵⁾.

הלוחות הכוללים את הטכסטים הספרותיים האוגריתיים נכתבו כנראה במחציתה הראשונה של המאה הי"ד לפני סה"נ. מעידה על כך העובדה, שהם נמצאו בתוך השרידים השרופים של הדליקה, שפרצה באוגרית באמצע אותה המאה, או מתחת לשרידים אלו. עדות ברורה עוד יותר אנו מוצאים בכתובות שבשולי לוחות אחדים. בכתובות אלו רשום במפורש שהכתיבה חלה בימי נקמד מלך אוגרית, והנה זמנו של מלך זה יוצא לנו ברור מתוך תעודה אוגריתית המורה על יחסים בינו לבין מלך החתים שופילוליזמש (בכתיב אוגריתי תִּפְלִלִּם), שמלך דווקא במחציתה הראשונה של המאה הי"ד.

אבל אין זמן כתיבת הלוחות מוכיח על זמן חיבורם של הטכסטים. אפשר שהם קדומים יותר, ואפילו קדומים בכמה מאות שנים. להלן ניווכח, שאחדים משירי העלילה היו לנגד עיניהם של הסופרים האוגריתיים במהדורות שונות, ומכאן ראה על התפתחות הדרגתית במשך זמן רב. הואיל וכן לא נטעה אם נגיד, שנתחברו השירים האוגריתיים בקירוב בזמן תקופת האבות של עם ישראל.

מובן מאליי, שספרות כנענית זו, הקודמת בזמנה לספרים הקדומים ביותר שבין ספרי המקרא, יש בה ללמדנו הרבה על דרכי המסורת הספרותית העברית. על עניין זה נייחד את הדיבור בפרק הבא.

עמ' 209-228; עכשיו הוא נמצא ב-Handbook הנ"ל, עמ' 153, מס' 77.
15. די לציין כאן את הטכסטים שבעמ' 88-92 של כתבי אוגרית לגינברג וב-Handbook הנ"ל, עמ' 129, מס' 2, ועמ' 157, מס' 107.

13. פרסם אותו לראשונה וירולו ב-Syria, כרך י"ד (1933), עמ' 128-151; עכשיו הוא נמצא ב-Handbook הנ"ל, עמ' 144-145, מס' 52; וכבר ניתן בספרו העברי של גינברג, עמ' 77-86.
14. פרסם אותו לראשונה וירולו ב-Syria, כרך י"ז (1936),

אבל עד שניגש לעניין זה יהיה מן הראוי לקבוע את הסימנים להבאת הטכסטים, נסתפק בסימנים לטכסטים המיתולוגיים, וכשיבוא לידינו לצטט אחד מן הטכסטים הקטנים הנותרים, נציינהו במספרו (אם הוא אחד מן הטכסטים של שנת 1929), או באיזה סימן אחר שיספיק לקבוע את זיהויו.

המפרסם הראשון של כתבי אוגרית, ש. וירולו, סימן כל אחד ואחד מן הלוחות המיתולוגיים בסימן מיוחד, כמו שראינו. רוב החוקרים שבאו אחריו הציגו סימנים אחרים, איש איש לפי טעמו, ומתוך כך נוצרה תסבוכת רבה. לשם הפשטות ראוי לא לשנות מסימניו של וירולו אף כשלא נסכים לנימוקים שעליהם נתבססו לראשונה. כך נהגתי בכל חיבוריי הקודמים על כתבי אוגרית, גם בעברית וגם בלשונות אחרות, וכך אני נוהג גם בספר זה. אלא שמפני סיבות טיפוגרפיות אעתיק כאן את הסימנים באותיות עבריות, במקום האותיות הלועזיות והספרות הרומיות.

בטבלה זו רשומים סימני וירולו לכל הלוחות המיתולוגיים, ועל ידם הקבלותיהם באותיות עבריות והסימנים של גורדון ב-Ugaritic Handbook שלו:

סימני גורדון	הסימנים העבריים שבספר זה	סימני וירולו
49 + 62	אב־א	I AB
67	אב־א*	I* AB
51	אב־ב	II AB
68 + 129 + 137	אב־ג	III AB
76	אב־ד	IV AB
'nt	אב־ה	V AB
'nt pl. IV	אב־ו	VI AB
45	ב־ה	BH
1 Aqht	ד־א	I D
2 Aqht	ד־ב	II D
3 Aqht	ד־ג	III D
121	ד־ד	IV D (=I Rp)
Krt	כ־א	I K
125 + 126 + 127	כ־ב	II K
128	כ־ג	III K
	נ־כ	NK
121	ר־א	I Rp
122	ר־ב	II Rp
123 + 124	ר־ג	III Rp
62	ש־ש	SS

על פי הסימנים של וירולו יוכל הקורא למצוא את הביבליוגרפיה המפורטת של כל לוח ולוח בספרו הגדול של די־לנגי(16).

.16

R. de Langhe, Les textes de Ras Shamra-Ugarit et leurs rapports avec le milieu biblique de l'Ancien Testament, Gembloux, Paris 1945

מבוא : פרק ראשון

וכדי להקל את השוואת הטכסטים המיתולוגיים הנמצאים בספרו העברי של גיזברג, אביא גם את טבלת ההקבלות בין סימניו של גיזברג לסימנים העבריים שלמעלה:

סימני גיזברג	הסימנים העבריים שבספר זה
בעל א	אב־ב
בעל ב	אב־א*
בעל ג	אב־א
בעל ד	[מס' 6 בין הקטעים של שנת 1929]
בעל ה	אב־ג, א'
אני	ש־ש

פרק שני: היחס שבין הספרות האוגריתית לבין הספרות המקראית⁽¹⁾

כשאנו מסתכלים בשלביה הראשונים של הספרות המקראית, מתגלית לעינינו תופעה מתמיהה לכאורה: אין הם מעלים את הרושם של פסיעות ראשונות או של ביכורים, ואין להכיר בהם סימנים של גישושי נסיון וחיפוש דרכים. אדרבה, הם יצירות מושלמות ומשוכללות, המעידות על מסורת אמנותית קיימת ועומדת, כאילו קדמה להן התפתחות של מאות רבות בשנים. והרי לא היתה שהות להתפתחות זו בתולדות ישראל, מכיון שראשיתה של הספרות המקראית חלה בעונה אחת עם ראשית חייה של האומה. תופעה זו אומרת דרשני.

לכאורה יכולים היינו לומר, שלמדו בני ישראל את דרכי האמנות הספרותית ממה שמצאו מן המוכן אצל העמים הגדולים שהיו יושבים בתוכם, המצרים מכאן, הבבלים והאשורים מכאן. הלוא עובדה היא שיסודותיה העיקריים של השירה, כגון קצב החרוז ומבנה הפסוק ושיטת התקבולת והלכותיה המיוחדות, משותפים היו לכל עמי המזרח הקדמון, ואף בפרוזה היו צורות המליצה ודרכי הבעת המחשבה דומות במידה מרובה בכל ספרויותיהם של אותם העמים. לפיכך אפשר היה להעלות על הדעת, שהתקיים בתקופה הקדומה תהליך דומה לזה שהתקיים בימי הביניים, כשלמדו המשוררים היהודים משכניהם הערבים את מלאכת השיר לפרטיה, את המשקל ואת הלכותיו, את מבנה השירים ואת סידורם, את בחירת הנושאים ואת השימוש במוטיבים מסורתיים, את הקישוטים ואת התמונות, ולא עברו חמישים שנה משהתחילו לצפצף, כלשונו של אברהם בן דוד, וכבר הגיעו לדרגה רמה ונשגבה של שלמות אמנותית.

ואולם אפשרותו של תהליך כזה אינה יכולה להתקבל על הדעת אלא בסקירה ראשונה. העיון המעמיק מביאנו לידי החלטה, כי מן הנמנע הוא שכך התפתחו העניינים בימי המקרא; וזאת בגלל שלוש סיבות: (א) מפני שלא היו לשונותיהם של העמים הנזכרים, המצרית והשומרית והאכדית, ידועות בישראל אלא ליחידי סגולה, ולפיכך היו יצירותיהם של אותם העמים בבחינת הספר החתום לרוב מניינו ולרוב בניינו של עם ישראל; ואילו בימי הביניים היו היהודים תושבי ארצות האסלאם משתמשים בערבית כשפת הדיבור היום-יומי; (ב) מפני שקשה לשער, שמייסדי דת ישראל ונביאיה ומשורריה לקחו להם למופת בכוונה את ספריהן של אומות העולם, שרובם ככולם היו ספרים

טורטשינר [=לשוננו, כרך ט"ז] (תש"ז), עמוד 97-102. כאן אני מסכם את מה שכתבתי באותם המאמרים, ומוסיף עליהם פרטים אחדים שנתבררו לי בינתיים.

1. על עניין זה כתבתי באריכות במאמרי 'ספרות מקראית וספרות כנענית' ב'תרביץ', שנה י"ג (תש"ב), עמוד 197-212, ושנה י"ד (תש"ג), עמוד 1-10, ואחר כך הוספתי על מאמר זה נוספות במאמרי 'מלים מקבילות בעברית ובאוגריתית', שנדפס ב'ספר

דתיים או לכל הפחות קשורים בדת מאיוז בחינה; ואין להביא ראיה מהשפעת השירה הערבית בימי הביניים, מכיון שהשפעה זו באה אך ורק מצד השירה הערבית החילונית ופעלה כמעט רק בתחום שירתם החילונית של משוררי ישראל; (ג) מפני שהמסורת האמנותית שבספרות המקראית אינה מצטמצמת בחוג העניינים העלולים לעבור מלשון ללשון, כגון תכונות השירה, שהזכרתי למעלה, אלא כוללת היא גם מסורת לשונית. גם הלשון הספרותית מתגלית ביצירותיה הראשונות של הספרות העברית במצב של שלמות משוכללת, והיא כבר קבועה בניביה ובביטוייה, בצורותיה ובדרכי שימושה, בתכונותיה ובסגולותיה האופייניות.

לפיכך יש לחפש את פתרונה של התופעה בדרך אחרת. והנה היא מתבארת יפה, אם אנו מניחים שהספרות המקראית לא היתה אלא המשך של הספרות הכנענית שקדמה לה בזמן. כשם שהלשון העברית אינה אלא אחד הדיאלקטים שצמחו מן הגזע הכנעני הקדום, וכשם שהיא ממשיכה – בשינויים דיאלקטיים אחדים שנתהוו דרך הסתעפותם והתפתחותם של הדיאלקטים הכנעניים השונים באלף השני לפני סה"ג – את הלשון הכנענית הקדומה ביותר והאחידה ביותר⁽²⁾, כן ממשיכה הספרות העברית את המסורת הספרותית הכנענית, שכבר הלכה ונוצרה בתוך האוכלוסים המדברים כנענית לפני התהוותו של עם ישראל. השערה זו אינה מופרכת על ידי שום קושיה משלוש הקושיות שהפרכנו בהן את ההשערה הראשונה. לקושיה הראשונה ולשלישית אין מקום, מכיון שלשונם של הכנענים ולשונם של בני ישראל לא היו בעיקרן אלא לשון אחת. ואין להקשות אף את הקושיה השנייה, מכיון שאין אנו מניחים שהיה כאן מעשה חיקוי מתוך כוונה, אלא המשך טבעי וספונטני, לא התחקות אלא התפתחות, לא קבלת השפעה זרה אלא המשך השימוש באותן דרכי הביטוי שכבר היו נהוגות בלשון, גם בחיים הדתיים וגם בחיים החילוניים. ואם כן הדבר, ברורה הסיבה שגרמה לשלמותה האמנותית של הספרות המקראית גם בראשית התהוותה. כללי ההבעה הספרותית ודרכיה נקבעו כבר לשעבר בדיאלקטים הכנעניים הקדומים, ולפיכך כשבאו בני ישראל להביע לראשונה את רעיונותיהם בצורה ספרותית, לא היו מוכרחים ליצור לעצמם את כלי ההבעה. כלים אלו כבר היו מוכנים ועומדים, ונקל היה להשתמש בהם כדי ליצור ספרות חדשה, חדשה בתכנה וברוחה, אבל המשך הישנה בצורתה, בחינת יין חדש בקנקן ישן.

וכתבי אוגרית יוכיחו. הם יצירות ספרותיות כנעניות השייכות לתקופה שקדמה לצמיחת הספרות בישראל, ובהם אנו מוצאים למעשה כמה וכמה תכונות שוות לתכונותיה של הספרות המקראית. ברור אפוא הדבר, שאין תכונות אלו אלא מורשה שבאה גם לבני אוגרית וגם לבני ישראל מן המסורת הכנענית שמימי קדם⁽³⁾.

3. גם בהדים של הספרות המזמורית הכנענית הנשמעים במכתבי אל-עמארנה אפשר למצוא מקבילות לספרות המקראית, כמו שכבר הוכחתי במאמרי הנ"ל ב'תרביץ' (שנה י"ד, עמ' 9).

2. עיין הסקירה הכללית של אולברייט ב-BASOR, חוב' 70 (אפריל 1938), עמ' 21, וספרו של ז. הריט, The Development of the Canaanite Dialects, of the Canaanite Dialects, ג'ניוון 1939.

היחס שבין הספרות האוגריתית לבין הספרות המקראית

וכדאי יהיה להביא כאן את הדוגמאות המעניינות ביותר של תכונות משותפות אלו. כמובן לא נעמוד על המלים הפשוטות ועל הביטויים הפשוטים הבאים מן הדיבור היום-יומי. אם אנו מוצאים גם בשירי אוגרית וגם בספרי המקרא מלים כגון ארץ או שמ(ים), ראש או יד או כסף, ואפילו צירופי מלים כגון שפך דם או נתך ארצה, אין לכל זה חשיבות לענייננו, מכיון שבשני דיאלקטים השייכים לסוג לשוני אחד כעברית וכאוגריתית, אוצר המלים הריהו לפי טבעו משותף בהרבה. הדבר שעניין לנו בו הוא השימוש המשותף בביטויים ספרותיים, הנובעים ממסורת ספרותית קבועה, ועל כגון אלה נעמוד בשורות הבאות.

את הדוגמאות האוגריתיות אביא כאן על הרוב בתרגום עברי מילולי ולא בלשון המקורית, כדי שלא להקשות על הקורא בהבאת כתובים שאינם מובנים לו בסקירה ראשונה. את הנוסח האוגריתי המקורי ימצא הקורא בקלות במאמריי ב'תרביץ' וב'לשוננו', שהזכרתים למעלה בהערה הראשונה לפרק זה.

א. ביטויים מושאלים

כדאי שנעמוד קודם כל על ההשאלות (מיטאפורות). כמה וכמה השאלות נהוגות בצורה שווה בספרות האוגריתית ובספרות המקראית, ואי אפשר לראות בעובדה זו דבר שבמקרה. הנה דוגמאות אחדות⁽¹⁾:

(1) המסאת המיטה בדמעות. במקרא: תהלים ו' ז: אשחה בכל לילה מטתי, בדמעתי ערשי אמסה.

בכתבי אוגרית: כ"א, 30-31: ותמס⁽²⁾... מטתו בבכיו.

(2) שתיית דמעות ושבעה בבכי. במקרא: תהלים מב, ד: היתה לי דמעתי לחם; שם פ' ו: האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שלישי; שם קב, י: ושקוי בבכי מסכתי. בכתבי אוגרית: אב"א, א, 9-10: ותשבע בכי, ותשת כייך דמעות.

(3) ספירת ירחים, בשתי הוראות שונות:

(א) חשבון זמן ההריון.

במקרא: איוב לט, ב: תספור ירחים תמלאנה, וידעת עת לדתנה.

בכתבי אוגרית: ד"ב, ב, 43-44: וישב דנאל ויספור ירחיה, ויכוס את יום המולד. (ב) חשבון הזמן החולף, בכלל.

בכתבי אוגרית: ד"ב, ו, 28-29 (כשמבטיחה ענת את אקתת בן דנאל שיאריך ימים לנצח): אתן לך לספור שנים עם בעל, עם בני אל תספור ירחים. על סמך זה אנו מבינים מפני מה בחר איוב, כשקילל את יום לדתו, במלים (איוב

1. פרטים נוספים במאמרי הנ"ל ב'תרביץ', שנה י"ג, עמ' 207-210.
2. פירשתי את המלה שבמקור לפי הארמית מחא.

מבוא: פרק שני

ג. ו: במספר ירחים אל יבא. אין הביטוי מספר ירחים מובן אלא מתוך הצירוף ספר ירחים שבמסורת קדומה זו.

(4) ירידה שאולה אחר הבן הנפטר. במקרא: ברא' לו, לה: כי ארד אל בני אבל שאולה. בכתבי אוגרית: אב"א*, ו' 24-25 (כשמודיעים לאל אבי האלים, שמת בעל בנו, הוא אומר): אחר בעל ארד ארצה (כלומר שאולה)(3).

(5) עליית המוות בחלונות. במקרא: ירמ' ט, כ: כי עלה מות בחלונינו בא בארמנותינו. בכתבי אוגרית מוצאים אנו ממה שיעמידנו על יסודו של ביטוי מזור זה. בעלילת בעל מסופר, כי כשבנה בעל את ארמונו המפואר, ציווה בתחילה שלא ייפתח בו שום חלון, כדי שלא יוכל אויבו מות (מקביל ל'מָוֶת' העברי), להיכנס דרך החלונות ולהרוג את נשיו (אב"ב, ה' 120-127; ו' 1-15), ורק לאחר שעלה בידו להכות את מות מכה ניצחת התיר לפתוח חלונות (שם, ז' 1-28). נדמה שרווח היה מושג מסורתי, כי מות=מָוֶת רגיל להיכנס אל הבתים דרך החלונות.

(6) נפשה של שאול (או נפשו של מוות) אינה יודעת שבעה. במקרא: ישע' ה, יד: לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק; חבק' ב, ה: אשר הרחיב כשאול נפשו והוא כמות ולא ישבע. וכן במשלי ל, טו-טז, תופסת שאול את המקום הראשון בין השלוש אשר לא תשבענה.

בכתבי אוגרית: מות (=מָוֶת) מתאר את עצמו (אב"א*, א' 18-22) כמי שנפשו תמיד להמית. להמית חֲמָרִים חֲמָרִים, וכמי שאוכל בשתי ידיו, ובוצעים לפניו שבע מנות ומוזגים לפניו כוס [גדולה] כמו כד(4).

(7) 'חופש' המתים בשאול. במקרא: תהלים פח, ו: במתים חפשי; איוב ג, יט: ועבד חפשי מאדוניו. במל"ב טו, ה, ובדה"ב כו, כא, בא הביטוי בית החפשית ככינוי לבית המצורעים, ואין פירושו של ביטוי זה מתיישב יפה אלא אם מניחים אנו מסורת קדומה, שעל פיה היו רגילים לייחס למתים את ה'חופש': בית החפשית, כלומר בית המתים, שאול, מפני שהמצורע חשוב כמת. באוגריתית: בת הפתת (בית חפשית) הריהו אחד מן הכינויים לשאול (אב"ב, ח' 7; אב"א*, ה' 15).

מתוך כל זה ברור, שאין לתקן את הנוסח בכתוב הנ"ל בתהלים פח, ו (הוצעו הצעות שונות: נמשלתי, נשכחתי, נחשבת, חלשתי, חבשתי, חשבת, הושבת, נפשי ועוד). עכשיו אנו רואים כי כל הצעות אלו לשוא הוצעו.

3. אָרְצָת באכדית לסעמיז = שאול, וכן לפעמים ארץ במקרא (נוקלי, Schöpfung und Chaos, גטינגן 1921, עמ' 18; הערה 1). על פירושי המקום זה עיין 'תרביץ', שנת י"ב, עמ' 180.

4. כך פירשתי בס' היובל לכבוד פרופ' מאהרר, בודפשט 1937, עמ' 53-57; ועיין התרגום העברי של דברי מות להלן, בפרק שלישי.

היחס שבין הספרות האוגריתית לבין הספרות המקראית

- (8) זבחי ריב, בהוראת סעודה מלאה קטטות. במקרא: משלי יז, א: טוב פת חרבה ושלוח בה מבית מלא זבחי ריב.
בכתבי אוגרית (אב"ב, ג, 19-20), בין מיני הסעודות שבעל שונא אותן נזכר גם דבח דנת, כלומר זבח ריב (מלשון מדון).
עוד אציין בפירושי על לוח אב"ה, בהמשך ספרי זה, השאלות אחרות הבאות גם במקרא וגם בכתבי אוגרית, ואלו הן (האותיות שבסוגריים מרובעים מורות על מספר הפיסקה והפסוק של לוח אב"ה):
- (9) יניקת שדיים בהוראה של השגת הנאה רבה מכל מין שהוא [א, ג].
(10) שברון מתניים על שמועה רעה [ד, ב].
(11) הורדת מישהו בדם שאולה [ה, טו].
(12) מגת הכוס בהוראה של קביעת הגורל [ו, יט].

ב. דימויים

אם אנו מוצאים גם בעברית וגם באוגריתית דימויים כלליים ופשוטים, כגון זה של הנשר להורות על מעוף גבוה ותקיף, או זה של הארבה להורות על מספר רב לאין סוף, אין להקבלות אלו שום חשיבות למחקרנו. ואולם, יש אשר ימצא בדימויים איזה פרט מיוחד, העלול ליתן להקבלה חשיבות מסוימת. והנה כמה דוגמאות ממין זה:

(1) נשוך כנחש. כמה חיות נושכות יש בעולם, ואולם הדימוי הרגיל בטפרות המקראית הוא נשיכת הנחש: יהי דן נחש עלי דרך... הנושך עקבי סוס (ברא' מט, יז); כאשר ינוס איש... ונשכו הנחש (עמוס ה, יט); אחריתו כנחש ישך (משלי כג, לב). ולא זו בלבד, אלא שהפועל נשך בא במקרא על הרוב ביחס לנחש (עשר פעמים מתוך שתים עשרה). אמנם ייתכן שהשפיעה על כך הקרבה הפוניטית שבין שתי המלים, ואולם יש ליתן את הדעת על כך, שגם בכתבי אוגרית בא הנחש כטיפוס של החיות הנושכות, אף על פי שבאוגריתית אין קרבה פוניטית בין השם (בתן) ובין הפועל (נתך). כך אנו קוראים בלוח אב"א, ו, 19, על דבר היאבקותו של בעל עם מות: וישכו כנחשים (ינתכן כבתנם). לפי הנראה יש כאן מסורת ספרותית.

(2) נח כראמים. כטיפוס של הבהמות המנחות, בא הראם גם בעברית וגם באוגריתית. כתוב בדב' לג, יז: וקרני ראם קרניו, בהם עמים ינח יחדו אפסי ארץ. ובלוח האוגריתי הנזכר, שם, 17-18: וינחו כראמים (ינחן כראמם). גם כאן יש כנראה מסורת ספרותית.

(3) וכן כדאי להזכיר את ההקבלה, שכבר עמדו עליה כמה חוקרים, בין הדימוי

שבתהלים מב, ב: כאיל תערוג על אפיקי מים, ובין הדימוי האוגריתי (אב"א* א, 17): ואיל תערוג עלי עין(1).
ועוד ראוי לציין, שגם בעברית וגם באוגריתית באה לפעמים שורה של דימויים אחדים, זה אחר זה. כתוב, למשל, בישע' לב, ב: והיה איש כמחבא רוח וסתר זרם, כפלגי מים בציון, כצל סלע כבד בארץ עיפה. וכיוצא בזה קוראים אנחנו גם במקומות אחרים במקרא, ואין צורך להרבות בדוגמאות(2). באוגריתית אין הדימוי לאיילה שהזכרתיו עתה אלא האחרון בשורה של ארבעה דימויים. וכן יש לנו שורה של דימויים בלוח ד"ג, 24-25, ושם, 36-37(3).

ג. זוגות קבועים של מלים מקבילות

לפי שיטת התקבולת, הנהוגה בשירה המזרחית הקדומה, רגילות לבוא, כידוע, שתי מלים נרדפות זו לזו בשתי הצלעות המקבילות של הפסוק. לאט לאט נוצרו זוגות קבועים של מלים מסוימות, כלומר נוצר מנהג קבוע שמלה מסוימת הבאה בצלע הראשונה נודרת מלה מסוימת נרדפת לה בצלע השנייה. והנה מספר רב של זוגות כאלה משותף לשתי הספרות: מספר כל כך רב, שדוגמאות מהם אנו מוצאים בכל צעד ושעל גם בשירה המקראית וגם בשירה האוגריתית(1).

(1) כך, למשל, שכיח במקרא הזוג ארץ – עפר. משורר עברי שקבע את המלה ארץ בצלע הראשונה, יודע היה כבר שבצלע השנייה עליו להשתמש במלה עפר; או, להיפך, אם התחיל ב"עפר", היה צריך לסיים ב"ארץ". די להזכיר תהלים ז, ו: וישג וירמוס לארץ חיי, וכבודי לעפר ישכן סלה; ושם מדי, כו: כי שחה לעפר נפשנו, דבקה לארץ בטננו. לא פחות משלוש עשרה פעמים בא זוג זה במקרא(2). ומספר רב שכזה דיו להוכיח קביעותה של המסורת.
והנה מסורת קבועה שווה לזו נמצאת גם בשירי אוגרית. ואין כוונתי להגיד שנמצא בשירי אוגרית זוג מלים שהוראתן כהוראת המלים שבזוג העברי, אלא שדווקא אותן המלים עצמן באות בשתי הלשונות: ממש ארץ וממש עפר באוגריתית כמו בעברית (והוא הדין ליתר הזוגות שאביא אחר זוג זה). כמה דוגמאות מן הזוג ארץ-עפר נראה להלן, בלוחות אב"ה ואב"ו, ועוד אפשר להוסיף עליהן דוגמאות אחרות. למשל, אב"ג, א, 5: לארץ יפול הגיבור, ולעפר האדיר; אב"ד, ב, 24-25: נדקור בארץ אויבי, ובעפר קמי אחיך; ד"ב, א, 28-29: מצמיח מארץ זרעו, מוציא צאצאיו מעפר (וכן במקומות המקבילים של ד"ב).

1. אולי נמצא באוגריתית גם הדימוי עז כמנות, כמו בשה"ש ח, ו; עיין על זה להלן, ד, 2.
2. עוד דוגמאות רבות עיין אצל ילין, לתורת המליצה התנכית, בכתבים הנבחרים, ב', ירושלים תרצ"ט, עמ' 47-49.
3. על הדימויים עיין עוד במאמרי הנ"ל ב"תרביץ", שנה י"ג, עמ' 210-211.

1. על מציאותם של זוגות קבועים עמדו כבר גינזברג-מיילר, JPOS, כרך י"ד (1934), עמ' 248-249, ועוד גינזברג, ידיעות, שנה ג' (תרצ"ה-צ"ו), עמ' 55-56, וב-JPOS, כרך ט"ו (1935), עמ' 327. מה שאני כותב כאן מרחיב בהרבה את העניין ומראה מה רב היקפו ומה רבה חשיבותו.
2. הבאתי את כל הדוגמאות במאמרי הנ"ל ב"תרביץ", שנה י"ד, עמ' 1.

- (2) זוג שכיח עוד יותר במקרא: עולם-דור (ו)דור. הוא נמצא כ"ו פעמים בספרי המקרא העבריים⁽³⁾, ועוד פעמיים בחלק הארמי של ספר דניאל⁽⁴⁾. די להזכיר כאן דוגמאות אחדות, כגון שמות ג' טו: זה שמי לעולם, וזה זכרי לדור דור; דבר' לבי, ז: זכור ימות עולם, בינו שנות דור ודור; ישע' נח, יב: ובנו ממך חרבות עולם. מוסדי דור ודור תקומם; תהלים קמה, יג: מלכותך מלכות כל עולמים, וממשלתך בכל דור ודור; וכן הלאה.
- דוגמאות באוגריתית: אב"ג, א' 10: תקח מלכות עולמך, ממשלת דור-דורך (כלומר: ממשלת דור-דור שלך), פסוק דומה מאוד לפסוק הנ"ל בתהלים קמה, יג, ולדניאל ג' לג, וד', לא; אב"ד, ג' 6-7: כי קונינו לעולם, אשר יכוננו לדור דור.
- (3) הזוג פה-שפתים חוזר במקרא עשרים וארבע פעמים⁽⁵⁾. נזכיר למשל תהלים טו, יד: אשר פצו שפתי, ודבר פי בצר לי; שם קמ"א, ג: שיתה ה' שמרה לפי, נצרה על דל שפתי; משלי י, לב: שפתי צדיק ידעון רצון, ופי רשעים תהפוכות. באוגריתית: ג"כ, 45-47: הגה בפי מספרן, בשפתי מניין; ד"א, 75: מפיו יצא הדיבור, משפתי האמרה; ועוד כיוצא באלה.
- (4) ראש-קדקוד. במקרא: ברא' מט, כו: תהיין לראש יוסף ולקדקד גזיר אחיו; דבר' לג, טז: תבואתה לראש יוסף, ולקדקד גזיר אחיו; תהלים ז, יז: ישוב עמלו בראשו ועל קדקדו חמסו ירד; שם סח, כב: אך אלהים ימחץ ראש אויבי, קדקד שער מתהלך באשמיו.
- באוגריתית: אב"א*, ו' 14-16: יצק אפר אונים על ראשו, עפר התפלשות על קדקדו; ד"ב, ו' 37: על ראשי... על גבי קדקדי; כ"ב, ו' 55-57: ישבור חורון את ראשך, עשתרת שם-בעל את קדקדך (וכן עכשיו בטכסט החדש מס' 137 אצל גורדון, שורות 7-8).
- (5) יד-ימין. במקרא: שופ' ה, כו: ידה ליתד תשלחנה, וימינה להלמות עמלים; ישע' מח, יג: אף ידי יסדה ארץ, וימיני טפחה שמים; תהלים כו, י: אשר בידיהם זמה, וימינם מלאה שתד; וכן עוד: תהלים עדי, יא; פט, יד; קלח, ז; קלט, י (וגם צא, ז' לפי הגורסים מידך במקום מצדך).
- באוגריתית: אב"ב, ב' 3-4: אחזה פלכה בידה, פלך הגיפה בימינה; שם, ז' 40-41: ענו את בעלי, קדמו ידו, קרבו לארז שבימינו; אב"ד, ב' 6-7: קשתו אחז בידו, חציו במו ימינו; ד"א, 216: כוס מידו, קבעת מימיני; שם, 217-218: כוס מידו, קבעת מימינו; כ"א, 66-67: קח כבש ביד, כבש הזבח במו ימין; כ"ב, א' 41-42: קח תפך ביד, [תך במו ימין; שם, 47-48: אחז רמחו ביד, חניתו במו ימין; כ"ג, ב' 16-18: אחז אל כוס ביד, גביע במו ימין. והשווה עוד אב"ו, ב' 24-25.

3. תבאתי את כולן ב'תרכיץ', שם, עמוד 2.
4. תבאתי אותן שם, שם.
5. תבאתי את כולן ב'לשוננו', שם, עמ' 100.

(6) כסף-חרוץ. במקום השם זהב הרגיל בעברית, בא לפעמים בשירת המקרא השם חרוץ, הרגיל באוגריתית (חרץ). וענין מיוחד בזה, שהמלה חרוץ כל פעם שהיא באה במקרא, הריהי מקבילה תמיד למלה כסף, ממש כרגיל בשירי אוגרית. כנראה נשתכחה לאט לאט המלה העתיקה חרוץ מפי בני ישראל בדיבורם הרגיל, אבל נשארה גם בתוכם כמלה פיוטית בתקבולת לכסף: המסורת קובעת, שבהקבלה לכסף יבוא חרוץ. בספר משלי בא זוג זה לא פחות מארבע פעמים (ג' יד: כי טוב סחרה מסחר כסף, ומחרוץ תבואתה; ח' י: קחו מוסרי ואל כסף, ודעת מחרוץ נבחר; שם, פס' יח: טוב פריי מחרוץ ומפוז, ותבואתי מכסף נבחר; טז, טז: קנה חכמה מה טוב מחרוץ, וקנות בינה נבחר מכסף). ועוד הוא נמצא בזכר' ט, ג' ובתהלים סח' יד. בשירי אוגרית הזוג כסף-חרץ הוא כל כך שכיח, שלמותר להביא כאן את כל הדוגמאות. די יהיה להזכיר שבחלק הנשאר לנו מן הלוח אב"ב הוא בא לא פחות מתשע פעמים.

(7) אוהלים-משכנות. במקרא: במד' כד, ה: מה טובו אהליך יעקב, משכנותיך ישראל; ישע' נד, ב: הרחיבי מקום אהלך, ויריעות משכנותיך יטו אל תחשכי; ירמ' ל, יח: הנני שב שבות אהלי יעקוב, ומשכנותיו ארחם; והשווה עוד איוב כא, כח: ואיה אהל משכנות רשעים. מלבד זה, בא הפועל שכן בהקבלה לאהל בתהלים טו, א, ועח, ס.

בשירי אוגרית: ד"ב, ה', 31-33: פנה כתר לאהליו, הין פנה למשכנותיו; כ"ג, ג' 18-19: ויבואו האלים לאהליהם, עדת אל למשכנותיהם.

(8) חלב - חמאה. במקרא: דבר' לב, יד: חמאת בקר וחלב צאן; שופ' ה, כה: מים שאל חלב נתנה, בספל אדירים הקריבה חמאה (והשווה גם ברא' יח, ח' ומשלי ל, לג).

בשירי אוגרית: ש"ש, 14: טבוח גודי בחלב, טלה בחמאה (עיין גם להלן, ח', 4).

(9) כוס - קבעת. במקרא: ישע' נא, יז: אשר שתית מיד ה' את כוס חמתו, את קבעת כוס התרעלה שתית מצית; שם, פס' כב: הנה לקחתי מידך את כוס התרעלה, את קבעת כוס חמתי לא תוסיפי לשתותה עוד.

בכתבי אוגרית: עיין הדוגמאות מלוח ד"א המובאות למעלה, על הזוג יד-ימין, מס' 5.

(10) שנה - נקף (קוף). במקרא: ישע' כט, א: ספו שנה על שנה, חגים ינקפו. בשירי אוגרית: ב"ה, ב', 45-46: שבע שנים אל מילא, ושמונה תקופות עוד; וכיוצא בזה ש"ש, 66-67: שבע שנים תמימות, שמונה תקופות עוד. ואולי המלה עדי, שתרגמתי כאן עוד, יש לפרשה בהוראה אחרת מלשון عِد (עיד), כלומר חגי ולפי זה תהיה כוונת הצירוף תקופות חגים, ממש כמו בישע' כט, א.

(11) ירא – שתע. במקרא: ישע' מא' י: אל תירא כי עמך אני, אל תשתע כי אני אלהיך; ושם' פס' כג: וגשתעה ונרא (לפי הכתיב) יחדו. כבר העיר גינזברג⁶ על ההקבלה שבין פסוקים אלו ובין הפסוקים האוגריתיים שנביא מיד להלן, ועל נכונות הסברה, שאין כאן התפעל של הפועל שעה, אלא קל של הפועל שתע. עכשיו נמצא הפועל שתע גם בכתובות הפיניקיות של המלך אנתוד שנתגלו ונתפרסמו בזמן האחרון. בכתבי אוגרית: אב"א, ו' 30: וירא מות בן אלים, וישתע (במקור: תתע) הידיד האל הגיבור; אב"א* ב' 6–7: ירא האביר אלאין בעל, שתע הבן רוכב ערבות.

(12) ב' – בקרב. במקרא: מיכה ה' ז: והיה שארית יעקב בגוים, בקרב עמים רבים, וגר.

באוגריתית בא זוג זה כמה פעמים. למשל: אב"ב, ה' 75–76: קרא שיירות בביתך, חברות בקרב היכלך; שם, ה' 123–124: הן אשית ארובה בבתים, חלון בקרב היכלים; שם, 126–127: אל תשת ארובה בבתים, חלון בקרב היכלים (וחזרות שם בהמשך); אב"ד, ב' 4–5: אין בעל בביתו, אין הד בקרב היכלו; ד"ב, א' 26–27: ויהי בנו בביתו, זרעו בקרב היכלו; ועוד ועוד⁷). אגב, כדאי לציין שהביטוי הרגיל באוגריתית בקרב היכלך, בקרב היכלו, וכיוצא בזה, נמצא גם במקרא (תהלים מח, י: דמינו אלהים חסדך בקרב היכלך).

עוד על זוגות אחרים מעין אלה אעמוד בפרטות בפירושי לוח אב"ה בהמשך ספר זה, וכאן די יהיה לצייןם (האותיות שבסוגריים מרובעים מורות על מספר הפיסקה והפסוק של לוח אב"ה):

(13) אלף-רבבה [א, ז].

(14) אדם-לאום [ב, ד].

(15) בית-היכל [ב, ט]. ועיין גם למעלה, מס' 12.

(16) בית-חצר [ה, יא].

(17) ידים-אצבעות [ב, יז-יח].

(18) טל-רביבים [ב, כ-כא].

(19) שעירים-רביבים [שם].

(20) קדש-נעם [ג, יד].

(21) אויב-צר, צורר, צרה [ד, ו].

(22) אויב-קם [שם].

(23) ענה-השיב [ד, כה].

(24) אב-כונן (בהוראת הוליד) [ה, ט].

6. ידיעות, ב' (תרצ"ה-צ"ו), עמ' 55–56; כתבי אוגרית, עמוד 49.

7. עיין הרשימה שהבאתי ב'תרביץ', שנה י"ד, עמוד 6.

(25) קנה-כונן (כנ"ל) [שם].

(26) מלך-שופט [ז, יח].

אפשר היה להוסיף עוד על רשימה זו כמה וכמה זוגות מלים, כגון: (27) קם-התעודד; (28) ירד-ישב (לסימן אבלות); (29) בכה-דמע; (30) נתן-שלח; (31) אח-בן אם; (32) דודים-אהבה; (33) דין-שפט; (34) חיים-אלמוות; (35) שמח-גיל; (36) שמח-צהל; (37) שמע-בין; (38) שפתים-לשון; (39) ינק-מצץ; ועוד ועוד. והרשימה היתה מתארכת בהרבה. אילו באנו להוסיף גם את הזוגות שהקבלתם היא כל כך טבעית, שאינה מספקת כשהיא לעצמה להוכיח על מסורת ספרותית, כגון רעב-צמא, כסא-הדום, וכיוצא באלה, ואת זוגות המלים השוות בעברית ובאוגריתית רק בהוראתן, ולא בצורתן, כגון יפה-נעים בעברית, יסם-נעם באוגריתית. אבל אין מן הצורך להאריך, ואך על זה אעיר, שלא רק זוגות מלים בודדות, אלא גם זוגות ביטויים מורכבים נמצאים בשווה בשתי הספרויות. על אחד מהם אעמוד להלן בפירושי ללוח אב"ה, והוא הזוג (40) טל השמים-(מ)שמני הארץ [ב, כ].

ד. תארים קבועים ומונחים קבועים⁽¹⁾

עוד אחת מן התופעות המעידות על מסורת משותפת לספרות האוגריתית ולספרות המקראית היא זו, שכמה מונחים וכמה תארים, הרגילים לבוא בקביעות באחת משתי הספרויות ביחס לעניין מסוים, משמשים ביחס לאותו העניין גם בספרות השנייה.

(1) כך, למשל, רגילים המשוררים האוגריתיים לייחס לספירים (אֶקְנָאִם) את התואר טֶהְרִם (טהורים, כלומר מזהירים). ובמקרא בא השם המופשט טֶהֶר בתקבולת ל-ספיר, כתכונה האופיינית של הספיר (שמות כד, י): ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, וכעצם השמים לטהר.

(2) באחד המכתבים האוגריתיים, המכתב לאורז'ר, בא המשפט: ו יד אלם פ כמתם עז מאד. פירושו של משפט זה שנוי במחלוקת. גינזברג ומיזלר⁽²⁾ תרגמו אותו: ואהבת האלים פה כמוות, עזה מאוד, הקבלה מפתיעה לשה"ש ח' ו: כי עזה כמות אהבה. אמנם תרגום זה מוטל בספק, ולפי אולברייט ואחרים⁽³⁾ יש לתרגם: ויד האלים פה, כי המוות עז מאד. אין כאן המקום לדון על בעיית פירושן של מלים אלו, אך על כל פנים ברור הדבר, שהתואר עז מיוחס בהן למוות כתארו האופייני ממש כמו בכתוב הנ"ל שבשיר השירים. ועוד אפשר להוסיף ולהזכיר בסמיכות זו את השם עזמות, שם של אחד מגיבורי דויד ושל אחרים מבני ישראל (שמ"ב כג, לא; דה"א ח, לו;

1. עיין במאמרי הנ"ל ב"חריבין", עמ' 209-210, 211-212.
2. JPOS, כרך י"ד (1934), עמ' 243, 249; כתבי אוגרית, עמ' 93-95.
3. אולברייט, BASOR, חוב' ג'ד (1934), עמ' 26; חוב' ס"ב

1. (1936), עמ' 47; וכיוצא בזה דורם, Syria, כרך י"ד (1933), עמ' 233 ונדרון, Orientalia, כרך י"ב (1943), עמ' 72-73.
עיין עוד הספרות המובאת אצל דיילוני, א', עמ' 175-176.

היחס שבין הספרות האוגריתית לבין הספרות המקראית

ט, מב; כז, כה), וגם שם מקום קרוב לירושלים (נחמ' יב, כט; עזרא ב, כד) הנקרא גם כן (נחמ' ז, כה) בשם בית עזמות(4).

(3) על ביטויים אחרים הנמצאים במקרא בעניין מָוֹת, והמקבילים לביטויים אוגריתיים על מוֹת, כגון עליית מוֹת בחלונות (ירמ' ט, כ), או נפשו של מוֹת שאינה יודעת שבעה (ישע' ה, יד; חבק' ב, ה), עיין מה שכתבתי למעלה, א, 5, 6.

(4) כשבאים המשוררים האוגריתיים לספר שפלוגי רוכב על חמור, דרכם לומר שהוא רוכב על יופי גבו של החמור(5). אולי יש למצוא מעין הד למסורת ספרותית זו במה שכתוב בהושע י, יא: ואפרים עגלה מלומדה . . . ואני עברתי על טוב צוארה. ארכיב אפרים וגו'.

(5) בתיאורי מלחמות האלים בשירי אוגרית שכיחים מאוד הפעלים מֶחֶץ, חֶצֶב, צמת, הבאים להורות על המכות שהכו האלים באויביהם, וכמה דוגמאות לשימוש נמצאות בלוח אב"ה, המספר על מלחמותיה של האלה ענת, כמו שנראה להלן. ובהערותיי למקומות אלו אציין את השימוש הדומה של אותם הפעלים (מחץ, חצב, צמת) בלשון העברית המקראית להורות על פעולותיו של האלהים המכה את שר הים שמרד בו, ואת בני האדם הרשעים הנמשלים לים המתמרד.

(6) מונח אחר שכיח מאוד בספרות העברית בעניין כניעת הים לפני הבורא, הוא הפועל גער. בתהלים קד, ז, ברמזים למעשה בראשית, כתוב: מן גערתך ינוסון [מי תהום]. מן קול רעמך יחפזון (הכוונה היא, שהשמיע ה' ברעם קולו את גערתו למי הים המורדים בו שביקשו לכסות את כל הארץ, והם נכנעו לפניו והצטמצמו בתוך הגבול שהוא קבע להם). וכן באה לשון גערה כמה פעמים להורות על קריעת ים סוף, המחדשת את מעשה הפלאים שבתחילת ימי העולם, או על הכנעת אויבי ה' ואיבי ישראל הנמשלים למי הים המורדים: ישע' יז, יג; וגער בו ונס ממרחק (המשל לים בא בפסוק הקודם ובראש פסוק זה); שם נ, ב: הן בגערתך אחריב ים; שם סו, טו: להשיב בחמה אפוי וגערתו בלהבי אש; גחום א, ד: גוער בים ויבשהו; זכר' ג, ב: יגער ה' בכך השטן וגו' (השטן הוא סמל לאויבי ישראל); תהלים ט, ו: גערת גוים אבדת רשע; שם יח, טז: ויראו אפיקי מים (כלומר שנתפזרו המים ונראתה קרקע הים; בשמ"ב כב, טז: אפיקי ים) מגערתך ה' וגו' (בשמ"ב שם: בגערת ה'); שם סח, לא: גער חית קנה; שם עו, ז: מגערתך אלהי יעקב נרדם ורכב וסוס; שם קו, ט: ויגער בים סוף ויחרב; שם קיט, כא: גערת זדים ארורים; איוב כו, יא: עמודי שמים ירופפו, ויתמהו מגערתו. וכיוצא בזה מוצאים אנו גם בספרות העברית שאחר המקרא בנוגע למי הים המתמרד. עיין, למשל, חגיגה יב, ע"א: עד

4. אפשר הדבר, שהמקום נקרא כך על שם מקדש כנעני שהיה שם. 5. עיין את הטקסטים ואת פירושם במאמרי בספר היובל לכבוד מוקדש לאל מוֹת=מוֹת.

פירוש אפשטיין, עמ' 1-7

שגער בו הקב"ה וייבשו; פרקי דר' אליעזר, ה': עד שגער בהן הקב"ה וכבשן ונתנן תחת כפות רגליו. בוודאי יש כאן מסורת ספרותית קדומה וקבועה. והנה רואים אנחנו, שמסורת זו משתקפת גם בשירה האוגריתית. בסיפור על מלחמתו של בעל נגד שר של ים בא הפועל גער להורות על פעולה של בעל (אב"ג, ב', 24), ועוד פעם אחרת באותו הסיפור עצמו, בפסוק סתום שקשה לבארו בפרטות (אב"ג, א', 28).

(7) כמה פעמים בא בספרות המקראית התואר רבה כלואי לשם תהום. כתוב בכראי ז', יא, בפסוק בעל אופי פיוטי: כל מעינות תהום רבה; ובעמוס ז', ד: ותאכל את תהום רבה; וכן בתהלים ל"ז: משפטיך תהום רבה; ושם עח, טו: וישק כתהומות (6) רבה. יש בשימוש זה של התואר רבה במשמעות גדולה קצת זרות בלשון העברית. אמנם גם בעברית בא לפעמים התואר רב בהוראת גדול, אבל על הרוב משתמשת הלשון העברית בתואר רב לציין את רוב המספר או את רוב החלקים המהווים את הכלל, ובתואר גדול לציין את גודל הממדים. דווקא על הים, הנרדף לתהום, אומרים שהוא גדול (למשל תהלים קד, כה: זה הים גדול ורחב ידים; איכה ב', יג: כי גדול כים שברך), ואי אפשר לאמור בעברית ים רב בהוראה זו. וההיפך באוגריתית, שהתואר רב משמש כרגיל בהוראת גדול, הוה אומר: מסורת כנענית עתיקה יש כאן. אף על פי שבטכסטים האוגריתיים שנתפרסמו עד היום לא נמצא הביטוי תהם רבת, קרוב לשער שביטוי זה נהוג היה אצל הכנענים.

ה. נוסחאות קבועות

בשירה האפית האוגריתית, כמו בדרך כלל בשירה האפית של כל העמים, מצויות לרוב נוסחאות קבועות, החוזרות בצורתן כל פעם שחוזר המשורר לדבר על עניין מסוים, או על מצב מסוים, או על פעולה מסוימת. כך, למשל, כשמביאים עצם דבריו של מי שהוא, מקדימים להם נוסחה קבועה; כשמספרים שפלוני ראה לפניו דבר חדש או משהו אחר ניצב עליו, משתמשים בנוסחה קבועה; וכן יש נוסחאות קבועות לתיאור סעודה, לתיאור יציאת מישהו ממקום למקום; וכיוצא באלה.

כנראה כך היה הדבר גם בישראל. אמנם אין עכשיו בידינו שום דוגמה של שירה אפית ישראלית, אבל יש להניח בוודאות, כמו שהוכחתי במאמרי על שירת העלילה בישראל⁽¹⁾, שגם בישראל היה סוג ספרותי זה מצוי ונפוץ בתקופה הקדומה. ואין להטיל ספק בדבר, כי גם בשירה האפית הישראלית היו נהוגות נוסחאות קבועות, ושכמה מהן היו דומות, או אף שוות, לנוסחאות שאנו מוצאים עכשיו בשירה האוגריתית. ראייה לכך אפשר למצוא בנוסחאות הבאות בסגנון הפרוזה הסיפורית שבמקרא.

6. בהוראת יחיד; עיין טורטשינר, הלשון והספר, כרך הלשוני, 1. ביכנסת לזכר ח.ג. ביאליק, ספר ח' (תש"ג-תש"ד), עמ' 121-142. עמ' 162-183.

בתולדות ספרותיהם של רוב העמים רגיל הדבר, שהפרוזה הספרותית תחילת התפתחותה באה אחר השירה ובעקבות השירה, ושבפרוזה הקדומה ביותר ניכרים ביותר סימני מוצאה מן השירה שקדמה לה. בייחוד בלשונה של הפרוזה הסיפורית הקדומה נשמע לעתים תכופות מעין הד של ביטויים, שהיו שכיחים בשירה האפית שקדמה לה. למשל, בהתחלת הפרוזה ההיסטורית של היוונים, בלשונם של הלוגוגרפים, ובלשונו של הרודוטוס, מוצאים אנחנו כמה סימנים של המשך הביטויים הרגילים באפוס היווני. והוא הדין (כדי להביא דוגמה שנייה) בספרות הצרפתית של ימי הביניים. ראשוני ההיסטוריונים הצרפתים, כגון וילא-הרדוין, משתמשים עדיין בנוסחאות, שהיו רגילות באפוס הצרפתי. והנה בפרוזה הסיפורית המקראית אנו מוצאים נוסחאות קבועות, שיש לראות בהן מעין המשך והתפתחות של נוסחאות שהיו רגילות לבוא בשירת העלילה הישראלית הקדומה, ודומות הן לנוסחאות הרגילות בשירת העלילה האוגריתית. כבר הבאתי במאמרי הנ"ל ב-תרביץ⁽²⁾ ובמאמרים אחרים כמה דוגמאות מנוסחאות אלו, וכאן אציין אחדות מהן.

(1) פעמים רבות נמצא במקרא הביטוי וישא עיניו וירא, כשהכוונה להניד שפלוני ראה לפניו מישהו חדש או משהו חדש. למשל: וישא עיניו וירא והנה שלושה אנשים נצבים עליו (ברא' יח, ב); וישא עיניו וירא והנה גמלים באים (שם כד, טג); ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק (שם פס' סד); וישאו עיניהם ויראו והנה אורחת ישמעאלים באה מגלעד (שם לז, כה); וישא עיניו וירא את בנימין אחיו בן אמו (שם מג, כט); ואפשר היה עוד להאריך רשימה זו בהרבה. זוהי אפוא נוסחה קבועה בספרות המקראית, הבאה תמיד כצורתה, אפילו כשאין סיבה מיוחדת לנשיאת העיניים; מעין מטבע לשונית מאובנת, העשויה לעורר לפעמים את תמהונו של הקורא, המוצא אותה חוזרת לעתים כל כך תכופות בלי שינוי. בוודאי כאן לפנינו אחד משיריו של הסגנון האפי הקדום. והנה אנחנו רואים שביטוי דומה לזה רגיל במקרים כאלה בשירה האפית האוגריתית⁽³⁾. צורתו על הרוב: בנשא ענה ויפהן (או לנקבה בנשא ענה ותפהן), בדיוק: בנשוא עיניו וירא, או בנשוא עיניה ותרא; ולפעמים ממש כמו בעברית, כגון בלוח אבי"ד, ב' 13-14: וישא ענה אלאין בעל וישא ענה ויען, בדיוק: וישא עיניו אלאין בעל, וישא עיניו וירא; וכן שם, 26-27: ותשא עיניה הבתולה ענת, ותשא עיניה ותרא.

(2) ועוד נוסחה רגילה במקרא: כשבא הכתוב להניד, שפלוני יצא את מקום מגוריו כדי להשתקע עם כל משפחתו במקום אחר, או לגור שם זמן ממושך, הריהו אומר: ויקח פלוני (ראש המשפחה) את פלוני ואת אלמוני (בני משפחתו) ואת קניין פלוני ואת קניין אלמוני (מקנהו ובהמתו וכיוצא בהם) וילך וגו'. גם זו מעין נוסחה קבועה.

2. שנה י"ג, עמ' 199-203.

3. כבר עמדתי על הקבלה זו ב-Orientalia, כרך ז' (1938), עמ' 277-278, הערה ב.

שנחשבה בעיני מצדדי שיטת התעודות בתורה לאחת מתכונותיו המיוחדות של המקור P. וכך אנו קוראים בברא' יא' לא: ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו ואת שרי כלתו אשת אברם בנו ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען וגו'; ושם יב' ה: ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן ויצאו ללכת ארצה כנען וגו'; וכיוצא בזה שם לו' ו' על עשיו, ושם מו' ו' על בני ישראל, ועוד. והנוסחה באה בצורת ציווי במקום שמסופר שניתנה פקודה לפלוני לצאת עם משפחתו ממקום למקום, כמו בברא' יט' טו: ויאיצו המלאכים בלוט לאמר קום קח את אשתך ואת שתי בנותיך הנמצאות וגו'. והנה גם נוסחה זו נמצאת כבר בכתבי אוגרית. כששולח מלך שאול דברי איום אל בעל אלהי השמים, משיב הרוח ומוריד הגשם, ומזהיר אותו שעוד מעט וימיתו ויכריחו לרדת שאולה, אותו ואת כל אשר לו, כך הם דבריו: (אב"א* ה' 6-13): ואתה קח את עניך, את רוחותיך ואת מרכבותיך, אתך שבעת משרתיך ושמונת חזיריך, אתך פדרי בת אר, אתך תסלי בת רב (נשיו של בעל), ואז תתן פניך לתוך מערת כנכני וגו'. דומה לזה ניסוח דבריו של אל אבי האלים כשהוא מגרש את אמתה של אשרה זוגתו (ב"ה א' 17-22). ומכאן ראייה שאין הנוסחה המקראית האמורה מיוחדת לסגנונו של מקור מסוים כגון P. מכיון שהיא שייכת למסורת הכנענית הכללית שמימי קדם, ואם עברה בירושה לבני ישראל הרי לכל סופרי ישראל עברה.

(3) הנוסחה הרגילה בשירה האוגריתית כהקדמה חגיגית לנאומי גיבוריה היא: ישא גה ויצח, כלומר: וישא קולו ויקרא. במקום שכוונתה להביא את דברי המדבר באופן פשוט יותר, ובייחוד בדו-שיח ממושך, היא משתמשת במלה יען או ויען, ואחריה הנושא או איזה ביטוי אחר להשלים את הקצב השירי. דוגמאות לשתי הנוסחאות ניתנות להלן בטכסטים הנידונים בספר זה. בפרוזה הסיפורית המקראית, שהיא לפי טעמה פשוטה יותר מן השירה, רגילה יותר, כמובן, הצורה ויען, ואף היא באה בתוספת מלים אחדות, כגון: ויען אברהם ויאמר (ברא' יח' כז). או: ותען להם מרים (שמות טו' כא) וכדומה. ואף על פי כן גם רישומיה של הנוסחה החגיגית וישא קולו ויקרא ניכרים בספרות המקראית, ובייחוד:

(א) כשהנואם רחוק ממאזיניו, והוא צריך ממש לשאת את קולו ולהרימו. בשופ' ט, ז, מסופר על יותם שדיבר אל אנשי שכם מעל הר גריזים, ושם מקדים הכתוב לדבריו את הנוסחה וישא קולו ויקרא, ממש כנוסחה האוגריתית, מלה במלה. ודומה לזה בדבריה של אשת פוטיפר לאנשי ביתה (ברא' לט, טו): ויהי כשמעו כי הרימותי קולי ואקרא, ולבעלה (שם, פס' יח): ויהי כהרימי קולי ואקרא(4); אלא שכאן בא הפועל הרים הנרדף לנשא.

4. מבנה המשפט דומה למבנה המשפט האוגריתי: בנשא ענה ויסהן (בנושא עניו וירא; למעלה, מס' 1).

היחס שבין הספרות האוגריתית לבין הספרות המקראית

(ב) כשהכוונה להרמת הקול בבכּי, בא הביטוי וישא קולו ויבך, ביטוי שכיח וקבוע בסגנון הסיפורי של המקרא (ויש גם ביטוי אחר השונה ממש בעברית ובאוגריתית, והוא ויתן את קולו בבכּי, הבא בברא' מה, ב, ובצורה האוגריתית, יתן גם בכּי, בלוח כ"ב, א, 13-14).

(ג) בסגנון השירי, למשל בישע' כד, יד: ישאו קולם ירנו; ושם גב, ח: נשאו קול יחדו ירנו. וכך, אמנם בהשמטת המלה קול לשם הקיצור הדרוש מפני המשקל, אבל דגוקא בפועל צוח הבא באוגריתית, בישע' מב, יא: ישאו מדבר ועריו... ירנו יושבי סלע מראש הרים יצוחו. והשווה משלי א, כ-כא; ב, ג; ח, ג-ד.

ואף זה ראוי להיזכר, כי במקום שדיבורו של הצאם שייך לחוג המשלים, בא במקרא הביטוי וישא משלו ויאמר (שבע פעמים בפרשת בלעם, ובצורה קצת שונה פעמיים בספר איוב, כז, א; כט, א). אי אפשר לנו לדעת אם ביטוי כזה היה נהוג גם באוגריתית, מכיון שבראס-שמרה לא נתגלה עדיין אף קטע אחד מספרות החכמה. בכל אופן ברור, שמבנהו ושימושו של הביטוי המקראי חזו דומים מאוד למבנהו ולשימושו של הביטוי האוגריתי הבא כרגיל לפני נאומיהם של גיבורי השירה האפית.

(4) המשוררים האוגריתיים, בבואם לציין את כיוון נסיעתו של נוסע, משתמשים בנוסחה: אז נתן את פניו ל-. גם רישומיה של נוסחה זו ניכרים בפרוזה הסיפורית המקראית. למשל בברא' לא, כא: וישם את פניו הר הגלעד; ובמל"ב יב, יח: וישם חזאל פניו לעלות על ירושלים; ועוד ועוד. הביטוי בא גם בהשאלה בדה"ב כ, ג: ויתן יהושפט את פניו לדרוש לה. והשווה, מחוץ לספרות הסיפורית, דניאל יא, יז-יח(5).

(5) בשירי אוגרית באה נוסחה מיוחדת להכנת החמור לרכיבה(6). כך מסופר על דנאל, שעמד לנסוע לאחר שנראו סימנים המורים על אסון נורא (לוח ד"א, 49-60): ויקרא לבתו בקול: שמעי, פֶּעַת... חבשי עִיר, צמדי חמור, שיתי אֶפְפִי אֶכְפִי הכסף וְנֶקְבִי נְקְבִי הַזֶּהב; ותשמע פֶּעַת... בכתה ותחבוש עִיר, בכתה ותצמד חמור, בכתה ותשא את אביה ותשיתהו על גבי העִיר, על טוב גבי החמור (עייין למעלה, ד, 4). וכיוצא בזה מסופר בלוח אב"ב, ד, 1-15, על אשרה שציוותה את קדש-ואמרר מִשְׁרְתָה (וכנראה אחד משבעים בניה), להכין לה בהמה לרכיבה: [ותען הגבירה] אש[רת ים]: שמעי, קדש-וא[מרר]. [חבוש עִיר], צמד חמור, ש[ית אֶפְפִי אֶכְפִי] הכסף [ונקבי נקבי הז]הב... וישמע קדש-ואמרר, חבש עִיר, צמד חמור,

5. כמה פעמים בא הביטוי האכדי *madānu pana*, המקביל לזה האוגריתי, במכתבי אל-עמארנה, על הרוק בהוראה מישראל: הרים את העיניים בתקווה, או שים לב, וכיוצא בזה (למשל [אני מצטט על פי הוצאת מרט, טורונטו 1939] קט' 117, עמ' 390, שו' 20-21; יס' 150, עמ' 490, שו' 4-5, 14-16).

6. על נוסחה זו ועל פירושה פדגוגיה עיין מאמרי בספר היובל לפרופ' אפשטיין, עמ' 3-7.

שת אכף הכסף ונקבי הזהב... וישת אשרה על גבי העיר, על טוב גבי החמור. בוודאי שכאן נוסחה קבועה; ועקבותיה של נוסחה זו ניכרים במקרא. בסיפור שבמל"א יג, על איש האלהים אשר בא מיהודה, חוזרת פעמיים נוסחה דומה, אמנם בצורה פשוטה יותר, כרגיל בפרוזה לעומת השירה, אבל מתאימה בעיקרה למסורת הספרותית הקדומה. כשמדובר על נסיעתו של הנביא הזקן שהיה רוצה ללכת אחר איש האלהים אשר בא מיהודה, כתוב (פס' ג): ויאמר אל בניו חבשו לי החמור ויחבשו לו החמור וירכב עליו. ושוב, כשמדובר על נסיעתו השנייה לחפש את נבלת איש האלהים, כתוב (פס' כז): וידבר אל בניו לאמר חבשו לי את החמור ויחבשו.

1. חזרות

השירה האפית האוגריתית, ככל שירה אפית, בין מזרחית ובין מערבית, מחבבת את החזרות. תופעה זו קשורה בעצם טבעו של האפוס, הנועד מעיקרו לשמיעה ולא לקריאה. בני אדם הנאספים לשמוע את שירי העלילה מפיו של הזמר, נהנים הנאה מיוחדת בשעה שהלה פותח בפיסקה ידועה להם מכבר וחיבה על לבם, כי אז קל להם יותר להקשיב לקולו וכאילו להשתתף בזמרתו. אמנם זוהי תופעה כללית, ואינה מיוחדת לאפוס הכנעני בלבד, ובכל זאת נדמה לי כי מן הראוי הוא שניתן דעתנו עליה. הואיל וכבר נוכחנו שיש בפרוזה הסיפורית המקראית משום המשך למסורת האפוס הכנעני, כל מקום שנמצא במקרא חזרות דומות לחזרות האפיות, רשאים נהיה לראות בחזרות האלה סימן למסורת האפית הכנענית הקדומה.

העניינים שדרך החזרה נוהגת בהם שונים הם. האחד הוא מסירת דברים על ידי שליח. המשורר האפי מספר: אמר פלוני לשליחו: לך ואמור לאלמוני כך וכך (וכאן בא כל הדיבור במילואו). ואחר כך הוא מוסיף: בא השליח לאלמוני והגיד לו: פלוני שלח אותי להגיד לך כך וכך (ושוב חוזר כל הדיבור במילואו, מלה במלה, כמו שנאמר בתחילה). עניין שני הריהו פקודת פעולה וביצועה. פותח המשורר ומגיד: פלוני ציוה את אלמוני: עשה פעולה פלונית או מלאכה פלונית, כך וכך וכך, ואחרי כן הוא ממשיך: ויעש אלמוני פעולה פלונית או מלאכה פלונית, כך וכך וכך; וכל פרטי הפעולה או המלאכה נשנים עוד פעם, דווקא באותן המלים שהשתמש בהן המשורר בפעם הראשונה. ורבים העניינים כיוצא בהם. ויש אשר תבוא הפיסקה לא פעמיים בלבד, אלא שלוש וארבע פעמים ויותר. למשל, בעלילת דנאל חוזרת רשימה ארוכה של מצוות כיבוד האב כמה פעמים: בדברי בעל, המבקש מאל אביו שיתן לדנאל בן זכר, אשר יעשה לאביו כך וכך וכך; בתשובתו של אל, המבטיח שיהיה לו לדנאל בן, אשר יעשה לו כך וכך וכך; בדברי המלאך המגיד לדנאל: דע שהחליטו האלים, שיהיה לך בן שיעשה לך כך וכך וכך (הפעם באה הרשימה בכינויים של גוף שני); ובדברי דנאל, המביע את שמחתו על הבשורה: סוף סוף יהיה לי בן שיעשה לי כך וכך וכך (וכאן באה הרשימה בכינויים של

גוף ראשון). והרי לא הגיעו לידינו אלא קטעים מן העלילה, ואפשר הדברי שבחלקיה החסרים חוזרת היתה רשימה זו עוד כמה פעמים. וכן אנו מוצאים בלוח אב"ה הנידון בספר זה, חזרה כפולה ומכופלת: בעל שם בפי משולחיו את הדברים שהוא מבקש לומר לענת אחותו; הם מוסרים לענת את דבריו של בעל מלה במלה, והיא עונה להם שהיא מסכימה לעשות את מבוקשו של בעל, ואף היא חוזרת על דבריו מלה במלה. וגם בלוח אב"ו הנידון אף הוא בספר זה, נמצאים היו דברי שליחותו של אל אל כתר-וחסס בצורה דומה לדברי שליחותו של בעל.

המשכה של שיטת החזרות ניכר בבירור בספרות הסיפורית שבמקרא, ונציין כאן דוגמאות אחדות, מן המעניינות ביותר.

ראשית כלי, ראוי להזכיר את עניין מלאכת המשכן, בס' שמות כה-לא, לה-מ. בתחילה מסופר, איך ציוה ה' את משה לעשות את המשכן ואת כל כליו, ופירש לו את כל פרטי העבודה. אחר כך נאמר שמשה עשה את המלאכה, ושוב חוזרים אותם הפרטים במילואם. פרשיות שלמות נשנות כצורתן, ואין בהן אלא שינוי זה בלבד, שבמקום הפעלים של ציווי, כגון תעשה, באים פעלים המורים על ביצוע הציווי, כגון ויעש, וכיוצא בזה.

דוגמה שנייה: קרבנות הנשיאים (במד' ז, יב-פג). הפיסקה חוזרת י"ב פעמים כצורתה. על הרוב, כשאין העניין כל כך טכני כמו במלאכת המשכן או בקרבנות הנשיאים, ולפיכך אינו טעון דייקנות יתירה בפרטים, אין החזרות שבפרוזה שוות מלה במלה. הפרוזה נועדה לקריאה יותר מאשר לשמיעה, ולא הרי הקורא כהרי המאזין, שהמאזין נכסף להישנותם של דברים הידועים לו מכבר בעל פה, ואילו הקורא, חזרת דברים כצורתם תוכל לפעמים להיות לו למשא. משום כך נוהגת הפרוזה, בטוב טעם אמנותי, כל אימת שהיא חוזרת על איזה עניין, לשנות את הביטויים או לקצרם, או גם לתתם בסדר אחר. ואולם עצם שיטת החזרה נשאר בתקפו. דוגמה מעניינת של עניין החוזר ארבע פעמים, אגב שינוי הביטויים בכל חזרה וחזרה, נמצא בברא' כד, בסיפור על עבדו זקן ביתו של אברהם ועל פגישתו עם רבקה. מסופר בתחילה, איך התפלל העבד אל ה' וביקש שתינתן לו אות (פס' יב-יד); אחר כך מסופר, איך ניתנה האות (פס' יז-כא); ולאחר מכן איך הודיע העבד למשפחתה של רבקה על תפילתו (פס' מב-מד) ועל נתינת האות (פס' מה-מו). ודומה לזו פרשת חלומותיו של פרעה (ברא' מא, א-ז, יז-כד).

באפוס האוגריתי, ולא רק בו בלבד, מצויה צורה של חזרה מיוחדת במינה, והיא סיפור על עניינים שנמשכו שבעה ימים. מצב מסוים נמשך, או פעולה מסוימת נמשכת, יום אחר יום במשך שבוע, עד שביום השביעי מתחדש איזה חידוש. והצורה היא זו בקירוב: ביום ראשון וביום שני נמשך עניין פלוני, ביום שלישי וביום רביעי נמשך שוב אותו העניין, ביום חמישי וביום ששי נמשך שוב אותו העניין, והנה ביום השביעי קרה כך

וכך⁽¹⁾. בצורה זו ממש באות חזרות גם באפוס הבללי⁽²⁾, ובצורה קצת שונה ופשוטה יותר (גם מספר הימים שונה) באפוס היווני⁽³⁾. אבל אין בזה עניין של מסורת ספרותית גרידא: כאן פועלת גם הסימבוליקה המספרית, המייחסת ערך מיוחד למספר שבע. אלא שהדבר שייך לתחום תולדות הדת ומנהגי החברה יותר מאשר לתולדות הספרות, ולפיכך לא נאריך בזה, ונזכיר רק שתי דוגמאות מן המקרא: מעשה הקפת עיר יריחו (יהו' ו' ג'כ), ומעשה שלושת רעי איוב, שישבו אתו לארץ שבעת ימים ושבעת לילות ואין דובר אליו דבר (איוב ב' יג), עד שפתח איוב את פיו לקלל את יומו⁽⁴⁾.

ז. צורות מיוחדות של שמות ופעלים

גם בשימוש צורות מיוחדות של שמות ופעלים במליצה הספרותית יש ממה שניתן להתבאר כהמשך המסורת הכנענית הקדומה גם בספרות האוגריתית וגם בספרות המקראית. ואף בנידון זה אביא דוגמאות אחדות, שעמדתי עליהן במאמרי הנ"ל בתרביץ⁽¹⁾ ובלשונו⁽²⁾.

(1) בלוח האוגריתי אב"ב, בעניין המשתה שהכין בעל לאחיו ולאחיותיו לחנוכת ביתו, כתוב (ו' 47-54): סיפק לאלים כרים, לאלות יספק רחלים; סיפק לאלים פרים, לאלות יספק פרות; סיפק לאלים ספסלים, לאלות יספק כורסות; סיפק לאלים כדי יין, לאלות יספק צנצנות יין⁽³⁾. יוצא מזה, שנוהגים היו להשתמש בנרדפים לפי המין: כשהיו מדברים על זכר היו משתמשים בנרדף זכרי, וכשהיו מדברים על נקבה היו משתמשים בנרדף נקבי. וכך יש לבאר את הבדלי המין שבנוסחה על הכנת החמור לרכיבה (ר' למעלה, ד' 4; ה' 5). היופי של גבי החמור נקרא בשם יסמסם, אם הרוכב הוא זכר כדנאל, ובשם יסמסמת, אם מדובר על רוכבת נקבה, כאשרה. הדבר מגיע עד כדי כך, שבלוח כ"ג (ג' 23-24) מתחלק זרעו של המלך כרת מאשתו חרי לשני סוגים: הבנים הזכרים נקראים בני כרת, והבנות הנקבות נקראות בנות חרי. על פי שיטה זו באה בכתובות פניקיות המלה סמל להורות על פסל איש והמלה סמלת להורות על פסל אשה⁽⁴⁾, וכן בכתובות ארמיות צלמא ו-צלמתא⁽⁵⁾.

1. עיין, למשל, אב"ב, ו' 24-33; וכן ד"ב, א' 6-14; שם, ד' 32-40; כ"א, 105-109; 194-211; כ"ג, ב' 21-27.
2. כבר במאמרי בתרביץ, שנה י"ג (תש"ב), השוויתי את עלילת גילגמש, יא. 143-157; וכן משוה עכשיו פסוקים אלו גורדון, UH, סעיף 17.6.
3. על הריב תשעה-עשרה ימים (למשל באיליאדה, א' 54-55; באודיסיה, ז' 253; ט', 82-83; י', 28-29; יב', 447); אבל גם שישה-שבע (למשל אודיסיה, י' 80-81; יב', 397-399), או שניים-שלושה (למשל אודיסיה, ט', 74-75; י', 142-144). על שימוש המספרים תשע ושבע בעולם היווני ובעולם המזרחי עיין חיבוריהם של Roscher ושל Hehn שהבאתי בתרביץ, שם, עמ' 207, הערות 31-32.
4. גם צורה פשוטה כזו מצויה בספרות האפית המזרחית: די להוכיר מה שכתוב בעלילת גילגמש על ימי המבול (לוח יא, 127-129).

על המספר של שניים-שלושה ימים במקום שישה-שבעה גם במקרא וגם בשירי אוגרית עיין את הערת 32 בתרביץ, שם, עמ' 207.
1. שנה י"ד, עמ' 9-10.
2. עמ' 101-102.
3. את גירסתה הנכונה ואת פירושה הנכון של פסקה זו קבעתי ב-Orientalia, כרך ז' (1938), עמ' 288-289, ושוב חזרתי על העניין באנציקלופדיה המקראית, כרך א', לוח ד'.
4. לידוברסקי, Handbook, עמ' 151; ועיין במאמרו של ג. ה. טורטשינר על סמל הקנאה המקנה (לשונו, י"ד [תש"ו], עמ' 76).
5. לידוברסקי, שם, עמ' 160-161, 358; לוי דילה-יודיה, Clara Rhodos, 1938, עמ' 139-148.

היחס שבין הספרות האוגריתית לבין הספרות המקראית

על סמך מנהג זה אפשר להבין את הכתוב שבירמ' מחי, מו: אוי לך מואב, אבד עם כמוש, כי לוקחו בניך בשבי ובנותיך בשביה. והוא הדין במקום המקביל בבמד' כא, כט: ובנותיו בשבית (בתורתם של השומרונים כתוב שם בשבי, ואין זה אלא אחד הכתובים המרובים, שבהם נוהגת המהדורה השומרנית להחליף ביטויים קשים או נדירים בביטויים פשוטים יותר ורגילים יותר). וכן אפשר להבין גם את החילוף בין שבי ו-שביה בתחילת פרשת כי תצא (דבר' כא, י"א): כי תצא למל-חמה על אויביך ונתנו ה' אלהיך בידך ושבית שבי, וראית בשביה אשת יפת תאר וגו': בסמיכות לאויב, שבי; ובסמיכות לאשת יפת תואר, שביה (בפס' יג כתוב שמלת שביה, מפני שצורת הנקבה נמצאת כבר במלה שמלה). וכך ניתן להתבאר גם 'שע' ג, א: כי הנה האדון ה' צבאות מסיר מירושלים ומיהודה משען ומשענה. הפירוש המקובל, שהביטוי משען ומשענה מתכוון להורות על כל מין אפשרי של משען, אין לו על מה שייסמוך. כנראה, מכוון השם הנקבי משענה לירושלים והשם הזכרי משען ליהודה (השווה בהמשך, פס' ח: כי כשלה ירושלים ויהודה נפל). והסדר הוא סדר כיאסטי, כמין כ"י יוונית. וכיצא בזה כתוב בנחום ב, יג: וימלא טרף חוריו, ומענותיו טרפה⁽⁶⁾.

(2) לפעמים מוצאים אנו בשתי צלעות של פסוק מקראי שתי צורות של פועל אחד, אחת ב'עבר' ואחת ב'עתיד'⁽⁷⁾. למשל: הושע ה, ה: וישראל ואפרים יכשלו בעונם, כשל גם יהודה עמם; תהלים לח, יב: אוהבי רעי מגד נגעי יעמודו, וקרובי מרחוק עמדו; שם צג, ג: נשאו נהרות ה', נשאו נהרות קולם, ישאו נהרות דכים; וכן, עם וי"ו המהפכת, שלמעשה אינה משנה את העניין כל עיקר: ישע' ס, טז: וינקת חלב גוים, ושוד מלכים תינקי; עמוס ז, ד: ותאכל את תהום רבה, ואכלה את החלק⁽⁸⁾; תהילים כט, י: ה' למבול ישב, וישב ה' מלך לעולם; ועוד ועוד. בכמה כתובים ממין זה, בייחוד מאלה בלי וי"ו המהפכת, רגילים מפרשי זמננו ל'תקן' את נוסח המסורה משום ששימושו של פועל אחד בשתי צורות זו בצד זו מוקשה בעיניהם. כך, למשל, תיקנו מגדי נגשו במקום מגד נגעי יעמודו בתהלים לח, יב, וכך נשאו במקום ישאו בתהילים צג, ג, ואולם מקראות אלו אינם צריכים 'תיקון' כלל וכלל. אדרבה, זוהי דרך מליצה רגילה אצל הכנענים, כמו שמראים לנו כתבי אוגרית, למשל: אב"ב, ג, 14-16: שתיתי [חרפה] על שולחני, עלבון בכוסי אֶשְׁתָּנוּ; שם, ו, 38-40: את סידור ביתו בעל יסדר, הָד סידר את סידור היכלו; ד"א, 114-115: כנפי נשרים בעל ישבור, שבר בעל צלעותיהם. כבר ראינו כמה דוגמאות של תקבולת

שאני מכנה בהם את הצורות האלה אינם מתאימים למשמעותן של הצורות בלשון המקראית.
8. בייחוד מן המקום הנ"ל שבס' עמוס יוצא, שהוויי אינה 'מהפכת' כלום, ואדרבה, לפי זה אפשר לעמוד על מוצאה של וי"ו זו, ולהבין יפה את צורתם של כתובים מעין ברא' א, ח: ויקרא אליהם לאור יום ולתשך קרא לילה.

6. בכתובים מעין תהילים קמד, יב: אשר בנינו כנטיעים... בנותינו כוזיות, או משלי א, ח: שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך, וכיצא באלה, אפשר שתיאומן של המין איננו אלא מקרה (במשלי ו, ז, כתוב: נצור בני מצות אביך, ואל תטוש תורת אמך).
7. אני משתמש כאן במרכאות מפני שהמונחים 'עבר' ו'עתיד'

בין סיפק ובין יספק למעלה, ז' 1. ועוד עתידיים אנחנו לראות דוגמאות דומות בלוח אב"ה (ב' יא' יט' כא).

(3) לפעמים באה במקרא אחר צורה פעילה של איזה פועל, צורה סבילה של אותו הפועל עצמו (או אף צורה פעילה של קל' אם הראשונה בבניין גורם), כאילו לציין את תוצאות הפעולה שהצורה הראשונה מורה עליה. כך כתוב, למשל, בירמ' יז, יד: רפאני ה' וארפא, הושיעני ואושעה; ושם לא, ג: עוד אבנך ונבנית, בתולת ישראל; ועוד שם, פס' יז: השיבני ואשובה (ודומה לזה באיכה ה', כא: השיבנו ה' אליך ונשובה), וכן בתהלים יט', יג'יד: מנסתרות נקני... ונקיתי מפשע רב; ושם סט, טו: הצילני מטיט ואל אטבעה, אנצלה משונאי וממעמקי מים. גם במקומות שבאו צירופים ממין זה חשדו בנכונותו של הנוסח המסורתי, מפני הישנותו של פועל אחד פעמיים (עיי'ן, למשל, בפירושו של גונקל לתהלים סט, טו). אבל גם שיטה זו נהוגה כבר בשירי אוגרית. בלוח אב"ב, ה' 113-116, כתוב: [מה] בתים [פְּנָה] מהר רומם היכלים; מהר בתים ייבנ[ו]. מהר יתרוממו היכלים; ובלוח ד"ב, ו' 28-29 (עיי'ן למעלה, א' 3, ב): אתן לך לספור [בדיוק היינו יכולים לתרגם אֶסְפִּירְךָ, אילו היה ההפעיל של ספר נהוג בעברית] שנים עם בעל, עם בני אל תספור ירחים.

(4) על השימוש המיוחד בשמות המספר בפתגמים המספריים המודרנים כדוגמת משלי ו' טז-יט: שש הנה שנה ה', ושבע תועבת נפשו וגו', וכיוצא בזה באוגריתית, נייחד את הדיבור בפירוש על לוח אב"ה (ד', לד).

מכל זה רשאים אנו להסיק, שלא בלבד בפרטים אחדים, אלא בכל היקפה של הלשון הספרותית ובכל דרכי המליצה הנהוגות בה, קיימת מסורת משותפת לכתבי אוגרית ולכתבי המקרא, ואין להטיל ספק בכך, שמבחינת הצורה אין שתי הספרויות אלא שני ענפים שונים של אילן אחד. ובזה נפתרת הבעיה שעוררנו למעלה, כיצד אפשר לבאר את הדבר, שיצירותיה הראשונות של הספרות המקראית כבר מושלמות ומשוכללות הן בצורתן, כאילו קדמה להן התפתחות ארוכה. אמנם כן הוא: כבר קדמה להן התפתחות של מאות שנים רבות, ואם גם מחוץ לעם ישראל, או ביתר דיוק לפני התהוותו של עם ישראל. חידושה של הספרות המקראית הוא בתכנה וברוחה; אשר לצורתה, ממשיכה היא את המסורת של הספרות הכנענית הקדומה.

ה. ביאור סתומות במקרא

הקרבה הלשונית והספרותית שבין כתבי אוגרית לבין כתבי המקרא מסייעת בידינו ללמוד הרבה מכל אחת משתי הספרויות הללו על חברתה. מצד אחד, העזרה החשובה ביותר להבנת כתבי אוגרית באה לנו מתוך השוואתם המתמדת לדברי הכתובים

המקראיים; ומן הצד השני נוכל להפיק מכתבי אוגרית תועלת רבה לברור כתובים ועניינים סתומים במקרא. דוגמאות לעזרה שהחוקר בספרות האוגריתית יוכל לקבל מתוך העיון בכתבי המקרא, ימצא הקורא כמעט בכל עמוד ועמוד של פירושי לטכסטים הניתנים לפניו בספר זה. ודוגמאות לאור שאפשר להפיץ על כמה כתובים סתומים במקרא מתוך העיון בכתבי אוגרית, תירשמנה בשורות הבאות, מלבד דוגמאות לא מועטות שאף הן תימצאנה במשך פירושי.

(1) מלה סתומה נמצאת במל"ב ד, מב: ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש האלהים לחם בכורים עשרים לחם שעורים וכרמל בצקלוגו ויאמר תן לעם ויאכלו. על הרוב סברו המפרשים שהמלה בצקלוגו פירושה בשקו או כיוצא בזה, אף על פי שקשה היה להם לברר מאיזה שורש נגזר השם צקלון. אחדים מחוקרי ומגנו חשבו, שיש לשנות את הנוסחה על סמך כתבי יד אחדים של תרגום השבעים, ולגרוס בקלעת במקום בצקלוגו. והנה הדבר מתברר, כמו שכבר ציינתי לפני כמה שנים⁽¹⁾, מתוך הלוח האוגריתי ד"א. שם נמצאות בשו' 61-74, שתי פיסקות דומות זו לזו: באחת מהן באה המלה שבלת, ובשניה באה במקום המקביל, המלה בצקל. בוודאי שתי המלים המקבילות נרדפות הן זו לזו, והמלה הסתומה בצקל מורה על איזה דבר מעין שבולת, ומתוך העניין ברור, שהכוונה דווקא לשבולת טרייה, שבולת של כרמל, ומכאן שגם בכתוב המקראי השם הוא בצקלון, בבי"ת שרשית, והכוונה כרמל בשבולתו, כרמל שהוא עדיין בשקלים, כאילו היה כתוב בבצקלוגו, ואחת משתי האותיות ב נעלמה מפני הפלוגרפיה, או אף מפני הפלולוגיה, כדרך שבאה כמה פעמים במקרא המלה בית במקום בבית, או פתח במקום בפתח (עיי' בדקדוק של באויר-ליאנדר, עמ' 217⁽²⁾).

(2) בשם בית החפשית מכונה במל"ב טו, ה, ובדה"ב כו, כא (שם לפי הכתיב בית החפשות), הבית המיוחד למצורעים. כמה הצעות דחוקות הוצעו כדי לבאר מה מוצאו של שם סתום זה, וגם שינויים בנוסח הוצעו כדי לצאת מן המבוכה. ואולם גם לחידה זו אפשר למצוא פתרון על סמך כתבי אוגרית, כפי מה שכבר כתבתי למעלה (א, 7).

(3) בישע' כז, א, כתוב: ביום ההוא יפקוד ה' בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על לוי'תן נחש בריח ועל לוי'תן נחש עקלתון והרג את התנין אשר בים. קשה היה לברר את כוונת הגביא בפסוק זה, עד שלא ידענו מהו לוי'תן נחש בריח ומהו לוי'תן נחש עקלתון ומהו התנין אשר בים. והנה הקבלה מפתיעה, שכבר עמד עליה המפרסם הראשון של כתבי אוגרית, ש. וירולי, נתגלתה בהם לעינינו. בלוח אב"א* א, 1-3,

גינבורג, BASOR, חוב' 98 [אפריל 1945], עמ' 16, הערה 27, ועמ' 20, הערה 46. וגם באוגריתית כמו בעברית משמשת דווקא המלה בת (כלומר בית) בלי בי"ת השימוש בהוראת בבית UET, סעיף 10.4.

1. Orientalia, כרך ח' (1937), עמ' 242. ועכשיו עיין גם טורטשינר, במלון בן-יהודה, כרך יא (ירושלים תש"ה), עמ' 5612, ובספרו הלשון והספר, כרך הלשון, עמ' 343.
2. גם באוגריתית אנו מוצאים תופעה דומה לזו (עיין מה שכתב

בדברי מות אל בעל, נאמר: כי תמחץ לויתן נחש בריח (באוגריתית: לתן בתן ברח), ותכלה נחש עקלתון (באוגריתית: בתן עקלתון), עריץ בעל שבעת ראשים, וגו'. ובלוח אב"ה, ד' ח, מזכירה ענת לבעל אחיה: חסמתי תנין, חסמתיו, הכיתי נחש עקלתון, עריץ בעל שבעת ראשים. הקבלה זו פותחת לפנינו את הדרך להבנת הרמז שבכתוב המקראי. בעלילה האוגריתית הכוונה למפלצות שנמנו עם אויביו של בעל אלהי השמים. הדמויות הללו נכנסו גם לחוג אגדותיו של עם ישראל (על זה אדבר בפרטות להלן), ונשארו בזכרון העם כעין התגשמויות של כוחות רעים מתגנדים לבורא, כעין סמל לכוחות הרשע שבעולם. והנביא, כשבא לבשר שבאחרית הימים יבער האלהים את כוחות הרשע מן העולם, השתמש בדמויות הללו כסמלים לכוחות הרשע, סמלים שהיו ידועים יפה בחוג שומעיו.

(4) טעם האיסור לא תבשל גדי בחלב אמו לא פורש בתורה, ואינו ידוע לנו: הטעמים שניסו למצוא ללאו זה אינם אלא השערות. אחת ההשערות נאמרה מפי הרמב"ם, הסובר שהתכוונה התורה לבטל באיסור זה מנהג שהיה כרוך בפולחן האלילי; אבל לא היה בידי הרמב"ם להביא הוכחה על מציאותו של מנהג זה. עכשיו, כמו שכבר העיר גינזברג בתחילת ימי פרסומם של כתבי אוגרית^(*), נמצא בלוח האוגריתי ש"ש, שר' 14, רמז למנהג כנעני של בישול גדי בחלב: סבלח גדי בחלב, טלה בחמאה (עיי' גם למעלה, ג' 8). המדובר הוא כנראה בטכס פולחני שהיה מכוון למשוך את ברכת הפריין לאדמה, ומתוך כך מתברר גם הקשר שבכתובים המקראיים בין הבאת הביכורים ובין האיסור הנ"ל: ראשית ביכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך [להביע לו את תודתך על תבואת האדמה אשר הוא נותן לך, אבל הישמר לך פן תעשה כמעשה ארץ כנען, ולפיכך] לא תבשל גדי בחלב אמו.

(5) אין צריך לומר, שהעיון בכתבי אוגרית עשוי להפיץ אור על הכתובים המקראיים המדברים במפורש על ענייני דתם ופולחנם של הכנענים. אבל לא זה בלבד: יש גם דברים שנכתבו במקרא רק בדרך רמז ושהיו מובנים בקלות לבני ישראל בשעה שנכתבו, והיום אינם ברורים למדי למי שאינו יודע את הדבר המרומז. כך, למשל, מסופר במל"א יח, כז, שהיה אליהו הנביא מהתל בנוביאי הבעל הקוראים בשם אלהיהם ומתפללים אליו שיענה אותם באש מן השמים, ולא היה לא קול ולא קשב; ובין השאר נאמר באותם דברי היתול: וכי דרך לו. כוונתה של אמרה זו אינה ברורה, אבל אנו עומדים על משמעותה מתוך הלוח האוגריתי אב"ד. שם מסופר, בתחילת עמודה ב', שביום מן הימים סרה האלה ענת לבית בעל אחיה ושאלה את משרתיו, אם בעל הוא בבית, והמשרתים השיבו: אין בעל בביתו, אין האל הד בקרב היכלו; את קשתו אחז בידו, את חיציו בימינו, ואז שם את פניו אל תוך אגמי סמכו.

3. JRA 5, שנת 1935, עמ' 72; כתבי אוגרית, עמ' 77. ועכשיו עיין בסטור, JAOS, כרך ס"ו (1946), עמ' 61-62.

היחס שבין הספרות האוגריתית לבין הספרות המקראית

על הדוגמאות המיוחדות שהבאנו עד עכשיו כדאי להוסיף עוד שתי הערות כלליות. ואלו הן:

(6) כבר ראינו שכמה כתובים מקראיים שנחשבו בעיני חוקרים רבים למשובשים וטעונים תיקון מפני שמצאו בהם צורות משונות שאינן מתקבלות על דעתם (למשל שתי צורות שונות של פועל אחד בשתי צלעות מקבילות, כגון עמדו-יעמודו, וכיוצא בזה). עכשיו נתבארו מתוך השוואת כתבי אוגרית, והוברר שאין בהם כל פגם ואין מקום לתיקון כל עיקר. עלינו ללמוד מזה, שמן הראוי לנהוג זהירות רבה כשידמה לנו שאיזו צורה או איזו בנייה לא תיתכן, שהרי אפשר שבעתיד יוברר לנו שהיא תיתכן.

(7) כשנמצאים בשני ספרים מקראיים כתובים דומים זה לזה, רגילים רוב החוקרים לשאול מי תלוי במי, ועל סמך תשובתם לשאלה זו באים הם כמה פעמים להסיק מסקנות על זמן חיבורם של הספרים. שיטה זו תופסת מקום רב בחקר תולדותיה של הספרות המקראית. ואולם מאחר שהתברר לנו שקיימת היתה בישראל, החל מן התקופה הקדומה ביותר, מסורת ספרותית הכוללת כמה נוסחאות קבועות וכמה ביטויים קבועים, עלינו להיזהר, במקום ששני כתובים דומים זה לזה, מלנסח את הבעיה בצורה של מי תלוי במי, שהרי יש אפשרות שלישית, ואולי דווקא היא הקרובה ביותר, והיא שאין אחד מהם תלוי בחברו, אלא ששניהם תלויים במסורת ספרותית משותפת, שקדמה להם בזמן.

אפשר היה להאריך עוד בהרבה את הדיבור על היחס שבין הספרות האוגריתית ובין הספרות המקראית. אבל די במה שהראינו עד כאן לברר מהו היחס הזה, ומה רבה התועלת שנוכל להפיק מעיונו בו, בכללותו ובפרטותיו.

פרק שלישי : עלילת בעל

בין העלילות האוגריות שהזכרנו בפרק הראשון תופסת עלילת בעל מקום בראש. היקפה היה גדול למדי, והיה כולל לוחות רבים, מהם שכבר נתגלו ונתפרסמו בדפוס, ומהם שעדיין לא נתגלו.

חוקרי זמננו מכנים עלילה זו בשמות שונים (אלאין-בעל, בעל וענת, בעל ומות, ועוד). יותר נכון יהיה לכנות אותה גם היום בשם בעל בלבד, מכיון שכך היו מכנים אותה סופרי אוגרית, שהיו רושמים בראש כל אחד מלוחותיה את המלה לבעל. כלומר: [לוח שייך] ל[עלילת] בעל.

וראוי לה לעלילה שם זה, הואיל ובעל הוא הגיבור הראשי שבה, ובכל חלקיה הוא תופס מקום חשוב. יתר האלים משתתפים בה כעוזרים ותומכים לבעל או כאויביו, והוא הדמות המרכזית, שכל הפעולה מתפתחת מסביב לו, והולכת וקובעת את גורלו. עד שניגש לסכם את תכנה של העלילה, מן הראוי יהיה להקדים מלים אחדות על כל אחד מן האלים הראשיים הלוקחים חלק בה, כדי לתאר את עיקר דמותם. על האלים המשניים שייזכרו בטכסטים הנדונים כאן, די יהיה לייחד את הדיבור בהמשך הפירושי, כשיבוא זכרם בפעם הראשונה.

אָל (1)

נתחיל מאבי האלים, שהיו רגילים לכנותו בשם אָל (בכתיב האוגריתית אַל), שם כללי מעיקרו שנעשה שם פרטי לו, כאילו התכוונו להגיד שהוא הנעלה שבאלים (מעין 'האל' בה"א הידיעה, אילו היתה ה"א הידיעה באוגריתית).

עד לפני זמן קצר לא היתה אמונת הכנענים באל זה ידועה לנו אלא מתוך מקורות מאוחרים: דברי סופרים יוונים ורומיים, ובייחוד דברי פילון איש גבל, המרבה לספר על *Ἄλος* (אַל) והמזהה אותו בקרונוס (*Kρόνος*) של היוונים, ועוד כתובות אחדות, מאוחרות אף הן בזמן. בימינו נתגלו ונתוספו גם עדויות קודמות לאלה, בכתובות הארמיות של זנג'ירלי ושל סוג'ין, המזכירות את שמו של אל, שכנראה עבר אל הארמים מן הפיניקים. אבל הידיעות הקדומות ביותר והמפורטות ביותר נמצאו כעת בכתיב אוגרית. בהם מדובר על אָל כעל אבי האלים הגדולים. בעל, ענת, מות, וכמה אלים אחרים הם בניו, שילדה לו אשרה בת זוגו. האלים בכללותם נקראים בני אל או בני אשרה, ויש גם זכר למספרם, שבעים בני אשרה. מתוך אחד התארים המיוחדים לאל בכתיב אוגרית, 'בני

1. על אָל אבי האלים עיין מאמרי אל בפנתיאון הכנעני, הביבליוגרפיה בפרטות. ועוד עיין מה שכתבתי במאמרי 'קרונוס ומקביליו המורחיים' העומד לתפרסם בקרוב. שם הבאתי את

בנות', כלומר יוצר היצורים, נראה, שהיו חושבים אותו לבורא העולם. ולזה מתאים גם כינוי אחר שלו, אב אדם, כלומר אבי האדם. בכתובת הפיניקית של קארא-טפה ובכ" תובת ניאופונית שנתגלתה בלפטיס-מנה מיוחס לאל התואר קן ארץ (קונה ארץ). וכנראה הארץ בכינוי זה אינה הארץ מתחת, בניגוד לשמים, אלא פירושה העולם בכלל. וגם זה מתאים למושג של יצירת העולם, שהרי אין קונה אלא יוצר, בורא, כמו שכבר הוכחתי במקום אחר⁽²⁾. בס' בראשית יד, יח ואילך, מסופר על מלכי צדק מלך שלם (לפי הנראה המלך הכנעני של ירושלים) וכהן לאל עליון, שהוציא לחם ויין כדי לכבד את אברם החוזר מנצחונו על מלכי המזרח, ובירך אותו בשם אל עליון קונה שמים וארץ. אף על פי שבדברי פילון מגבל אל לחוד ועליון לחוד, ואף על פי שבכתובת סוג'ן באים שני השמות זה בצד זה, קשורים בו"ו החיבור (אל ועליון), מכל מקום נראה שאל עליון של מלכי צדק היה אל אבי האלים שבפנתיאון הכנעני, העליון על יתר האלים. ואין מן הנמנע שהצירוף אל ועליון בכתובת סוג'ן הוא שם מורכב של אלהות אחת, מעין השמות המורכבים הרגילים בכתבי אוגרית (כגון כתר-וחסס, קדש-ואמרר), ושהפרדה בין שני השמות אינה אלא פרי השערה מאוחרת של פילון מגבל או של המקורות ששאב מהם. מתוך שבועתו של אברם (שם, פס' כב) הגשבע למלך סדום בשם ה' אל עליון קונה שמים וארץ, נראה שהיו בני ישראל מזהים את האל העליון של הכנענים באל היחיד שלהם: מכיון שהוא העליון שבאלים, וקונה שמים וארץ, כלומר אלהות אוניברסלית, הזיהוי היה יכול להיחשב למוצדק, לכל הפחות במידה יחסית. והסיפור שבברא' יד על מלכי צדק מלך שלם וכהן לאל עליון מתכוון להדגיש את קדושתה של ירושלים על ידי הרמוז, שאפילו העמים האליליים שישבו בה לפני התהוות עם ישראל לא יכלו לעבוד בה אלא את העליון שבאלהיהם, המזדהה באלהי ישראל⁽³⁾. והשם אל עליון נעשה כינוי לאלהי ישראל, בייחוד בקשר לבית המקדש שבירושלים. ואולם, תפיסתם של הכנענים באל שלהם היתה, כמובן, שונה בהרבה מן התפיסה הישראלית: בעיני הכנענים היו גם אל וגם יתר האלים דומים לבני אדם, גדולים אמנם וחזקים ואדירים הרבה יותר מבני אדם, אבל דומים לבני אדם בכל דבריהם.

בכתבי אוגרית מכונה אל בתואר מלך, אף על פי שלמעשה אינו מולך, אלא יושב במקום רחוק מן היישוב, ב'פי הגהרות', בקרב אפיקי תהומותיים, ושלטון העולם מחולק בין שלושה מבניו: אחד מהם, בעל, שולט בשמים; בן אחר, מוּת, שולט בשאול; ועוד אחר שולט בים ומכונה בתואר שר של ים. רק בשעה שיש להחליט על עניין חשוב בהנהגת העולם, נוסעים האלים למקום מושבו של אל, כדי ליטול ממנו עצה או רשיון. כל זה דומה מאוד למה שהיו האגדות היווניות מספרות על קרונוס. וכנראה רשאים אנו לשער (אף על פי שעדיין אין עדות מפורשת לכך בטכסטים שבידינו), שהיו הכנענים מספרים, כי בתחילה היה אל שולט על כל העולם כולו, ובניו הורידוהו מכסא מלכותו

2. בספרי 'מאדם עד נח', עמ' 113-114.

3. על אל עליון עיין מאמרי 'אל עליון' באנציקלופדיה המקראית, ושם ביבליוגרפיה מפורטת.

וחילקו את השלטון ביניהם, מעין מה שהיו היוונים מספרים על קרונוס ועל בניו, שהדיחו את אביהם מן השלטון וחילקו את העולם ביניהם, ומלכו כל אחד על חלק מסוים מן העולם, זבס על השמים, האדס על השאול, ופוסידון על הים. גם קרונוס יושב, לכל הפחות לפי צורה אחת של המיתוס, במקום רחוק מן היישוב, באיי המאושרים (לפי צורה אחרת של המיתוס מושבו בתוך שאול מטה), וגם הוא מכונה בשם מלך (*βασιλεύς*). אף על פי שמלוכתו בטלה. גם לעניין התייעצות האלים באביהם הוקן יש הקבלה באגדות היווניות, המספרות על זבס שלאחר שאסר וקשר את קרונוס אביו שאל מאתו עצות על עניינים חשובים לסידור העולם, והמתארות את קרונוס כשהוא ישן במקום מושבו וחולם חלומות ומעלה על רוחו בחלומותיו רעיונות, שהשדים מביאים ומודיעים אותם לזבס, כדי שיוכל זבס להשתמש בהם בהנהגת העולם. עוד הקבלה אחרת בין אל הכנעני לבין קרונוס היווני מוצאים אנו בזה, ששניהם נחשבו לאלהי הזמן: הכנענים ייחסו לאל שלהם את הכינוי אב שנס, כלומר אבי השנים, והיוונים קשרו את השם קרונוס (*Κρόνος*) במלה *χρόνος*, שפירושה זמן. כינוי אחר ל-אל, רגיל בכתבי אוגרית, הוא תר, כלומר שור, כסמל הכוח והפריה.

באוגרית היו מזהים, כנראה, את אל הכנעני באלהות החורית Kumarbi. ואף זה דומה לקרונוס היווני. בשני לוחות מן הלוחות הכתובים בלשון חורית שנתגלו באוגרית (מס' 4 ומס' 7), חוזר כמה פעמים השם כמרב, ולפעמים בא לפניו שם אל. המיתוס החורי על Kumarbi ידוע מתוך טכסטים אפיים שנתגלו בבוֹעֶאזְכוּי (4). טכסטים אלו כתובים אמנם בלשון חתית, אבל בוודאי הועתקו או עובדו מתוך מקור חורי. באחד מאותם הטכסטים, מעין סיפור תולדות האלים, מסופר שמרד Kumarbi בשלטונו של אָג המולך בשמים (אנ בשומרית, אָג עם סיומת באכדית, הוא השם של השמים ושל אלהי השמים) והכריחו לברוח, כדי לרשת את שלטונו. ועוד נשך Kumarbi את 'ברכיו' של אָג ובלע את זכרותו, ומתוך כך הרה וילד מפיו את אל הסערה (הוא תֶשֶׁפ החורי, המקביל לבעל הכנעני ולִנְקֶס היווני) ואלים אחרים. בטכסט אחר מסופר על מלחמה שהיתה נטושה בין Kumarbi 'אבי כל האלים' ובין אל הסערה, שדחה אותו מן השלטון ושנטל לעצמו את המלוכה. ברורה בכל הפרטים הללו ההקבלה למיתוס היווני של קרונוס, שסירס כידוע את אביו אוראנוס (השמים) ומלך במקומו, ואחר כך הודח אף הוא מן השלטון בידי בניו, ובייחוד בידי זבס, שנלחם בו ובאחיו הטיטָנים.

מכל זה יוצא, שהזיהוי של אָל הכנעני בקרונוס היווני אינו המצאה של פילון מנבל או של תקופתו. אדרבה, האגדות הכנעניות על קרונוס, ואף אותם הפרטים מפרטיהן שנחשבו בעיני חוקרי המיתולוגיה היוונית לפרי התפתחות יוונית מאוחרת, מוצאים מארצות המזרח.

1. עיין כל הטכסטים האלה, עם תרגום גרמני ופירוש בגרמנית, בספרו של H. G. Gueterbock, בשם Kumarbi: Mythen, עמ' 123-134.

2. אמרו של אותו המחבר ב-American Journal of Archaeology, כרך נ"ב (1948), עמ' 123-134.

3. צוריק-גיריורק 1946, וגם vom churritischen Kronos.

עלילת בעל

לפי פילון, לקח לו אֵל לַפְּרִיָּהֶן אֶת שְׁלוֹשׁ אַחִיוֹתָיו: עֶשְׂתוֹרַת, רִיאָה (היא כנראה אֲשֶׁרָה), וְדִיוֹנָה אוּ בַעֲלָתִים (בעלת). באחד משירי אוגרית (ש"ש) מדובר על שני בנים שחר ו־שֶׁלֶם, שְׁנֹלְדוּ לוֹ לֵאל מִשְׁתֵּי נָשִׁים מִבְּנוֹת הָאָדָם. בלוחות האוגריתיים השייכים לסדרי הפולחן מדובר פעמים אחדות על קרבן שה לכבוד אֵל. בתבליט שנתגלה באוגרית מצויר אֵל בתמונת איש זקן יושב על כסאו ורגליו נשענות על הדומו, והוא מסביר פנים לכהן או למלך העומד לפניו לשרתו. בכתובים מקראיים אחדים משמשת כנראה המלה אֵל לא כשם עצם כללי ולא ככינוי לאלהי ישראל, אלא כשם עצם פרטי של אֵל הכנעני. כך, למשל, בישע' יד, יג, בפי המלך הנכרי: ממעל לכוכבי אל ארים כסאי. וכן במשפט הסתום שבהושע יב, א: ויהודה עוד רד עם אל ועם קדושים נאמן; הפירוש המתקבל יותר על הדעת הוא, שבני יהודה תועים אחר האלים הכנענים, אֵל והקדושים חבריו. וביחז' כח, ב, דברי הנגיד הכנעני של צור: אל אני, מושב אלהים ישבתי בלב ימים, מתכוונים אולי לאל הכנעני, או לכל הפחות יש בהם מעין רמז אל אֵל, היושב 'בקרב אפיקי תהומותיים'. אמנם בהמשך הכתוב, בדברי הנביא: ואתה אדם ולא אלי, בוודאי משמשת המלה כשם עצם כללי(5).

אֲשֶׁרָה (באוגריתית אֲתֶרַת) (1)

בצורתו המלאה שמה של אלה זו בכתבי אוגרית הוא אֲתֶרַת ים, ופירושו כנראה הצועדת על הים. היא בת זוגו של אבי האלים, ואחד מכינוייה הוא קנית אלם, כלומר קוניית האלים, אם האלים (על פירוש הפועל קני-קנה עיין מה שכתוב למעלה, בסעיף על אֵל), והאלים נקראים בניה. כרגיל קודמת לשמה המלה רבת, כלומר הגברת. לפעמים היא נקראת בשם אֵלַת, כלומר האֵלָה, האֵלָה הראשית, כמו שבעלה נקרא בשם אל. בעלילת כרת היא מכונה בשם אֲתֶרַת צרם ובשם אֵלַת צדינם, כלומר האשרה של צורים ו־האלה של צידונים, סימן לפולחן מיוחד שלה בצור ובצידון. היא היתה נחשבת לאלת הפריון, כעשתורת וכענת, ולפעמים הגבולות בין שלושתן מטושטשים. בהתאם לאופיה זה, עומדת היא לימינו של בעל אלהי השמים והחיים במלחמתו נגד מות אלהי השאול והמוות. בטכסטים מיסופוטמיים נזכרת Ashirtu או Ashratu כבת זוגו של Anu, או של האל השמי־מערבי Amurru. גם בכתובת ערבית־דרומית בא שם האלה אֲתֶרַת. במכתבי אל־עמארנה נמצא שם איש 'Abdi-ashirti' או 'Abdi-ashrati', כלומר עבד־אשרה. באחד ממכתבי תענך קראו חוקרים רבים אֶבְן אֲשֶׁרַת (אצבע אשרה) וראו בביטוי זה הקבלה לביטוי המקראי אצבע אלהים (שמות ח, טז), אבל עכשיו ברור, שהקריאה צריכה להיות אחרת, ושהכוונה היא מעין נביא אשרה או כיוצא בזה. בלוחות האוגריתיים השייכים לפולחן נזכרים קרבנות של בהמות גסות ושל בהמות דקות לכבוד אשרה.

5. לפי הצעת חברי ג. ה. טוריסיני (עי' מאמרו 'אביר' בדרך הראשון של האנציקלופדיה המקראית), יש לראות רמז לאל הכנעני גם בהושע ח, ה. שם כתוב בנוסח המסורה: כי מישראל והוא חרש עשהו ולא אלהים הוא, וטוריסיני מציע לגרוס: כי מי שר אל, כלומר מי הוא שור־אֵל זה שאתם עובדים אותו? והוא חרש עשהו, ולא אלהים הוא.

1. על אלה זו עיין מאמרי 'אשרה' באנציקלופדיה המקראית הנ"ל, ושם ביבליוגרפיה מפורטת.

האלה הכנענית אשרה נזכרת גם במקרא כמה פעמים. מסופר על מעכה אמו של אסא מלך יהודה שעשתה 'מפלצת' לאשרה, ומפני זה הסיר אותה אסא מגבירה (מל"א טו, יג; דה"ב טו, טז). ארבע מאות נביאי האשרה וארבע מאות וחמישים נביאי הבעל היו מאוכלי שולחן איזבל אשתו של אחאב מלך ישראל, והשתתפו במבחן שערך אליהו על הר הכרמל (מל"א יח, יט): איזבל היתה בת מלך צור, ומתוך כך מובנת זיקתה לפולחן אשרה, שהיה נפוץ במיוחד בעיר מולדתה, כמו שראינו. מגשה מלך יהודה שם פסל האשרה בבית המקדש (מל"ב כא, ז) ויאשיהו הוציא אותו ושרף אותו בנחל קדרון (שם כג, ו) וכן הוציא מבית המקדש את כל הכלים הנועדים לפולחנה של אשרה ושרף אותם בשדמות קדרון (שם, פס' ד). עוד מסופר שנתן יאשיהו את בתי הקדשים אשר בבית ה' אשר הנשים אורגות שם בתים לאשרה (שם, פס' ז). בריבוי אשרים או אשרות, מורה השם על האלות בכלל (שופ' ג, ז; דה"ב לג, ג; לד, ז) ולפעמים אולי על האלים ועל האלות יחד (דה"ב יט, ג; כד, יח).

בעל (1)

שם זה בעיקרו אינו אלא כינוי, ופירושו אדון, כידוע. בהוראה כללית זו יכול היה שם זה לשמש כינוי לכמה אלים שונים, ואולם כבר לפני כתיבת השירים האוגריתיים נעשה לכינוי הקבוע של אל מיוחד, הוא הדד או הד (באוגריתית הד), אל הסערה, האל הגדול ביותר בין האלים שבפנתיאון הכנעני. הכינוי שכיח בכתבי אוגרית יותר מן השם הפרטי הד, ולפעמים באים השם והכינוי בתקבולת זה לזה. לפי ההשערה שהצעתי למעלה, היו הכנענים מספרים שדחה בעלי בקשר עם אחיו, את אלו אביו משלטון העולם, ונטל לעצמו את השלטון על השמים, כמו שנטלו זבס לפי המיתוס היווני. כאל הסערה היה נחשב למשיב הרוח ומוריד הגשם ונותן פריון לארץ, ומתוך כך שייכת היתה גם הארץ לתחום ממשלתו, ואחד מכינויו הבאים בכתבי אוגרית הוא זבל בעל ארץ, כלומר הנשיא אדון הארץ. עוד שמות וכינויים אחרים ניתנו לו בכתבי אוגרית: רכב ערפת, כלומר רוכב ערבות, רוכב על העננים; אלאין, כלומר האדיר (משורש לאי, שפירושו היות הזק ואדיר); אלאי קרדם, כלומר אדיר הגבורים; דמרן (אצל פילון מגבל *Δημαροῦς*, בגיטיב *Δημαροῦντος*)⁽²⁾; בן-דגן (אולי היה דגן מעיקרו כינוי לאל אביו של בעל, ובתקופה מאוחרת, אצל פילון מגבל, נחשב דגן לאחיו של אלו ואביו החורג של דמרן). הכנענים היו חושבים את בעל למקור החיים והפרנסה והפריון של כל מי שחי וכל מה שחי בעולם: של הצמחים, של בעלי החיים, של בני אדם ושל האלים. כשהומת בעל בידי מות אחיו וירד שאולה, חדלה האדמה לתת את יבולה, ואך כשהוא קם לתחייה שב להיות רוב שמן ודבש בארץ (לוח אב"א, ג, 6-13); שגר האלפים ועשתרות הצאן נחשבו

1. על בעל עיין מאמרי 'בעל ומות בכתבי אוגרית', בידיעות החברה העברית לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה, שנה ט' (תש"ב), עמ' 43-51, ושם ביבליוגרפיה מפורטת.
2. את פירושה של המלה דמרן ואת ויחיה עם *Δημαροῦς* ועם בעל-יהו הצעתי במאמרי בספר היזבל לפרופ' דינבורג, עמ' 65-67.

עלילת בעל

לדברים התלויים בהשפעתו של בעל (נ"כ, 27-29; אב"א* ג, 16-19); כשהתפלל דנאל, המלך הצדיק, אל האלים שיואלו לתת לו בן זכר, הגיש בעל את תפילתו לפני אבי האלים והמליץ על קבלתה (ד"ב, א, 17 ואילך); ובהכרזתו החגיגית נגד מות הגיד בעל על עצמו בגאווה (אב"ב, ז, 49-50): אני הוא הזן אלים ואנשים. כללו של דבר: בעל נחשב לאלהי החיים ולהתגשמות הכוחות הגותנים את החיים, השומרים על החיים, והמחדשים את החיים.

בתבליט שנתגלה באוגרית מצויר בעל כגיבור מלחמה: בידו האחת אלה, בידו השנייה ברק, תחת רגליו סימן המים, המורה על דריכתו על במתיים, ועל ראשו קרניים, סמל הפריון. בני כנען הקדישו בארצם כמה מקדשים לכבודו של בעל, ולעתים קרובות מייחסים היו לבעל הנערץ במקום מסוים מעין אופי מיוחד, והיו מכנים אותו בשם מיוחד, מורכב בשם המקום. בצירוף המלה בית היה שם זה מורה על המקדש המקומי, ובמשך הזמן נעשה שם המקדש, אף בלי צירופה של המלה בית, לשם המקום עצמו. כגון (בית) בעל מעון, בעל חצור, וכיוצא באלה. ויש שהשם בעל הורכב באיזה יסוד אחר, כגון בעל ברית, בעל זבוב [זבול], ועוד. ואולם אין לראות בשמות הפרטיים האלה משום סתירה לדעה, שהיו הכנענים מייחסים לבעל שלטון קוסמי.

מחמת השפעתה של הסביבה הכנענית חדר פולחן הבעל לתוך עם ישראל בתקופות שונות. דבר זה ידוע לכל מתוך ספרי המקרא (מפורסם סיפור המבחן שערך אליהו הנביא על הר הכרמל). אין מן הצורך להיכנס כאן לפרטים, ולהזכיר שרבים היו בישראל, כמו שרבים היו באוגרית, שמות העצם הפרטיים של בני אדם המורכבים בשם בעל, כגון אשבעל, מריבעל, בעלדע, בעליה במקרא, וכמה שמות מעין אלה בחרסי שומרון. רק זה נוסף, שהריבוי בעלים מורה לפעמים בלשון המקראית על האלים בכלל (שופ' ב, יא; ג, ז; ועוד ועוד).

מית (1)

על טיבו של אל זה מורה בבירור שמו, מות, כלומר מוות. בוודאי יש להעדיף קריאה זו של שמו (Mot, מן Mawt), ולא, כפי הצעת חוקרים אחרים, Mat (כלומר איש באכדית, ובריבוי קתים בעברית, הוא היסוד הראשון של שמות מעין מתושאל ומתושלח וכיוצא בהם). מות הוא אלהי המוות, ותפקידו הוא כריתת החיים והבאת המיתה. כבר הכירו חוקרים אחרים תכונתו זו, אבל הם ראו בה רק אחת מתכונותיו, ועדיין חשבו שעיקר תפקידו הוא הפריון. ואולם, אם אנו מעיינים היטב במקורות יוצא לנו שאין תפקידו אלא התפקיד השלילי האמור, ושאינן הפריון שייך לו כלל וכלל. אדרבה, מסמל הוא דווקא את הכוחות המתנגדים לפריון.

הוא בעצמו אומר במלים מפורשות מהו אופיו ומהי פעולתו, כשהוא מתפאר בזה:

1. עיין עליך מאמרי הנ"ל 'בעל ומות בכתבי אוגרית', ושם ביבליוגרפיה מפורטת. בכתבי אוגרית השם כתוב חסר, מת, לפי השיטה היסודית של הכתיב החסר.

שעתיד הוא להמית את בעל אחיו-יריבו ולהורידו לשאול מטה (אב"א*, א, 14–22): פני נפש לביאה למדבר, ושאיפת סוסים לימים, ראמים יערגו על ברכות, ואיל תערוג עלי עין, ונפשי להמית, להמית, שאיפתי להמית חמרים; בשתי ידי הן אוכל, הנה שבע מגות יבצעו לי, הנה כוס ימוגו לי כמו כד(2). הדימויים ברורים, ואינם צריכים ביאור; כשם שכל חיה נכספת למה שנחוצה לה לפי טבעה, כך מות לפי טבעו נכסף תמיד להמית, לאסוף במספר רב גופות של מתים זו על גבי זו, חמרים חמרים, המונים המונים. ואת המתים הוא בולע ואינו יודע שבעה. בשתי ידיו הוא מקרב אותם אל פיו, ואת דמם הוא שותה בכוס גדולה כמו כד. ברורים עוד יותר דברי מות על עצמו, כשהוא מספר לענת, כיצד מצא את בעל והמית אותו (אב"א*, ב, 15–19): אני התהלכתי ושוטטתי, בכל עמק עד לב הארץ, בכל גבעה עד לב השדות, הסירוני נפש בני אדם, נפש המוני ארץ. ולכל זה מתאים גם מה שנאמר בלוח ש"ש, שבידו של מות נמצא שבט שכול ושבט אלמון.

כיאות למי שתפקידו בכך, יושב מות בשאול תחתית. שם נמצאת עירו, המכונה בשם המרי, מלשון מהמרות בעברית, ושם כסא כבודו (אב"ב, ח, 7–14; אב"א*, ב, 14–16); הוה אומר, הוא מלך שאול. לפעמים לשונם השירית של מקורותינו מזהה את מות בשאול: מות ושאול נעשים מושגים נרדפים זה לזה. בדבריו של מות שהבאתי למעלה מתוך לוח אב"א*, אכילתו של מות היא ירידתם של המתים לשאול. במקום אחר, כשהוא מתפאר, שהצליח להוריד את בעל לשאול, אומר הוא בפירוש (אב"א*, ב, 21–23): צודדתי אני את אלאין בעל, עשיתיו כשה בפי, כגדי בגרוני, וגו'. וכן לפני זה, כששולח בעל את משרתיו למות, למקום מושבו בשאול, אומר הוא להם (אב"ב, ח, 15–20; והשווה אב"א*, ב, 2–6): הנה תקרבו לבן אלים מות, יעשה אתכם כשה בפיו, כגדי בגרוני, וגו'.

לזה מתאימים דברי פילון מגבל, האומר על האל *Μούθ*, כלומר מות: *Θάνατον δὲ τοῦτον καὶ Πλούτωνα οἱ Φοίνικες ὀνομάζουσιν* (פלוטון היה כידוע מלך שאול אצל היוונים).

כל מה שראינו עד כאן מתאשר גם על פי עדותם של כתבי המקרא. כשנסתכל בכתובים שבאה בהם המלה מוות נמצא, שכמה פעמים אין מלה זו מורה על המושג המופשט של המיתה, אלא שהיא משמשת כשם עצם פרטי, שם של ישות מסוימת. מעין התגשמות של המיתה, מעין מות הכנעני. מובן, שבהתאם להכרה המונותיאסטית הישראלית, ירד מוות זה ממדרגה של אל למדרגה של שד, של מלאך המוות לפי הביטוי המאוחר. ואולם אופיו העיקרי נשאר עדיין מה שהיה, ורשאים אנחנו ללמוד ממנו על מות הכנעני. כמוהו הוא מתואר כמי שאינו יודע שבעה, כבעל נפש עזה, שפיו פעור לבלוע תמיד. כבר הבאתי למעלה(3) כתובים מקראיים דומים מאוד לדברי מות בהכ"ז רזת רצונו להמית את בעל. בדברי חבק' ב, ה: אשר הרחיב כשאול נפשו והוא כמות ולא ישבע, אנו רואים לא רק דמיון מפתיע ברעיון הכללי, אלא גם את המלה נפש

3. שם, שם.

3. השוה: מעלה, פרק שני, א, 6.

עלילת בעל

הבאה גם בטכסט האוגריתי. והתקבולת שבו בין שתי המלים שאול ומות מוכיחה ששני המושגים מזדהים גם בישראל, כשם שמזדהים הם אצל הכנענים. ובישע' ה' יד' כתוב על ההמון הירוד שאולה: לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק: שוב אותם המושגים ושוב אותם הביטויים (השווה גם משלי' יב; כז; כ; ל' טר-טז). במקום אחר (איוב יח, יג) כתוב: יאכל בדיו בכור מות: ואם כן מוות הריהו אישיות מסוימת, שיש לה בן בכור, ובן זה הריהו מעין התגשמות המחלות, כשם שלפי הבבלים היו המחלות מתגשמות ב-Namtar בנה בכורה של Ereshkigal מלכת שאול. מתוך כל זה ברור שהיו בני ישראל הקדומים מתארים להם את מוות כעין שד המולך על שאול, ואמנם, דווקא בשם מלך בלהות מכנה אותו בלדד (איוב יח, יד), ואין בלהות אלא שאול, כמו שיוצא לנו ממה שכתוב ביחזק' (כז, לו וכח, יט): בלהות היית ואינך(4). וכבר ראינו למעלה(5) מתוך הכתוב בירמ' ט, כ: כי עלה מות בחלונינו בא בארמנותינו, ומתוך הקבלה אוגריתית לכתוב זה, שקיים היה מושג מסורתי, שמוות-מות רגיל להיכנס אל הבתים דרך החלונות. עוד בכמה מקראות אחרים נזכר מוות בחינת אישיות, ואין כאן המקום להביאם אחד לאחד(6).

כינויים רגילים למות בכתבי אוגרית הם ידד ו-מדד, שניהם מלשון ידידות ואהבה, כאילו הוא, חלילה, האהוב ביותר בין כל האלים, וזה לפי השיטה הנהוגה שלא לכנות את הדברים הרעים בשמם, אלא בשם המורה על היפוכם, כדי להפוך את הקללה לברכה.

ענת

אלה זו מצטיינת ברוח גבורה ובאומץ לב. היא לוחמת אדירה, העושה שמות באויביה והאזהבת להטביל את רגליה בדם הרוגיה. היא אחות נאמנה לבעל, עומדת לימינו במל-חמתו נגד מות, מכה מכות נוראות בעוזרי מות, וכשעולה בידו של מות להמית את בעל, נוקמת היא את נקמתו בחמה שפוכה. כדי לתמוך בתביעותיו של בעל, מתנהגת היא בעזות פנים אף כלפי אביה הזקן, שכל יתר האלים נוהגים בו כבוד. חוקרים אחדים סברו, שהיתה ענת נחשבת לבת-זוגו של בעל, אבל אין דעה זו נראית נכונה.

ככל הדמויות של האלות הנקבות, קשורה גם דמותה של ענת במושג הפריין, ומכאן הסבר לדברי שלמרות אכזריותה הנוראה נגד אויביה, היתה נחשבת כאלת החיים וכעוזרת לבעל אלהי החיים. כתובת הקדשה פיניקית-יוונית שנמצאה באי קיפרוס (מס' 95 באוצר של סלושץ) פותחת במלים: לענת עז חיים (לענת עז חיים).

כינוי רגיל לה בכתבי אוגרית הוא בתלת (הבתולה), ואין לדעת אם הבינו הכנענים תואר זה כפשוטו וכמשמעו, או שייחסו לו רק הוראה סמלית בלבד. הוראתו של כינוי

במאמרי הנ"ל על בעל ומות, עמ' 49, הערה 22. כדאי לציין גם את השמות המקראיים ירמות, ירמות, מרמות, עומות ואחזמות (השווה שמו של Akhimiti מלך אשדוד בימי סרגון השני, והשם עומות בשורה השנייה של כתבי המארות המצריים).

4. פירוש אחר של המלה בלחות עיין בפירושו של טורטשינר על איוב, עמ' 229.
5. פרק שני, א, 5.
6. הבאתי אותם ב-Orientalia, כרך ז' (1938), עמ' 267; וכדיעות.

אחר שניתן להיבמת לאמם (פעם אחת יממת לאמם) אינה ברורה כל צרכה; כנראה יש להסכים עם אלה החושבים שפירושו הוא יולדת לאומים. אם פירוש זה נכון, יש לראות בכינוי זה רמז למושג הפיריון. יופיה ונעימותה נחשבו למופת, ולשבח הנסיכה חרי נאמר (כ"א· 145): גועם ענת נעמה. בלוח אב"ד היא נקראת (ב· 16) נעמת בן אחת בעל (הנעימה בין אחיות בעל), ואחר כך (ג· 11) נעמת אחתה (נעימת אחיותיו).

מארץ כנען עבר פולחנה של ענת למצרים, אולי באמצעות החיקסוסים. בימי השושלת הי"ח, ועוד יותר בימי השושלת הי"ט, היתה ענת נחשבת במצרים לאחת האלות הגדולות ביותר, ודווקא לאלה אדירה, לאלת המלחמה. באחד המקדשים המצרים בבית שאן, שנבנה בימי רעמסס השני (במאה הי"ג לפני סה"נ) נתגלתה בין השאר מצבת הקדשה לענת מלכת השמים ובעלת כל האלים. בתקופה מאוחרת מוצאים אנו בפפירוסים של יב במצרים את שמה של האלה ענתביתאל (על ענתיהו עיין בהערה שבשולי עמוד זה). מתוך החלק היווני של הכתובת הנ"ל שנמצאה בקיפרוס יוצא שבתקופה ההלניסטית זיהו את ענת באלה היוונית אתינה, האלה הבתולה בעלת המלחמות: כנראה הסתמכו על דמיון השמות, ועוד יותר על דמיון האופי של שתי האלות.

גם מחוץ לבית שאן הוקדשו בארץ כנען מקדשים לענת, ומכאן שמות מקומות כגון בית ענת בנחלת נפתלי (יהו' יט, לח; שופ' א, לג) ובית ענות בנחלת יהודה (יהו' טו, נט). שמו של השופט שמגר בן ענת (שופ' ג, לא; ה, ו) פירושו לפי הדעה הרווחת היום שמגר איש בית ענת. רגילים לגזור משמה של ענת גם את שם העיר ענתות, עיר מולדתו של ירמיה הנביא, אבל אין פירוש זה נראה נכון⁽¹⁾.

עוד פרטים נוספים בדמותה של ענת מתגלים בטכסטים האוגריתיים שיינתנו ויתפרשו בהמשך ספר זה, ולפיכך אין כאן מן הצורך להאריך עוד את הדיבור.

תוכן העלילה

לא כל הלוחות של עלילת בעל נתגלו עדיין, ואף אלה שנתגלו אינם שלמים: רק שבירי לוחות מונחים לפנינו. לפיכך אין לתמוה על כך, שעדיין נשארו כמה ספקות, לא רק בפירוש הטכסטים לפרטיהם, אלא גם בפירוש תכנם הכללי, ואף בנוגע לסדר הלוחות בתוך העלילה. אנסה כאן לקבוע במידת האפשרות את סדר הלוחות ואת תוכן העלילה לחלקיה.

חלק גדול מן הפירושים שהוצעו לעלילה זו וליתר העלילות האוגריותיות, ומן ההשערות שנאמרו עליהן, אינו מבוסס כל צרכו, ויש בו מידה מרובה מפרי הדמיון. מי שישים

לשערי, שנשארה בריבוי כמו שנשארה התינו במלים מעין קשתות ו-כסותות, מפני האנאלוגיה של רוב השמות, בעלי שלוש אותיות, וכן המלה הסתומה ענתיהו בכתבי יב (קולי, מס' 44, שורה 3) מתבארת יפה לפי דעתי בהוראת מעון-יהו, כנרדף לשם מסגדא הקודם לה (והשווה מאמרי 'אלהיהם של יהודי יב' בכרך א של 'קדם' [תשי"ב], עמ' 47-52).

1. קשה להבין את הריבוי בשם מקום כדרך ריבויים מעין אשרות ובעלים שהבאנו למעלה, ועוד יותר קשה להבין בהוראת הכהונות המוקדשות לשירותה של ענת. אף קשה לטמוך לענת את שמות האנשים ענתות (נחמ' י, ב; דה"א ז, ח) ו-ענתותיה (דה"א ח, כד). לפיכך נוטה אני לפרש ענתות בדרך אחרת, בהוראת מעונות (השווה את השם מעונותי בדה"א ד, יב), ואף על פי שהתינו שאחר הגר' אינה מן השורשי, אפשר

עלילת בעל

לב אל הביקורת שבספרו הגדול של די־לנגי, ביקורת מתונה בצורתה וחרیפה בתוכנה, יעמוד על כך בקלות. ההצעות שהוצעו בעניין הרקע הגיאוגרפי של העלילות, על זכרונות היסטוריים שכאילו נשתמרו בהן, על רמזים לטכסים פולחניים, לסימבוליקה דתית, למושגים מסתוריים, וכיוצא באלה, אינן ברובן אלא השערות בעלמא, ואין מן הצורך לחזור ולדון עליהן בפרטות.

רק על זה אעיר, שבדרך כלל אין להסכים לפירושים מעורפלים ולפירושים שמחוץ להגיון. בזמן שנכתבו העלילות האוגריות כבר עברו ימי התקופה הפרי־לוגית, ואף על פי שעדיין לא נקבעו באופן עיוני כללי המחשבה ההגיונית, בכל זאת כבר הגיעו בדרך אמפירית בני אדם המשכילים (ומשוררי אוגרית היו בוודאי מן המשכילים) לידי מהלך מחשבה שהיה בעיקרו הגיוני. ולפיכך קשה להסכים לפירושים אלו, המתרחקים יותר מדי מדרכי המחשבה ההגיונית. הפירוש המתקרב ביותר לדרכי מחשבתנו, הפשוט ביותר והברור ביותר, הוא המתקבל ביותר על הדעת, ופירוש כזה לתוכנה של עלילת בעל אשתדל ליתן בשורות הבאות.

אסכם את עיקר תכנם של חלקי העלילה הנמצאים היום בידינו כמו שאני מבין אותם, ובתוך סוגריים מרובעים אנסה להשלים, בקווים כלליים, את תוכנם של החלקים החסרים.

לוח אב־ו

לוח זה הוא כנראה הראשון בין הלוחות של עלילת בעל שהגיעו לידינו לכל הפחות בחלקם (מה ששרד ממנו יינתן, עם תרגום עברי ופירוש, בהמשך ספר זה). אם קדם עוד איזה לוח שלא נתגלה עדיין, אי אפשר לקבוע.

[העלילה היתה פותחת כנראה, בתחילת לוח אב־ו או בלוח שקדם לו, בסיפור או ברמז על עניין הדחתו של אל אבי האלים משלטון העולם ועליית בניו למקומו (כפי מה שהצעתי למעלה, על סמך היחסים בין אל ובין בניו המתוארים בטכסטים שלפנינו). בנים אלו חילקו ביניהם את השלטון: בעל נעשה אלהי השמים; מות נעשה אלהי שאול; ואחד מאחיהם נעשה שר של ים. אבל מיד פרץ סכסוך בין השליטים החדשים, לפי שכל אחד מהם היה רוצה לרכוש לעצמו גם מה שלא הגיע לו בחלוקה ולהשתלט על העולם. גם בעל וגם מות היו שואפים למלוכה על האלים ועל האנשים; ושר של ים, שהיה תמיד שואף לשטוף במימיו את היבשה, נעשה לבעל בריתו של מות נגד בעל. בתחילת הסכסוך פונה מות אל אל אביו ומבקש ממנו, שיקבע את שמו ואת גורלו]. אל קובע ששמו של מות יהיה מִי־ד אלִים, ומגיד לו, שלפי שעה יצליח להוריד את בעל מעל כסאו ולהעבירו משלטונו, אבל אחר כך יתגבר בעל עליו ויכה אותו מכה ניצחת וינחל נצחון. [בעל נלחם את מלחמתו בייחוד על ידי עוזריו הראשיים, ענת אחותו והאל האמן כְּת־וֹחֶסֶס. הם נלחמים בחוזק, אף על פי שעולה הדבר ביד מות להחריב את מעונו של בעל בירכתי צפון]. אל שולח את משולחיו אל כְּת־וֹחֶסֶס כדי לבקש ממנו שישים קץ למלחמה ויסור אליו לשמוע מה שהוא רוצה להגיד לו. כְּת־וֹחֶסֶס סר למעונו של אל

[וכנראה הוא מציית]. אחר כך שולח אֵל את משולחיו אל ענת בבקשה דומה: [אבל היא מסרבת, וממשיכה את מלחמתה בכל עוז].

לוח חסר או לוחות חסרים

[בחלק זה של העלילה, שאינו נמצא בלוחות שלפנינו, היה מסופר בין השאר על פעולות מלחמה של ענת נגד אויבי בעל. עניין זה יוצא מתוך דברי ענת הבאים בלוח אב"ה (ג, ז"א): היא רומזת שם למה שהצליחה לעשות מקודם, ומזכירה את שמות האויבים שכבר יכלה להכניעם לפניו. ראשון האויבים שהתגברה ענת עליו היה שר של ים, וכמוהו הכתה את השופט של הנהר שהתחבר אל שר של ים (ואולי אין שניים אלה אלא אחד). אחריהם קם התנין, וענת חסמה את פיו. אחר התנין קמו שוב מפלצות נוראות ומחרידות (מלחמות האלים במפלצות הן מוטיב שכיח במיתולוגיה של המזרח הקדמון): נחש עקלתון, העריץ בעל שבעת ראשים, ועוד אחרים, ואת כולן מחצה והכניעה ענת בכוחה האדיר].

לוח אב"ה

מה ששרד מלוח זה, והוא חלקו הגדול, יבוא בצירוף תרגום עברי ופירוש מפורט בהמשך ספר זה. כאן נרשום בקיצור את עיקר תכנו.

בעל מבקר אצל אחד האלים [אולי בא לדרוש ממנו, שיתמוך בו נגד מות]. המארח מקבל אותו בסבר פנים יפות, ומכבד אותו במאכל ובמשתה ובניגונים. אחר כך חוזר בעל למה שנשאר לו מ'נוותיו' בירכתי צפון. ענת אחותו נלחמת שוב בתוקף. האויבים הם עכשיו בני אדם [מצדדיו של מות ומתנגדיו של בעל], שהתנפלו על היכלה. היא מכה בהם מכה ניצחת ומשמדה אותם. אבל בעל עיף מפני המלחמה הממושכת, והריהו חושב שברגע זה יועיל לו ביותר בניין היכל מהודר ומפואר כיאות למלך [כוונתו היא, שבהיות לו היכל מלוכה יוכל בקלות להכריז על עצמו כמלך על האלים ועל האנשים; וכך מסופר בהמשך העלילה, שאחר שזכה לבנות לו את ההיכל, מיד עמד והכריז הכרזה זו]. לפיכך הוא מבקש מאת ענת שתשים קץ למלחמה ותפנה אל אֵל אביהם כדי לקבל ממנו את הרשיון לבניין ההיכל. ענת פונה אֵל אֵל באיומים נוראים, כדי להכריחו להסכים לרצונה, ובעל כורחו נותן אֵל את רשיונו. [גם אל אשרה אמה פונה ענת, לבקש את עזרתה בעניין ההיכל. אשרה מסכימה בלב שלם, ו]שולחת את משרתה אֵל האל האמן כְּתֶר־וַחַסֵּס לדרוש ממנו, בשם בעל, שיבנה לו את ההיכל.

לוח אב"ב

לוח זה נשתמר ברובו המכריע, וזה עיקר תכנו(1): כפי בקשתה של אשרה, ניגש כְּתֶר־וַחַסֵּס להכנות הדרושות לבניין ההיכל, ומתחיל ליצור לצורך זה רהיטים מהודרים. אבל אויביו של בעל מפריעים בעבודה [ומשיגים מאת אֵל את ביטול רשיונו]. בעזרת

1. עיין מאמרי על לוח זה ב-Orientalia, כרך ז' (1938), עמ' 265-290, וסיכומו ב-JBL, כרך ס"א (1942), עמ' 51-55.

עלילת בעל

אשרה ובהמלצתה מקבלים בעל וענת מאת אֵל את חידוש הרשיון, וכִתְּרוֹ-וְהִסֵּס בּוֹנָה לבעל בניין נהדר בירכתי צפון. מחלונות היכלו מכריז בעל על מלוכתו, ומוזין את מות למלחמה מכרעת.

לוח א-ב-ג

מלוח זה לא שרדו אלא קטעים, אבל כנראה זהו עיקר תכנו: שר של ים ושופט של נהר דורשים ומקבלים אף הם מאת אֵל רשיון לבניין היכל, ומשתדלים להניע את אֵל שיכיר בנשיאותם. אבל בעל נלחם בהם בחזקה, מכה אותם, ומכריחם להיכנע לפניו ולהכיר בו כמלך.

לוח א-ב-א*

לוח זה נשתמר בחלקו הגדול, וזה תכנו(2): אף על פי שנכשלו בני בריתו, מות בעצמו לא נכנע. הוא מאיים על בעל, ומגיד לו שאף אם יעלה בידו של בעל להשמיד את לויתן נחש בריח ואת יתר המפלצות העומדות לימין מות, הוא בעצמו, מות, ימחצהו וימיתהו ויוריי-דהו שאולה. בעל מנסה להינצל מסכנה זו על ידי פעולות מאגיות (הזדווגות עם פרה), אבל אינו מצליח. מות ממית אותו ומוריד אותו שאולה, כפי מה שאיים לעשות.

לוח א-ב-א

לוח זה נשתמר כמעט בשלמותו, והגה מה שמסופר בו: ענת קוברת בכבוד רב את גופתו של בעל, ואחר כך נוקמת היא את נקמתו בהכותה את מות מכה נוראה, ובעשותה שמות בגופו. אז קם בעל לתחייה, אוסר קרב מכריע על מות, מכניע אותו, ומכריח אותו לקבל עליו את ריבונותו, ולהכיר שבעל הוא המולך על הכל.

משמעות העלילה

מתוך מה שאמרנו למעלה על אופיים של שני היריבים הראשיים, בעל ומות, ומתוך מהלך העלילה שעמדנו עליו זה עתה, מתבארת משמעותה של המלחמה בין שני האלים האלה. מלחמה זו בין בעל אלהי החיים ובין מות אלהי המוות, המתחרים זה בזה לשם השגת המלוכה על האלים ועל האנשים ועל כל העולם כולו, מסמלת את ההתנגשות המתמדת שבטבע בין כוחות החיים והקיום ובין כוחות המוות והכליון. המחזור המתחדש בכל שנה בעולם הצמחים, בימות החמה ובימות הגשמים, שנחשב בעיני חוקרים אחדים לעיקר הדבר המרומו מבעד מסווה העלילה, אינו אלא פרט אחד, ואף לא החשוב ביותר, במחזה האדיר והענקי. בכל העולם כולו, בכל עת ובכל זמן, נטושה מלחמה נוראה בין כוחות החיים ובין הכוחות האורבים לחיים, אלה ואלה משתדלים להשתלט על העולם, ומלחמתם הולכת ונמשכת בלי הרף, בתוצאות מתחלפות כפעם בפעם, אבל סוף סוף נחלים כוחות החיים את הנצחון. יש כאן השקפת עולם אופטימיסטית: החיים

2. מרגמיו ופירשתיו בתרביץ, שנה י"ב (תש"א), עמ' 169-180.

מבוא: פרק שלישי

הם המושלים והמולכים בעולם, ואף על פי שהם נתקלים בכל מיני ניגודים ומעצורים, ולפעמים מוכרחים הם להיכנע לפי שעה, סופם שהם מגיעים לידי נצחון, וממשלתם קיימת לעולמים.

מהדורות שונות

העלילה הנדונה במה שקדם לא היתה הצורה היחידה שבה מצאו האגדות על בעל את ביטוין בספרות האוגריתית. יש בלוחות האוגריתיים שרידים המוכיחים שחיברו המשוררים יותר ממהדורה אחת של אותן האגדות. שני קטעים, השייכים כנראה שניהם אל לוח אחד⁽³⁾, מראים לנו שרידי מהדורה אחרת של מה שמסופר בלוח אב"ה. ולפעמים סיפרו המשוררים בפרטות יתירה, בשירים מיוחדים או במהדורה נרחבת, עניינים שבמהדורה המתוארת למעלה לא באו אלא בקיצור. כך אנו מוצאים בלוח אב"ד סיפור מפורט על עניין הפרה המרומז בקיצור בלוח אב"א* ; ובלוח ב"ה סיפור מפורט על הריגת בעל, שגם עליה היה מדובר בלוח אב"א* בנוסח קצר יותר. על תכנם של קטעים קטנים אחרים⁽⁴⁾ ועל יחסם לעלילה אי אפשר לקבוע דבר, מפני מצבם הלקוי. גם באמנות הציורית ניכרים עקבותיה של המסורת הכנענית על בעל ועל מלחמותיו. את האסטילה האוגריתית של בעל, המסמלת בסימן המים שתחת רגליו את נצחונו על שר של ים, כבר הזכרנו למעלה. אם באמת יש לראות אפיוודות מעלילת בעל כתבליטים המצוירים על קערות כסף פניקיות כמו שהוצע⁽⁵⁾, מוטל בספק.

המסורות המקבילות בישראל

בספרות ישראל לא היה אפשרי, כמובן, שיסופרו דברים מעין אלה, על סכסוכים בין האלים ועל מלחמות ביניהם, מכיון שלפי האמונה הישראלית אין אל אלא אחד, והוא נשגב ונעלה מעל לטבע ומחוץ לטבע, עושה הכל כרצונו, פועל פעולות ואינו סובל כל פעולה של זולתו. ואולם, לבשה המסורת צורה חדשה במקצתה, ובצורה זו המשיכה את קיומה גם בתוך בני ישראל. הרוח הישראלית הטביעה את חותמה המובהק על החומר המסורתי, ושינתה את אופיו לפי אופיה היא. בדרך כלל עלולות הן המסורות העממיות לשנות את צורתן, לפשוט צורה וללבוש צורה, ולשמור בכל זאת, ודווקא על ידי ידי זאת, על קיומו של חלק חשוב מתכנן. כך קרה גם בעניין הנידון. אמנם לא היו עוד מספרים בישראל על שני אלים נלחמים זה בזה, אבל מספרים היו בכל אופן על מוות כעל שד או מזיק, מעין מלאך רע, מלאך המוות, הפועל את פעולותיו באופן דומה

3. המסומן R⁵ 5180 אצל וירולו; מס' 130-131 ב-UH, והם הם הקטעים שיינתנו בספר זה אחר הלוחות אב"ה ו"אב"ז.
4. הם: הקטע המסומן במספר 6 בין הלוחות שנתגלו בשנת 1929 (בעל ד בספרו העברי של גינזברג); הקטעים המסומנים במספרים 134-132 ב-UH (מס' 132 שייך לפי וירולו ללוח אב"ד); והקטע שנתפרסם בכרך י"ב של Syria (1932), עמ' 158

(UH, עמ' 144 בסוף מס' 51).
5. עיין במאמרו של R. D. Barnett, בשם The Nimroud Ivories and the Art of the Phoenicians, ב-Iraq, 1935, עמ' 201-208. עוד עיין מאמרו של אותו המחבר ב-PEQ, כרך ע"א (1939) עמ' 4-19.

למה שהיו הכנענים מתארים להם את פעולות מות שלהם, כפי מה שכבר ראינו למעלה. וכן היו מספרים על אחד מן הנבראים, הים הגדול, ועל המלאך הממונה עליו, ה'שר' של ים, שמרד בבוראו, וניסה להתנגד לרצון אלהי העולם, ולא עלתה בידו. בתולדות הדתות, זה הוא כרגיל גורלם של האלים שעבר זמנם ואינם נחשבים עוד כאלים, שהם יורדים לדרגה של שדים או מלאכים רעים.

רמזים רבים נמצאים בספרי הנבואה והשירה שבמקרא למרד הים והנהרות בראשית ימי העולם, ולכניעתם הסופית לפני הבורא. הרמזים האלה, וצורתם הספרותית הקבור-עה במונחיה ובביטוייה, מעידים, כמו שהוכחתי במאמרי על שירת העלילה בישראל(6), על מציאות שירת עלילה ישראלית קדומה מאוד, שסיפרה על אותו עניין. אמנם גוף השירה הזאת אבד במשך הזמן (לפימה שנראה אבד בתקופה הללוטה בערפל שלאחר עזרא ונחמיה), אבל עיקר תכנה נשתמר בזכרון העם, כמו שמעידים הרמזים הבאים בספרים הגוים ובספרי הברית החדשה ובספרות חז"ל. יתר על כן, באגדות חז"ל אנו מוצאים לא רמזים בלבד, אלא ממש סיפורי דברים, ואם גם בקיצור נמרץ ובלי תיאור פרטים. הן מספרות, למשל, כי 'בשעה שברא הקב"ה את הים, היה [הים] מרחיב והולך, עד שגער בו הקב"ה וייבשו' (חגיגה יב ע"א), או כי 'בשעה שביקש הקב"ה לבראות את העולם אמר לו לשר של ים: פתח פיך ובלע את כל מימות שבעולם [רש"י: כדי שתיר-אה היבשה]; אמר לפניו: ריבונו של עולם, די שאעמוד בשלי; מיד בעט בו והרגו, שנאמר [איוב כו, יב] בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב' (בבא בתרא עד, ע"ב). ובמקום אחר מגידים לנו חז"ל, כי כשאמר הקב"ה ותראה היבשה, 'אמרו המים: הרי העולם אנו מלאים ועד עכשיו צר לנו; להיכן אנו הולכים? יהי שמו מבורך בעט באוקיינוס והרגו, שנאמר בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב... לכן נקרא האוקיינוס ים המוות' (שמות רבא טו, כב). כמובן, לא כל החומר הנמצא בספרות הישראלית שאחר המקרא הוא המשך ישיר של מסורת קדומה; במקצתו הוא פרי התפתחות מאוחרת או תולדת השפעה זרה, או דרש שדרשו חז"ל על כתובים מקראיים, אבל במקצתו נשתמרו בלי ספק יסודות קדומים, שנשארו בזכרונו של העם גם לאחר שטבעו השירים המקוריים בתהום הנשייה.

במאמרי הנ"ל ניסיתי לקבוע, על סמך הרמזים שבספרות המקראית והזכרונות שנשתמרו גם אחריה, את תכנו, ובמידת האפשרות גם את צורתו, של האפוס הישראלי הקדום על מרד הים, ונסיון זה של ריקונסטרוקציה העלה ברור, שהיה אותו אפוס מעין התפתחות ישראלית של המסורת הכנענית הקדומה על שר של ים (ואולי אף היה בו שמץ כל שהוא מזכרונות המסורת הבבלית על בריאת העולם). אין כאן המקום לחזור על פרטי הריקונסטרוקציה ועל הראיות שהבאתי עליה מי המקורות העבריים. מי שיתעניין בדבר יוכל למצוא בקלות את כל החומר במאמרן

6. הבאתיו כבר למעלה, טרק שני, בהערה הראשונה לסעיף ה

הג'ל. כאן די להזכיר בקיצור נמרץ, ובשימוש הביטויים המסורתיים, מה היו לפי ריקונסטרוקציה זו הקווים הכלליים של העלילה הישראלית על מרד הים. בימי קדם, בתחילת ימי העולם – כך היתה מספרת העלילה – התקומם שר של ים, רהב שמו, בכורא העולם. מי תהום רבה, המים הרבים והאדירים והכבירים, התנאו והתרוממו בגאונם כדי לכסות את הארץ. גלי הים האדירים נשאו את קולם והמו בשאונם. יחד עם הים קמו והתמרדו גם הנהרות, נהרות איתן, ואף הם נשאו את קולם ואת דכיים. עוזרים רבים התחברו למתמרדים, הם עוזרי רהב, וביניהם לויתן נחש בריח, לויתן נחש עקלתון, או התנינים. אבל חרה אפו של ה' על כל הבריות שמרדו בו, ולא שב אפו מהם. הוא הופיע נגדם במרכבותיו, הם עניי שמים, רכב על כרוב ויעוף ורכב בערבות, וידא על כנפי רוח. מן השמים נתן קולו והרעים על מים רבים, וברעם קולו גער במורדים גערה איזמה. הם גאו אמנם, אבל הוא גאה גאה עליהם. הם היו אדירים, אבל הוא היה אדיר מהם במרום, והם חלו ורגזו ונסו לקול גערתו. הוא גלחם בהם בחרבו הקשה והגדולה והחזקה, בקשתו ובחצייו, במטיו ובחניתו, שם מחסום בפיו של לויתן ושיחק בו וריצץ את ראשיו, פורר בעזו את הים, שיבר ראשי תנינים על המים, והשקיע את כל המפלצות בעמקי תהום. זרוע עזו החריבה את רהב, דיכאה אותו כחלל, ופיזרה את עוזריו. הוא מחץ, החציב, חולל, הצמית את המורדים, ביקע נהרות ותהומות, רגע והשביח שאון גלי ים, החריב והוביש את מי הים והנהרות, ושם לים גבול ולא יעבד נהו, גבול סגור בדלתים ובריח ושמור במשמר. כך נכנעו המורדים, וה' דרך על במתי ים כמלך שהכל מקבלים עליהם את עול מלכותו. הוא מלך, והוא ימלוך לעולם ועד. משנתקבלה בישראל המסורת על התנגדותם של הים ובני בריתו לרצונו של בורא העולם, לא זו בלבד, שטושטשו כל היסודות האלייליים שהיו טבועים בה בצורתה המקורית אצל אומות העולם, אלא שרעיונות חדשים נתלו בה, בהתאם למצפוננו ולהלך רוחו של העם הישראלי: בני ישראל ראו בסיפור הקדום לא רק רמז לתופעות טבעיות, אלא גם סמל למושגים מוסריים ולאומיים.

במצפוננו המוסרי של עם ישראל נעשו הים והנהרות המתמרדים על ה' סמלים לכוחות הרשע המתנגדים לכוונתו של ה', מקור המקורות של הטוב המוחלט, ואף סמלים לפועלי אוון, האנשים הרשעים והעמים הרשעים, העושים נגד רצונו מעשים רעים בעולם. ונצחנו עליהם נעשה סמל לפעולתה של מידת הדין, המביאה על הרשעים את הפורענות הראויה להם, וסמל לנצחון הסופי המקווה באחרית הימים, כשיעקור ה' את יסוד הרע מעולמו. חידוש זה שנתחדש בישראל מתגלה בבירור לעינינו כשאנו שמים לב לפסוקים של השיר האוגריתי על מלחמתו של בעל נגד שר של ים: הנה אויביך, הבעל, הנה אויביך תמחץ, הנה תצמית שונאיך, ומשוים אותם ללשון הכתוב בתהלים צב, י: כי הנה אויביך, ה', כי הנה אויביך יאבדו, יתפרדו כל פועלי און. אויבי ה' מזדהים כאן בפועלי אוון.

לוח ב

תצלום
הלוח האוגריתי
אב"ה

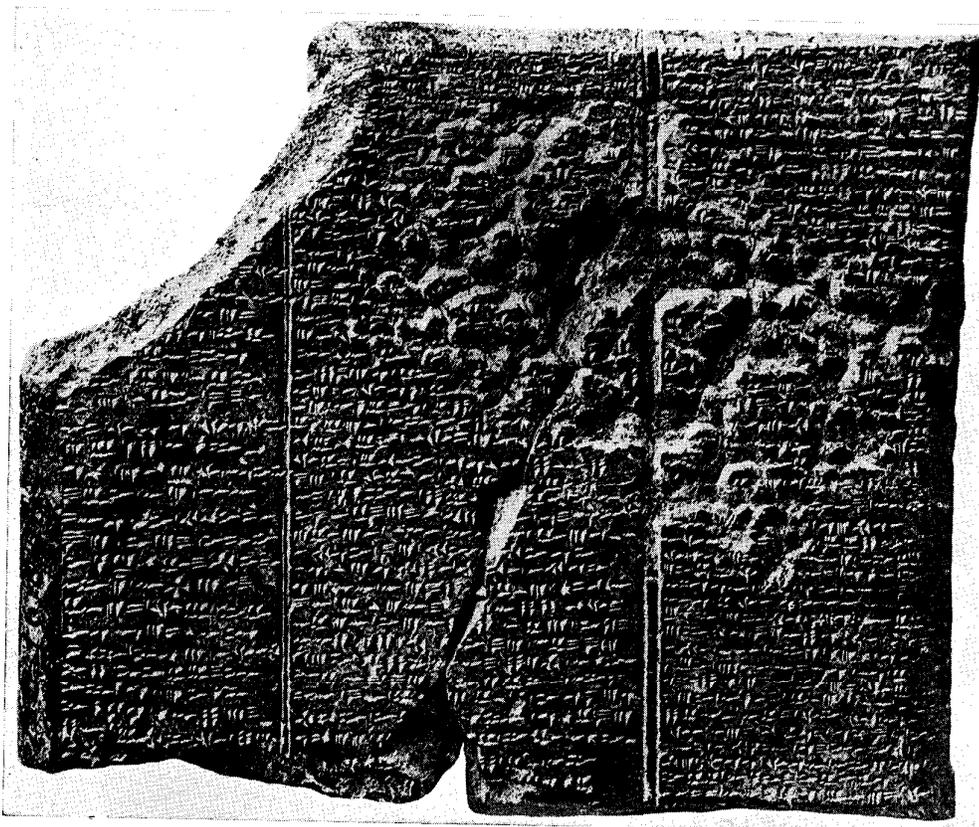

צד פנים

עמודה א

עמודה ב

עמודה ג

צד אחר

עמודה ו

עמודה ה

עמודה ד

לוח ג: תצלום הלוח האוגריתי אב"ו

המספרים הרומיים שלמעלה הם מספרי העמודות לפי וירולו
המספרים העבריים שלמטה הם מספרי העמודים לפי שיטת ספר זה

2

1

3

לוח ד

תמונת אלים שנמצאו באוגרית

1. אֵל אבי האלים, ולפניו מלך אוגרית המגיש לפניו את מנחתו (אסטילת אבן)
2. בעל (אסטילת אבן)
3. בעל או רשף (פסל של ברונוזה)

עלילת בעל

יחד עם המושגים המוסריים של עונש הרשע ונצחון הטוב על הרע, הולכים ונקשרים במסורת הקדומה מושגים לאומיים. אויבי ישראל מזדהים באויבי ה', ונעשים למייצגי כוחות הרשע ויסוד הרע. ולפיכך, כל פעם שקם איזה עם או איזה שליט ועושק את ישראל, נדמה כאילו תתחדש ההתקוממות הקדומה על מי הים והנהרות בשעת בריאת העולם. ומפלתם של האויבים וישועתם של ישראל מידם נחשבות כהתחדשות נצחונה הקדום של אלהים על המורדים בו.

מכאן רוב הרמזים לעלילה הקדומה בספרות הנבואית והשירית שבמקרא. כשהתפלגו ללו נביאי ישראל ומשורריו לתשועת עמם מידי האויבים מבקשים היו שיואל ה' לחדש את פעלו שמימי קדם (למשל בישע' נא, ט, ובחבק' ג, ב); כשהתכוונו לעודד את רוח אחיהם ולהבטיח להם שיש ביד ה' להכניע אף אויב תקיף ואדיר, מביאים היו הוכחה ממה שעשה למים הכבירים של תהום המתמרדת (למשל בתהלים פט, י-יא); כשרצו לתאר פעולה אלהית שנעשתה לטובת ישראל ולהצלתו מאויביו, כגון קריעת ים סוף וכריתת מי הירדן, משתמשים היו בביטויים ובצבועים לקוחים מאוצר המסורת הספרותית על פעולת ה' נגד מי הים והנהרות בימי בראשית (למשל בישע' נא, י, והרבה בשירת הים); וכן כשבישרו בשורות נחמה על ביטולו הסופי של הרע לעתיד לבוא, ניסחו את הבשורה בצורת משלים רומזים לאותה המסורת הקדומה (למשל בישע' כז, א) (7).

7. עוד טיין במאמרי הנ"ל כמה פרטים גוססים על דבר גורלו של האפוס הקדום בתולדות ישראל ובספרות ישראל. כאן אין צורך להאריך.

הטפסטים

הערות מוקדמות

ואלה הם כללי התעתיק והסימון, שעל פיהם יסודרו העמודים הבאים:

בתעתיק הטכסטים האוגריתיים באותיות עבריות, תועתקנה האותיות האוגריתיות לפי מה שרשום בטבלה הנדפסת למעלה בפרק א של המבוא. סימן הפיסוק שבין מלה למלה לא יירשם על הרוב, כפי שיטתו של באואר בתעתיק שלו באותיות לטיניות, ובשעת הצורך יירשם בצורת הפסיק שבכתבי המקרא (1); כשר אין סימן זה במקור ומן הראוי יהיה להשלימו, יירשם סימן באמצע השורה (·). אשר למלות הקטנות כגון כ (בעברית כי או כה) וכגון ל (מלת השלילה), הפרדתי אותן מן המלה שלאחריהן לשם יתר ברור. ולהיפך, הדבקתי את האותיות השימושיות כגון ו, כ, ל, מלה שלאחריהן אף אם במקור הן כתובות נפרדות בפני עצמן. ההשלמות של האותיות או של המלים החסרות מפני ליקוי הלוח תיסגרנה בסוגריים מרובעים [] וההשלמות של השמטות הסופר בסוגריים מזווים < >. סוגריים עגולים () יסמנו ייתורים במקור. חסרונות שאי אפשר להשלימם יסומנו בקוים מאוזנים — —.

בתרגום העברי יידפס מה שמוטל בספק בלי ניקוד, ומפני זה בכתב מלא. בקוים מאוזנים — — יסומן מה שחסר במקור או מה שאי אפשר להבינו ולתרגמו. בסימן { } יצוינו בתרגום הצעות של השלמה שהוצעו רק בדרך קירוב הואיל ולא היה אפשר להציע השלמה בצורה מדוייקת.

חלוקת הפיסקות בלוח אב"ה שונה אצלי במקצתה מזו שאצל וירולו, וסדר העמודים בלוח אב"ה שונה לגמרי מזה שהציע וירולו. בכל זאת ציינתי גם את סימונו של וירולו, כדי להקל את זיפוש המקומות המצוטטים בספרים אחרים לפי השיטה שלו, ולשם זה ציינתי בספרות ערביות את מספרי השורות שבלוחות, כפי שקבע אותם וירולו.

ואולם, לא סידרתי את הטכסטים לפי השורות כמו שהן נמצאות בלוחות, מכיון שהוא סידור שרירותי או תלוי ברוחב המקום שברשות הסופר, אלא סידרתי לפי הקצב השירי, וחילקתי לפסוקים לפי השיטה של חלוקת הפסוקים במקרא. ואת הפסוקים סימנתי במספרים עבריים.

כל אותם הלוחות של עלילת בעל, שהיו ידועים עד ראשית שנת תרפ"ו, כבר תורגמו עברית ונתפרשו עברית בספר 'כתבי אוג' רית' של ח.א. גינזברג. הם כוללים את החלק השני של שרידי העלילה, מלוח אב"ב ואילך (עי' בסיכום הניתן למעלה, בפרק ג של המבוא)(2).

הלוחות שקדמו להם בסדר העלילה, כלומר הלוחות אב"ו ואב"ה, לא נתפרסמו אלא לאחר זמן, ולפיכך לא באו באותו ספר. והוא הדין לקטעים המקבילים בתכנם ללוח אב"ה, שנתפרסמו לראשונה לפני שנים מועטות. כל החומר הזה, המזוהה את החלק הראשון של שרידי עלילת בעל, והקודם בסדר העלילה למה שנמצא בספרו של גינזברג, ניתן לפני קהל קוראי עברית בספרנו זה.

הואיל ומלוח אב"ו לא נשארו אלא קטעים זעומים, שאינם מובנים אלא על סמך מה שכתוב בלוח אב"ה, הריני מקדים את אב"ה ל"אב"ו, אף על פי שבסדר העלילה קדם אב"ו לאב"ה. ואחר הלוח אב"ו, שהיה חלק בלתי נפרד של העלילה הראשית, אתן את שני הקטעים המקבילים ללוח אב"ה והשייכים כנראה למהדורה אחרת.

כל אחד מן הטכסטים יובא במקורו האוגריתי, מועתק באותיות עבריות, ועל יד המקור, מצד שמאל, יודפס התרגום העברי שלי. אחר הטכסט והתרגום יבוא פירוש מפורט.

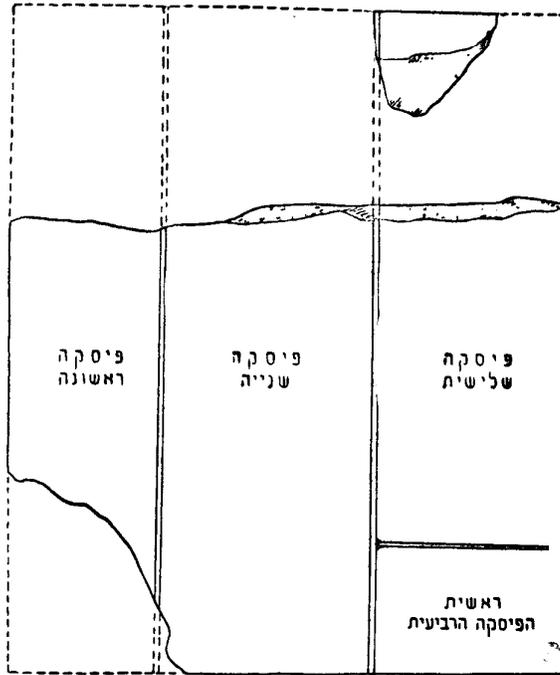
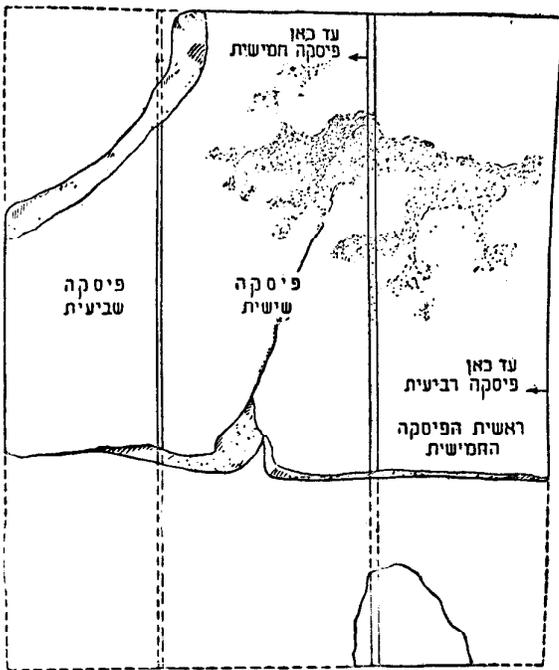
כפי השיטה שנקטתי במבוא פרק ג לביאור התוכן הכללי של העלילה, גם בפירושי אסתפק על הרוב בהבעת דעתי, ולא אביא את דעותיהם של אחרים אלא במקומות שאראה בהם סיבה מיוחדת לכך. כשאקבל דעתו של מישהו זולתי אזכיר, כמובן, את הדבר בשם אומרו. את פסוקי השירה ואת ביטוייה שכבר בא עליהם הסכם כללי של החוקרים אתרגם סתם, ולא אעיר עליהם דבר בתוך פירושי, אלא אם כן יהא צורך בציון מיוחד משום סיבה כל שהיא, ובמקומות אלו אציין במפורש שהדבר הוסכם ונעשה לרשות הרבים. כל השאר, והוא הרוב המכריע, גם בביאור תוכן הטכסטים וגם בפירוש פרטיהם, הוא חידוש שחיי דשתי ראשונה בספר זה, או שכבר חידשתיו באחד מחיבורי הקודמים על כתבי אוגרית.

1. מלבד לוחות אלו, מביא גינזברג גם את הקטע 6, שמקומו בעלילה אינו ידוע. לעומת זאת, אין בו עדיין הקטעים של לוח אב"ג שנתפרסמו לאחר זמן.

א – לוח אב"ה (לוח האלה ענת)

יש ליקויים וטשטושים אחדים פה ושם. ביחוד בעברו השני של הלוח.
 (ב) קטע קטן (סימנו בבית הוכות של הלובר AO 16.639), ובו מעבר אחד אותיות אחדות מראשית עמודה ג, ומעברו השני חלק מן השורות האחרונות של עמודה ד.
 מהי צורתם של הקטעים (או לכל הפחות של הקטע הגדול) מראים התצלומים הניתנים להלן. כדי להעמיד את הקורא על המקום שהיו הקטעים תופסים בלוח כשהיה שלם, ועל מקומה של כל אחת מן הפיסקאות, הריני מוסיף כאן את התרשימים האלה:

גודל הלוח בשלמותו היה כ-20x16 ס"מ. הכתב שעליו היה מחולק לשש עמודות, שלוש מצד פנים (עמודות א'-ג') ושלוש מצד אחר (עמודות ד'-ו'). שרדו ממנו:
 (א) קטע גדול (סימנו בבית הנכות של הלובר AO 16.638), הכולל כשני שלישים של הלוח על פני כל ארכו משמאל לימין, ועליו מעבר פנים השורות האמצעיות של עמודה א ושני השלישים התחתונים של עמודות ב-ג, ומעברו השני, הכתוב כפי המנהג הרגיל בכיוון הפוך⁽¹⁾, שני השלישים העליונים של עמודות ד-ה והשורות האמצעיות של עמודה ו. גם בחלק שנשתמר

עמודה ו צד אחר עמודה ה עמודה ד
 עמודה א צד פנים עמודה ב עמודה ג

לפי סימונו של וירולו: A=פיסקה ראשונה; B=פיסקה שנייה; C=פיסקה שלישית; D=פיסקה רביעית וראשית החמישית; E=הקטע הקטן שבסוף עמודה ו וכל שריד עמודה ה; F=פיסקה שביעית

1. כשהיו כותבים על העבר השני של הלוח רגילים היו להפוך אותו מלמעלה למטה, ולהחליף את הכיוון של סדר העמודות: מצד פנים היה סדר העמודות בביא, ומצד אחר היה דהיו.

פיסקה שנייה

(שריד של עמודה ב וקטע מתחילת עמודה ג)

מה היה מסופר בסוף עמודה א ובתחילת עמודה ב, אי אפשר לשער, אבל ברור הדבר, שהמלחמה נמשכת; החלק ששרד בעמודה ב פותח בסיפור על גודד של שודדים שהתנפל על היכלה של ענת, אחותו של בעל. כנראה הללו הם בני אדם מסייעת מתנגדיו של בעל. משרתי היכל מפחדים ומסתתרים במקלט, אבל ענת מכה בשודדים מכה ניצחת.

גם עמודה ב לקיחה בתחילתה, וגם שם חסרות כמה שורות. עשרים בקירוב. וגם הפעם לא נשתמרו מן השורה הראשונה של השריד אלא אותיות אחדות בלבד. סוף עמודה ב שלם בקטע הגדול של הלוח. המסומן AO 16.638, וראשית עמודה ג נמצאת בקטע הקטן המסומן AO 16.639

סימוני של וירולו 1
V A.B, B

א	----- -----	א	1	ש ת
ב	בְּעָרְבִי בָּאוּ גְדוּדִים וְשׁוֹדְדִים אֶל שְׁנֵי שְׁעָרֵי בֵּית עֲנָת, וַיֹּאסְפוּ הַמְּשָׁרְתִים בְּיַרְכְּתֵי מַעְרָה. וְאוֹלָם עֲנָת תִּמְחֹץ,	ב	2	כפר שבע בנת רח גדם (3) ואנהבם כלאת תערת (4) בהת ענת ותקרי עלמם (5) בשת ער.
ג	בְּחֹזֶק תַּחְצַב בְּבִגְי קַרְיָתִים. תִּמְחֹץ עִם חוֹף הַיָּם, תַּצְמִית אֲנָשֵׁי מְזֻרְחַ שְׁמֵשׁ. תַּחְתִּיהָ רְאשִׁים כְּכַדוּרִים, עָלֶיהָ פְּפוֹת יָדַים כְּאַרְבָּה, כִּיִּלֶק לְאִין מִסָּפֵר פְּפוֹת מְהִירִים. תִּלְתֶּה רְאשִׁים עַל גִּבָּה, כְּפוֹת שְׁנֹסָה עַל חַגוּרְתָּה. וּתְטַבֵּל בְּרִכְיָה בְּדָם קְלִים, יִרְכִּיָה בְּנִצַּח מְהִירִים. וּתְגַרֵּשׁ שָׁבִים בְּמִטְיָה, בְּגִבְי קִשְׁתָּה יִרְיָבִים. וְהִגָּה עֲנָת לְבֵיתָה הַנִּיעָה, בְּאָה הָאֵלָה אֶל הַיִּכְלָה. וּלְשִׁבְעָה תִּמְחֹץ בְּתוֹכוֹ, בְּחֹזֶק תַּחְצַב בְּבִגְי קַרְיָתִים. תְּטִיל כְּסָאוֹת עַל מְהִירִים, הִטִּילָה שְׁלִחָנוֹת עַל צַבָּאִים, הִדְמִים עַל גְּבוּרִים. וּתִמְחֹץ עַד מָאֵד, וּתַעֲזוּ: תַּחְצַב וּתְחַדֶּה עֲנָת.	ג	ג	והלז ענת תמ(6)תחץ בעמק תחתצב בן קריתם תמחץ לאם חף י[ם] תצמת אדם צאת שפש תחתה ככדרת רא[ש] עלה כארבים כף כקצם (11) ערמו כף מהר עתכת (12) ראשת לבמתה שנסת (13) כפת בחבשה ברכס תע[לל] (14) בדם שמר חלקם נממ[ע] (15)מהרם מטם תגרש (16) שבם בכסל קשתה מדנת והלז ענת לבתה תמעין תשתקל אלת להכלה ולשבעת תמתחצה בעמק (20) תחתצב בן קרתם תתער (21) כסאת למהר תער תלחנת (22) לצבאם הדמם לעזרם
ד	ד	ד	8	תצמת אדם צאת שפש
ה	ה	ה	9	תחתה ככדרת רא[ש]
ו	ו	ו	10	עלה כארבים כף
ז	ז	ז	11	כקצם (11) ערמו כף מהר
ח	ח	ח	12	עתכת (12) ראשת לבמתה
ט	ט	ט	13	שנסת (13) כפת בחבשה
י	י	י	14	ברכס תע[לל] (14) בדם שמר
יא	יא	יא	15	חלקם נממ[ע] (15)מהרם
יב	יב	יב	16	מטם תגרש (16) שבם
יג	יג	יג	17	בכסל קשתה מדנת
יד	יד	יד	18	והלז ענת לבתה תמעין
טו	טו	טו	19	תשתקל אלת להכלה
טז	טז	טז	20	ולשבעת תמתחצה
טז	טז	טז	21	בעמק (20) תחתצב בן קרתם
יז	יז	יז	22	תתער (21) כסאת למהר
יז	יז	יז	23	תער תלחנת (22) לצבאם
יז	יז	יז	24	הדמם לעזרם
יז	יז	יז	25	מאד תמתחצן ותען
יז	יז	יז	26	תחתצב ותחדי ענת

פיסקה שלישית

(בשריד של עמודה ג)

אחר הקטע הקטן ששרד מתחילת עמודה ג, ושהובא למעלה כהמשך הפיסקה השנייה, חסרות כמה שורות של אותה עמודה, חמש עשרה בקירוב. אחר ליקוי זה נשתמרו בלוח כשני שלישים של העמודה, עד סופה, ולפני השורה השש עשרה מלמטה נמצא קו מאוון כפול, המסמן את סיום הפיסקה והמפריד בינה לבין הפיסקה שלאחריה.

תחילת הפיסקה היתה באה בחלק הנעדר של העמודה. בעל עיף מפני המלחמה הממושכת, והריחו משתוקק לשבת בשלוה בחברת נשיו. קורא הוא למשרתיו גפן ואגר, ושולח אותם אל ענת אחותו כדי לבקש ממנה שתשים קץ למלחמה, ושתסור אליו לשמוע מה שהוא רוצה להגיד לה בשיחה טודית.

תרגומי ופירושי לפס' ו-ח נתפרסמו כבר בידיעות החברה העברית לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה, שנה י"ב (תש"י), עמ' 40-42 (סיכום אנגלי שם, עמ' 111).

סימנו של וירולו
V AB, C

	----- (1) -----	
א	--- חֲבָה לְחִיקוֹ,	א שֵׁת רֵאֲמַת (2) לְאֶרְתָּה
	מִיִּשְׂרָיִם לְדוֹדֵי אֱלֹאִין בְּעַל.	ב מִשֵּׁר לְדָד אֱלֹאִין (3) בְּעַל
ב	חֲשֶׁק פְּדָרִי בֵּת אֵר,	ב יָד פְּדָרִי בֵּת אֵר
ג	אֶהֱבֵת טְלִי בֵּת רַב,	ג אֶהֱבֵת טְלִי בֵּת רַב
	דוֹדֵי אֲרָצִי בֵּת יַעֲבֹדֵר.	ד דָּד אֲרָצִי (5) בֵּת יַעֲבֹדֵר
ד	הַכְּנָסוּ, נְעָרִים, וּבֹאוּ-נָא;	ה כֶּסֶם עֵלְמָם (6) וְעֵרְבוּן
	לְרִגְלֵי עֵנַת כְּרָעוּ וְהַקְדוּ,	ו לַפְעוּ עֵנַת [ה]כֹּר (7) וְקַל
	תִּשְׁתַּחֲוּוּ וְכִבְדוּהָ.	ז תִּשְׁתַּחֲוּוּ כִבְדוּ הַיֵּת
ה	כֹּה תֹאמְרוּ לְבַתְּוֹלָה עֵנַת,	ח וּרְגָם לְבַתְּלַת עֵנַת
	וְתַגִּידוּ לִיבְמַת לְאֲמִים:	ט תְּנִי לִימַמַת לְאֲמָם
ו	נָאִם אֱלֹאִין בְּעַל,	י תַחֵם אֱלֹאִין בְּעַל
	דָּבָר אֲדִיר גְּבוּרִים:	יא הוֹת (11) אֱלֹאִי קִרְדָּם
ז	אֶסְפִּי מִלְחָמָה מִן הָאָרֶץ,	יב קִרְיִי בְּאֲרֶץ (12) מִלְחַמַת
	שִׁיתִי עַל עֶפְרַי אֶהֱבֶה,	יג שֵׁת בַּעֲפֶרֶת דָּדִים
ח	נִסְכֵי שְׁלוֹם בְּקִרְבֵּי הָאָרֶץ,	יד סֶךְ שְׁלָם לְכַבֵּד אֲרֶץ
	הַרְבִּי אֶהֱבֶה בְּקִרְבֵּי שְׁדוֹת,	טו אֲרַב . דָּד לְכַבֵּד שְׁדָם
ט	חֲשֶׁכִי עֲצָף, חֲרָבֶף הַשִּׁיבִי,	טז חֲשֶׁךְ עֲצָף עֲבָצָךְ (16) עֲמִי
	תִּרְצָנָה פְּעָמֶיךָ אֵלַי,	יז פַּעֲנָךְ תִּלְסַמֵּן עֲמִי
י	תִּמְהַרְנָה רִגְלֶיךָ לְמַעוֹנִי.	יח תוֹתַח אֲשַׁדָּךְ דָּם
יא	דָּבָר יֵשׁ לִי, וְאֲדַבֵּר לָךְ,	יט רְגָם (18) אֵת לִי וְאֲרַגְמָךְ
	נָאִם, וְאֲנִיד לָךְ,	כ הוֹת וְאֲתַנִּיךְ
יב	דָּבָר עֲצִים וּלְחִישַׁת אֲבָנִים,	כא רְגָם (20) עֵץ וּלְחִשַׁת אֲבָן
	שִׁיחַת שָׁמַיִם עִם אֲרֶץ.	כב תַּאֲנַת שָׁמַם עִם אֲרֶץ

פיסקה שלישית

יא	תְּהוֹמוֹת עִם כּוֹכְבִים,	22	יא	תְּהַמַּת עִמּוֹן כְּכַכְבִּים
	אֲבֹנֵי בָרֶק, שָׁמַיִם לֹא יִדְעוּ,	23		אֲבֹן בָּרֶק דֵּל תִּדְעֵ שְׁמַם
יב	דָּבָר לֹא יִדְעֵהוּ אַנְשִׁים,	24	יב	רָגַם לִ תִּדְעֵ נִשְׁם
	וְלֹא יִבְיַנְהוּ הַמּוֹן אֶרֶץ.			וְלִ תְּבוֹן (25) הַמִּלַּת אֶרֶץ
יג	בּוֹאֵי-נָא, וְאֶנְכִי אֲסַפְּרֶהוּ,		יג	אַתֶּם וְאֵנֶךְ (26) אֲבַעִיה
	בְּתוֹךְ מַעֲרַתִי אֶל-צִפּוֹן,			כְּתֹךְ עָרִי אֶל צִפּוֹן
יד	בְּקֹדֶשׁ, בְּהַר נְחֻלָּתִי,	27	יד	בְּקֹדֶשׁ בְּעָר נְחֻלָּתִי
	בְּנֻעָם, בְּגִבְעַת גְּבוּרָה.	28		בְּנֻעָם בְּגִבְעַת תְּלֵאִית

פיסקה רביעית

(סוף עמודה ג ותחילת עמודה ד)

הפיסקה המתחילה אחר הקו המאוזן הכפול שבמעמודה ג, היא העמודה האחרונה בצד פנים של הלוח, נמשכת בעבר השני של הלוח, בראשית עמודה ד. שורות אחדות בעמודה ד לקויות בחסר, אבל אפשר להשלימן על סמך המקבילות.

גפן ואגר, משולחיו של בעל, באים לפני ענת. בתחילה חוששת היא, שמא באו להשמיעה שמועה מעציבה, אבל כשהם מוסרים לה את דבריו של בעל, היא מסכימת לשים קץ למלחמה ולסור למעונו של אחיה.

תרגומי ופירושי לפס' א-ג נתפרסמו כבר לפני שנים אחדות בידיעות החברה העברית לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה, שנה י' (תש"ג), עמ' 52-54 (סיכום אנגלי שם, עמ' 11).

סימוני של וירולו:
V AB, D

א	וְהִנֵּה רְאֵתָה עֲנַת הָאֱלִים,	29	א	הַלֵּם עֲנַת תְּפַה אֱלִים
	וּבָה נָטִיו רִגְלֶיהָ,			בַּה פִּעְנָם (30) תִּטַּט
ב	מֵאַחֲזֹר הִשְׁבְּרוּ כְּסָלֶיהָ,		ב	בְּעֵדוֹן כִּסֵּל תִּתְבַּר
	וּפְנִיָּה מִמַּעַל הִזְיַעוּ,	31		עַלֵּן פְּנַה תִּדְעֵ
ג	הִתְחַלְּחְלוּ צִדֵי כְּסָלֶיהָ,		ג	תִּעֵץ פִּנַת (32) כִּסְלֵה
	הַזְדַּעְזְעוּ שְׁרִירֵי גְבוּהָ.			אֲנִשׁ דַּת טֵרָה
ד	וּתְשֹׂא קוֹלָהּ וּתְקַרְא:		ד	תְּשֹׂא (33) גַּה וּתְצַח
ה	אֵיךְ הִגִּיעוּ גִפְן וְאֶגֶר?		ה	אֵךְ מַעֵי גִפְן וְאֶגֶר
ו	אֵיזָה אוֹיֵב הוֹפִיעַ לְבַעַל,	34	ו	מִן אֲבִי יִפְ[ע] לְבַעַל
	אֵיזוֹ צָרָה לָרֶכֶב עֲרָבוֹת?			צֵרַת (35) לָרֶכֶב עֲרַפַּת
ז	הֵן הִכִּיתִי מִיַּד אֱלִים,		ז	לְמַחֲשַׁת מִדַּד (36) אֱלִים
	כְּלִיתִי נְהַרֵי אֱלִים רַבִּים,			לְכַלַּת נְהַר אֱלִים רַבִּים
ח	הִסְמַתִּי תַנּוּן, הִסְמַתִּיו,	37	ח	לְאַשְׁתַּבֵּם תַּנּוּן אֲשַׁבְּמַנָּה
	הִכִּיתִי נַחֲשׁ עֲקַלְתוֹן,	38		מַהֲשַׁת בְּתוֹן עֲקַלְתוֹן
	עָרִיץ בַּעַל שְׁבַעַת רְאִשִׁים,	39		שְׁלִיטַת דִּ שְׁבַעַת רְאִשִׁים

ס	הִפִּיתִי מִיַּד עֲתוּדֵי אֶרֶץ,	מַחֲשֵׁת מִדָּד אֶלֶם אֶרֶץ]	40	ט
	הִצַּמְתִּי עֵגֶל אֵל, עֵתֶךָ,	צִמַת עֵגֶל אֵל עֵתֶךָ	41	
י	הִפִּיתִי כָלִבַּת הָאֱלִים, אֵשׁ,	מַחֲשֵׁת כָּלִבַּת אֶלֶם אֵשֶׁת	42	•
	כָּלִיתִי בַת אֵל, שְׁלֵהֲבַת,	כָּלֶת בַּת אֵל שִׁבֵּב	43	
יא	וְלִחְמָתִי וְאִירֵשׁ חֲרוּץ.	אֲמַתְחִץ ו (44) אֲתַרֶת חֲרוּץ		יא
יב	הִגִּדַח בְּעַל ׀ מִמְרוּמֵי צָפוֹן,	טֵרַד בְּעַל ׀ (45) בִּמְרִים צָפוֹן		ב עמודה יב
	אִם נָפַל נִוְרוֹ וְאֲזִינוּ נִקְטְעוּ?	מֵש צַצ[ה] וְעַצֵר (46) אֲדַנָּה		
יג	הִגִּרְשָׁהּוּ מִכֶּסֶּא מְלָכוּתוֹ,	גִּרְשָׁה לִכְסֵא מַלְכָּה		יג
	אִם הוֹרֵד מִמוֹשֵׁב מִמְשֻׁלְתוֹ?	לִנְחֹת לִכְחַת דִּרְכָתָהּ	47	
יד	אֵינָה אוֹיֵב הוֹפִיעַ לְבַעַל,	מִנֶּם אֵב יַפֵּע לְבַעַל	48	יד
	אִיזוֹ צָרָה לְרֹכֵב עָרְבוֹת?	צִרַת לְרֹכֵב עֵרְפַת		
טו	וַיַּעֲנוּ הַנְּעָרִים גַּם עֲנָה:	[ו]עו עֵלְמֶם יַעֲנִין	49	טו
טז	לֹא אוֹיֵב הוֹפִיעַ לְבַעַל,	ל אֵב יַפֵּע (50) לְבַעַל		טז
	לֹא צָרָה לְרֹכֵב עָרְבוֹת.	צִרַת לְרֹכֵב עֵרְפַת		
יז	נָאִם אֵלֵאִין בְּעַל,	תַּחֲם אֵלֵאִין בַּעַל	51	יז
	דְּבַר אֲדִיר גְּבוּרִים:	הוֹת אֵלֵאִי (52) קִרְדִּם		
יח	אִסְפִּי מִלְחָמָה מִן הָאֶרֶץ,	קִרְיִי בְּאֶרֶץ מִלְחָמַת		יח
	שִׁיתִּי עַל עֵפֶר אֶהֱבָה,	שֶׁת בַּעֲפָרִם דָּדִים	53	
יט	נִסְכֵּי שְׁלוֹם בְּקִרְבֵּי הָאֶרֶץ,	סֶךְ שְׁלֹם (54) לִכְבֹּד אֶרֶץ		יט
	הֲרַבִּי אֶהֱבָה בְּקִרְבֵּי שְׁדוֹת,	אַרְב • דָּד לִכְבֹּד שְׁדִם		
	הַשְׂכִּי עֲצָדָה, חֲרַבְיָה הַשִּׁיבִי.	[ח]שך [ע]צֵד עֲבַצֵד עֲמִי	55	
כ	תִּרְצָנָה פִּעֲמִיף אֵלַי,	פַּעֲנָד (56) [תִּלְסִם] מִן [ע]מִי		כ
	תִּמְהַרְנָה רְגִלֶיךָ לְמַעֲוִנִי.	תוֹתַח אֲשַׁדֵּךְ (57) [דִם]		
כא	דְּבַר יֵשׁ לִי, וְאֲדַבֵּר לְךָ.	[רְגִם אֵת לִי] וְאֲרַגְמֵךְ		כא
	נָאִם, וְאֲגִיד לְךָ,	הוֹת (58) [וְאֲתַגִּיד]		
כב	דְּבַר עֲצִים וּלְחִישַׁת אֲבָנִים,	[רְגִם] עֵץ וּלְחִישַׁת (59) [אֲבָן]		כב
	דְּבַר לֹא יִדְעָהוּ אֲנָשִׁים,	[רְגִם ל תִּד]ע גִּש[ם]		
	וְלֹא יִבְיָנְהוּ הַמּוֹן אֶרֶץ,	[וּל] תִּבְנִי (60) [הַמִּלַּת א]רֶץ		
כג	שִׁיחַת שָׁמַיִם עִם אֶרֶץ,	[תַּאֲנַת שָׁמַיִם עִם] אֶרֶץ		כג
	תְּהוֹמוֹת עִם כּוֹכָבִים,	תְּהוֹמַת [עֲמִן כּוֹכָבִים]	61	
	אֲבָנֵי בָרָק, שָׁמַיִם לֹא יִדְעוּ.	[אֲבָן בָּרָק] (62) דָּל תִּד[ע]ש[מ] [ם]		
כד	בּוֹאֵי־נָא, וְאֲנֹכִי אֲסַפְּרָהוּ,	[אֲתִם וְאֲנִי] (63) אֲ[בַעִיָּה]		כד
	בְּתוֹךְ מְעַרְתִּי אֶל־צָפוֹן,	[בַּתֵּךְ] עֵרִי אֵל צָפוֹן		
	בְּקִדְשׁ, בְּהַר נִחְלָתִי.	בְּקִדְשׁ בְּעֵר נַח[ל]תִּי	64	
כה	וַתַּעַן הַבְּתוּלָה עֲנָת,	וַת[עו]ן [בַּתִּלַּת] עֲנַת	65	כה

פיסקה רביעית

	תתב (66) [יבמת] לאמם	
כו	[אנר] אקרי (67) [בארץ] מלחמת [אשת] בעפרם (68) [דד] [ים]	כו
כז	אסך [שלם] לכבד ארץ	כז
כח	אר[ב דד] [לכבד] ש[דם] ישות (70) [לאשת] בעל מדלה יבער (71) [אל הד] — — רנה	כח
כט	אקרי (72) [און] [בארץ] מלחמת אשת [בע] [פ] [ר] [ם] דדים	כט
ל	אסך (74) שלם לכבד [ארץ] ארב . דד (75) לכבד ש[דם]	ל
לא	אף מתן רגמם (76) ארגמן	לא
לב	לך לך ענו אלם	לב
לג	אתם בשתם ואן שנת אער לרחק אלם	לג
לד	אנבב (79) לרחק אלנים תן מתפדם (80) תחת ענת ארץ תלת מתח עירם	לד
	השיבה יבמת לאמים :	
כו	אנכי אאסף מלחמה מן הארץ, אשית על עפר אהבה,	
כז	אסך שלום בקרב הארץ, ארבה אהבה בקרב שדות.	
כח	ישית בעל באש מרפבותיו, יבער האל הד כלי מלחמתו.	
כט	ואני אאסף מלחמה מן הארץ. אשית על עפר אהבה,	
ל	אסך שלום בקרב הארץ, ארבה אהבה בקרב שדות.	
לא	אף משנה דברים אדר :	
לב	לכו, לכו, נציגי האל,	
לג	אתם הפצרתם, ואני שנית. אחדר למרחקי האל,	
לד	אפנס למרחקי בני אלים, שני מפלסים תחת עין הארץ. שלשה רחבי מחלות.	

פיסקה חמישית

(בעמודות ד-ה)

מפיסקה זו נמצאים לפנינו שרידים אלו : א) ההתחלה בשורות האחרונות שנשארו מעמודה ד בקטע הגדול AO 16.638 (וירולו מצרף שורות אלו לפיסקה D שלו); ב) אחר ליקוי של כמה שורות, הקטע הקטן AO 16.639, ובו חלק מן השורות האחרונות של העמודה; ג) ההמשך, עד הסיום, בתחילת עמודה ה בקטע הגדול הנ"ל. — כמה שורות לקויות בחסר, אבל אפשר להשלימן על סמך המקבילות.

סימוני של וירולו:
V AB, D
(המסך)

א	אז התן את פניך אל בעל במרומי צפון.	81	א	אדך לתתן פנם עם בעל (82) מרים צפון
	באלפי שדות, ברבבות חלקות, ראה בעל הליכות אחותו, צעדת בת אביהו.		ב	באלף שד רבת כמן הלך אחתה בעל יען תדרק (84) (י) בנת אבה

ג	שֶׁרַחַק אֶתֶת לַפִּנְנָה]ה[ג	הֲרַחֵיק הַנְּשִׁים מִפְּנֵיהָ,
85	שֶׁת אֶלֶף קַדְמָה מֵרֵאָא		שֶׁת אֶלֶף, קַדְמָה בְּמֵרֵיא,
	וּתַךְ (86) פִּנְה >תַעֲדַב כֶּסֶא	ד	וּלְפָנֶיהָ >הוֹכֵן כֶּסֶא.
	וּתְתַתֵּב לִימֵן אֶלְאִין בַּעַל		וּתוֹשֵׁב לִימֵן אֶלְאִין בְּעַל,
	עַד לַחַם שְׁתֵי אֱלִם	ה	עַד אֶכְלוּ וְשָׁתוּ הָאֱלִים.
	וַיַּעַן אֶלְאִין בַּעַל <	ו	וַיַּעַן אֶלְאִין בְּעַל <:
	תַּחֲסַפֵּן מַה וּתְרַחֵץ	87	תַּחֲסַפֵּי מֵיִם וּתְרַחֵצִי,
	טַל שִׁמְם שִׁמּוֹן אֶרֶץ	ז	טַל הַשְּׁמִיִם, מִשְׁמֵן הָאֶרֶץ.
	טַל שִׁמְ]ם [טַס]כַּה	88	טַל יִסְכְּהוּ שְׁמִיִם,
	רַבֵּב נִסְכָּה כִּבְכַבְּם	89	רַבִּיב נִסְכָּהוּ כּוֹכְבִים,
	תַּחֲפָף אֲנַהֲבִם ד אֶלֶף שֶׁד	90	תַּחֲפָף עַל גְּדוּדֵי אֶלְפֵי שְׂדוֹת,
ח	טַל — — — — —		טַל — — — — —
	— — — — —		— — — — —
ט	[אֲנִי לִיִּצַח תֵּר אֶל אֲבָה]	י	אָנָּה! יִקְרָא אֶל שׁוֹר אֶל אֲבִיהוּ,
	[אֶל מֶלֶךְ ד יִכְנַנָּה]		אֶל מֶלֶךְ יִכְנַנָּהוּ,
	[יִצַח אֲתֵרַת וּבְנָה]	יא	יִקְרָא אֶל אֲשֶׁרָה וּבְנֵיהָ,
	[אֶלֶת וּצְבֵרַת אֶרִיָּה]		אֶל אֵלָה וּקְהַל צְאֻצְאָיָּהָ.
	[וּן אֵן בַּת לִבְעַל כַּם אֱלִם]	יב	וְעַתָּה, אֵין בַּיִת לְבַעַל כְּאֱלִים,
	[חַטֵּר] (1) כִּבּוֹן [אֲתֵרַת]		וְלֹא חָצַר כְּבִנֵי אֲשֶׁרָה.
	[מֵתֵב אֶל מֵטֵלֵל] (2) בְּנָה	3	מוֹשֵׁב אֶל סְכָה לְבִנּוֹ,
	[מֵתֵב רַבַּת אֲתֵרַת יִם]		וּמוֹשֵׁב הַגְּבֻרַת אֲשֶׁר־יִם
	מֵתֵב פִּדְרִי] בַּת אֶר]		מוֹשֵׁב לְפִדְרֵי בַּת אֶר,
	[מֵטֵלֵל] (4) טַלִּי בַת ר]ב]		סְכָה לְטַלִּי בַּת רַב,
	[מֵתֵב אֶרְצִי] (5) בַּת יַעֲבֹדֵר		מוֹשֵׁב לְאֶרְצִי בַּת יַעֲבֹדֵר,
	[מֵתֵב כַּלַּת] (6) כְּנִיַּת	יג	מוֹשֵׁב לְכַלּוֹת הַכְּנִיּוֹת.
	וּתַעַן [כַּתַּלַּת עֲנַת]	יד	וּתַעַן הַכְּתוּלָה עֲנַת:
	יִתֵּב לִי תֵר אֶל [אֲבִי]		יִשִּׁיב לִי שׁוֹר אֶל אֲבִי,
	— — — (8) יִתֵּב לִי		{כְּבִקְשָׁתִי} יִשִּׁיב לִי,
	וְלֵה — — — — —		וְלֹא {אֶכְרַע וְאֲשַׁתְּחֹוּ} {
9	[— — —] מִצְחָנֵן כְּאִמֵּר לְאֶרֶץ	טו	{וְאִם לֹא,} אֶרְמָסוֹנוּ כְּשֶׁהָ אֶרֶץ,
10	[אֲשֶׁהֲלֶךְ] שְׁבַתָּה דַּמֵּם		אוֹרִיד שִׁיבְתוֹ בְּדַם שְׂאוּלָה,
	שְׁבַת דַּקְנָה (11) [מִמַּעַם]	טז	שִׁיבַת זְקִנְיוֹ בְּנִצְחָו.
	כַּד לִיתֵן בַּת לִבְעַל כְּאֱלִם		כֵּן יִתֵּן בַּיִת לְבַעַל כְּאֱלִים,
12	חַטֵּר כִּבּוֹן אֲתֵרַת		חָצַר כְּבִנֵי אֲשֶׁרָה.

פיסקה שישית

(בעמודה ה)

התחלת פסקה זו באה בעמודה ה מיד לאחר סיומה של הפסקה הקודמת (לפי וירולו יש כאן המשך פסקה E שלו, אבל מפני ההבדל במקום הפעולה ובנפשות הפועלות דומני, שיותר נכון לראות כאן פסקה חדשה). בסוף העמודה חסרות כמה שורות, עשרים בקירוב. שורות אחדות לקויות בחסר, ואף הן ניתנות להשלמה על סמך המקבילות.

ענת מגיעה למקום מושבו של אל אביה. היא מתפרצת בחוקה לתוך ביתו, מפחידה אותו ומשמיעה לו את איומיה הנוראים. האל הזקן נכנע לפניה ומבקש ממנה להודיע לו את דרישתה והוא ימלאנה. אז היא פותחת בהצעת בניין היכלו של בעל. המשך הפסקה חסר, וכנראה היה מסופר בו שנתן אל את הרשיון לבניין ההיכל.

תרגומי ופירושי לפס' ד-טו נתפרסמו כבר בידיעות החברה העברית לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה, שנה י"ג (תש"ז), עמ' 75-80 (סיכום אנגלי שם, עמ' 11-10).

סימונו של וירולו
V AB, B
(המשך)

א	וַתִּרְקַע עֲנַת בְּרִנְלָה, וַתְּרוֹם מִן הָאָרֶץ.	א	[תדעץ ענת] פען [ותר ארץ] 13
ב	אִז תָּתֵן אֶת פְּנִיָּהּ אֶל אֵל בְּמוֹצָא הַנְּהָרוֹת, בְּקֶרֶב אֲפִיקֵי תְּהוֹמוֹתֵיהֶם,	ב	אָדָן לַתְּתוֹן פָּנֶיהָ [עם אל] מכך נהר[ם] 14
ג	וַתִּגַּל מְחֻצַּת אֵל, וַתָּבֵא לְקַרְשֵׁי מִלֶּךְ אֲבִי הַשָּׁנִים.	ג	[קר]ב [אפ]ק (15) [תהמ]תם תגל ש[ד]אן[ו]תבא 16
ד	וַתִּפְרֹץ, וַתָּבֵא הַמְּחֻצָּתָהּ, וַיִּרְעָשׂוּ אֲדָנֵי הַסְּכּוֹת.	ד	[קר]ש [מל]ך א[ב]שנם [ת]מצר (17) [ותב]א שדם נ-----אדן-----לת 18
ה	וַיִּשָּׂא שׁוֹר אֵל אֲבִיהָ אֶת קוּלוֹ, וַיַּחְבֵּא בְּשִׁבְעָה חֲדָרִים, לְפָנִים מִשְׁמֹנֶה הַסְּגָרִים.	ה	קלה יש[א] תר [אל] אבה ----- (19) בשבעת ח[ד]רם [בת]מג[ת]אר[ן] (20) סגרת 19
ו	וַיַּעַן שׁוֹר אֵל אֲבִיהָ: דְּרַגְלֵי הַמְּשָׁרְתִים מָאֵד אָנִי תַּעֲצָר שְׁמֶשׁ, מְנוֹרַת הָאֱלִים, הָאוֹר הַמְּאִיר בְּשָׁמַיִם, מֵאֲהָבַת מֵת בֵּין הָאֱלִים.	ו	----- [וי] (21) עו[ן] תר [אל] אבה עלן ת----- 22
ז	וַתַּעַן הַבְּתוּלָה עֲנַת: לְשִׁבְרֶךָ, הָאֵל, בְּכִיתִי, בְּהַתְּנַפְּלֵי אֵל תִּשְׁמַח, אֵל תִּשְׁמַח ב-----	ז	לפען על[מ]ם]----- 23 מאד אנ----- 24
ח	וַתִּתְּצֵר שְׁמֶשׁ, מְנוֹרַת הָאֱלִים, הָאוֹר הַמְּאִיר בְּשָׁמַיִם, מֵאֲהָבַת מֵת בֵּין הָאֱלִים.	ח	[תחתא]ן (25) גרת א[ל]ם שפש [צחרר]ת (26) לא ש[מ]ם] 25
ט	וַתַּעַן הַבְּתוּלָה עֲנַת: לְשִׁבְרֶךָ, הָאֵל, בְּכִיתִי, בְּהַתְּנַפְּלֵי אֵל תִּשְׁמַח, אֵל תִּשְׁמַח ב-----	ט	בניד בן אלם מ[ת] ותען בתלת [ע]נ[ת] 27
י	וַתִּתְּצֵר שְׁמֶשׁ, מְנוֹרַת הָאֱלִים, הָאוֹר הַמְּאִיר בְּשָׁמַיִם, מֵאֲהָבַת מֵת בֵּין הָאֱלִים.	י	[לת]בר (28) יאלם בכת בהת א[ל]ת[ש]מח אל תשמח ב----- 29
יא	וַתִּתְּצֵר שְׁמֶשׁ, מְנוֹרַת הָאֱלִים, הָאוֹר הַמְּאִיר בְּשָׁמַיִם, מֵאֲהָבַת מֵת בֵּין הָאֱלִים.	יא	[תל]ת[ל]ך (30) אל אהדהם בי[מני] 30

	קִוְצוֹתֶיךָ בְּגִדְלוֹת פֶּחַ יָדַי,	[קו]צ[תך] (31) בגדלת ארכתי	
	אָמַרְט שְׁעַר קִדְקֹדֶךָ.	אמ[רט שער] (32) קדקדה	
יב	אוֹרִיד שִׁיבְתֶךָ בְּדָם שְׂאֵלָה,	אשהלך שבת[ך דמם]	יב
	שִׁיבַת זְקִינְךָ בְּנֹצְחָךְ.	שבת דקנך ממעם	33
יג	וַיַּעַן אֵל מְשֻׁבְּעָה חֲדָרִים,	יעני (34) אל בשבעת חדר[ם]	יג
	מִבְּפָנַי לְשֹׁמְנֵה הַסְּגָרִים:	בתמנת (35) אף סגרת	
יד	יִדְעֶתִיךָ, בְּתִי, כִּי אֲנוּשָׁה אָתָּה,	ידע[תך] בת כ אנ[שת]	יד
	כִּי אֵין לְפָנַי הָאֵלוֹת תְּקוּמָה.	כ אן באלהת קל[צ]ת	36
טו	מָה תִּבְקָשִׁי, הַבְּתוּלָה עֲנֵת?	מה תארש[ו] (37) לבתלת ענת	טו
טז	וַתַּעַן הַבְּתוּלָה עֲנֵת:	ות[ען] בתלת ענ[ת]	טז
יז	נֶאֱמָרְךָ, אֵל, חֲכָמַת חֲכָמְתֶךָ,	תחמך אל חכם חכמך	38
	עַד עוֹלָם תִּחְיֶה וְתִצְלִיחַ.	עם עלם חית חטת	39
יח	שְׁלַח לְךָ, מִלְּבִנּוּ, אֶלֶאִין בְּעַל,	תחמך (40) מלכו אל אין בעל	יח
	שִׁפְטֵנוּ אֲשֶׁר בַּל עָלִינוּ.	תפטן (41) אן דעלנה	
יט	אֲדֹנָי, קִשְׁתּוֹ נוֹבִילָנָה,	כלניי קשה (42) נבלן	יט
	אֲדֹנָי, נוֹבִיל אֵת פּוֹסוֹ.	כלניי נבל כסה	
כ	אָנָּה! יִקְרָא אֶל שׁוֹר אֵל אֲבִיהוּ,	אני ליצח תר אל אבה	43
	אֶל מְלֶךְ יְכוּנְנָהוּ,	אל (44) מלך ד יכננה	
כא	יִקְרָא אֶל אֲשֶׁרָה וּבְנֵיהָ,	יצח ארת (45) ובנה	כא
	אֶל אֵלָה וְקַהֵל צְאֲצְאֵיהָ.	אלת וצברת אריה	
כב	וְעֵתָהּ, אֵין בֵּית לְבַעַל פְּאֲלִים,	ון אן בת לבעל כם אלם	46
	וְלֹא חָצַר כְּבִנֵי אֲשֶׁרָה.	חטר כב[ן א]תרת	47
כג	מוֹשֵׁב אֵל סָפָה לְבִנּוּ,	מתב אל (48) מטלל ב[נה]	כג
	וּמוֹשֵׁב הַגְּבֻרַת אֲשֶׁר־תִּים	[מ]תב רבת ארת (49) ים	
	מוֹשֵׁב לְפִדְרֵי בַת אֵר,	מתב [פדר]י בת אר	
	סָפָה לְטִלֵי בַת רַב,	[מטלל] טלני בת רב	50
	מוֹשֵׁב לְאֶרְצֵי בַת יַעֲבֹדָר,	מתב (51) [ארצי בת יעבדר]	
	מוֹשֵׁב לְכַלּוֹת הַכְּנֹת.	[מתב כלת כנית]	

פיסקה שביעית

(עמודה ו)

בחלק החסר בתחילת הפיסקה היה מסופר, עד כמה שיש לשער, שפנתה ענת בבקשתו של בעל גם לפני אשרה אמם, ושאלה היא הסכימה. השורות שנשתמרו יש כנראה לפרשן כך, שמצוה אשרה את משרתה קדש-ואמרר ללכת אל האל האומן, כתר-וחסס, ולבקש ממנו בשם בעל שיבנה את ההיכל.

בתחילת עמודה ו חסרות כעשר שורות לגמרי, ואלה שהיו באות אחריהן אינן אלא מקוטעות, ומכיון שאין מקבילות אי אפשר להשלים אותן. בסוף העמודה חסרות עוד כמה שורות, עשרים בקירוב, ונמצא שהפיסקה לקויה גם בתחילתה וגם בסופה.

סימוני של וירגול:
V AB, F

א	-----	(1) -----	א
	-----	----- (2) ב --	
ב	----- ראשך --	----- (3) [ראשך]	ב
	----- בין ציניך --	----- (4) בן ענך --	
ג	----- אלה -- בים,	----- (5) אלה -- בים	ג
	----- רבבות -- בנהרים,	----- (6) רבת -- בנהרים	
ד	----- עבר הר, עבר גבעה,	----- (7) [עב] ר גבל עבר (8) קעל	ד
	----- עבר, הרקע לנוף השמים.	----- עבר אהת (6) נף . שמים	
ה	----- חתר-נא, דינ אשרה,	----- שמשר (10) לדגי אלתר	ה
	----- בא-נא, קדש-אמרר.	----- מע לקדש אמרר	11
ו	----- אז תמן את פניך	----- אדר אל תתן (13) פנם	ו
	----- לתוף מצרים של אל-קלה,	----- תך חקכפת (14) אל כלה	
ז	----- כפתור קסא שקתו,	----- כפתור (15) כסא תכתה	ז
	----- מצרים ארץ נחלתו.	----- חכפת (16) ארץ נחלתה	
ח	----- באלה שדות, ברבבות חלקות,	----- באלה שד רבת (18) כמן	ח
	----- לרגלי כתר כרע והקד,	----- לפעז כת <ר> (19) הבר וקל	
	----- תשתחוה וכבדהו.	----- תשתחו(20)וי וכבד הות	
ט	----- זה תאמר לכתרו-וחסס,	----- ורגם לכתר (22) וחסס	ט
	----- ותגיד להין חכם חרשים:	----- תני לה(23)ין ד חרש ידם	
י	----- נאם אלאין בעל,	----- תחם אלאין [בעל]	י
	----- דבר אדיר גבורים:	----- [הות אלאין] קרדם	25
יא	-----	-----	יא

כאן נגמר החלק שנשתמר מעמודה ו ומכל הלוח אב"ה. אחר לוח זה היה בא. בסדר לוחות העלילה, הלוח אב"ב, אף הוא לקוי בתחילתו. מספר השורות החסרות בראשית עמודה א של לוח אב"ב היה כנראה קצת יותר מעשרים, ולפיכך, אם אנו מביאים בחשבון את מה שחסר בסוף עמודה ו של לוח אב"ה, יוצא שהחלל הריק שנשאר בין שרידי אב"ה ובין שרידי אב"ב מגיע עד כדי ארבעים שורה וקצת יותר.

כאן נגמר החלק שנשתמר מעמודה ו ומכל הלוח אב"ה. אחר לוח זה היה בא. בסדר לוחות העלילה, הלוח אב"ב, אף הוא לקוי בתחילתו. מספר השורות החסרות בראשית עמודה א של לוח אב"ב היה כנראה קצת יותר מעשרים, ולפיכך, אם אנו מביאים בחשבון את מה שחסר בסוף עמודה ו של לוח אב"ה, יוצא שהחלל הריק שנשאר בין שרידי אב"ה ובין שרידי אב"ב מגיע עד כדי ארבעים שורה וקצת יותר.

פירוש על לוח אב"ה

פיסקה ראשונה

של בעל(1), ושם הצעתי את פירושי עליה. פירוש שעמשי הסכים לו גינזברג, לכל הפחות בעיקרו(2). המלה תד, כלומר בעברית שד, הריהי לפי דעתי משל למאכל בריא ושמן, ואליה מקביל קץ, שפירשתי בהוראת זיה, המלה המקבילה ל-שד בישע' סו, יא, כלומר עוקץ או עוקצו של דד בלשון רבותינו (נידה מז, א); והשווה קוצו של יוד (זחורים פירשו קץ כפועל: קצץ, חתן). החבר, כלומר הסכין (השווה יהו' ה, ב), נקראת כגון מלחת; וזאת המלה הזאת ביצורתי על סמך השורש הערבי לַח, היניק; הסכין מנתחת את המנות, את השד, בשביל האורחים, והריהי כאילו מיניקה אותם, כלומר נותנת להם לשבוע מן השד. ובזו יש תקבולת גאה למלה מרְעָתָם, שררשה מתנאים, כמו שכבר הכיר וירולו, לערבית رَعَى, ינוק. משל היניקה נמצא גם במקרא להורות על האכילה לשובע, עייק, למשל, בדב' לב, יג; ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור; שם לג, יט: כי שפע ימים יינקו; ישע' ס, טז: וינקת חלב גוים ושד מלכים תינקי; שם סו, יא: למען תינקו ושבעתם משד תנחומיה, למען תמוצו ותענגנתם מזיו כבודה; שם פס' יב: וכנחל שוטף כבוד גוים וינקתם; ובהוראה מנוגדת איוב כ, טז: ראש פתנים יינק. תיאור הפרט נמשך; אחר האכילה, השתייה.

(8) נדד, כשם שלמעלה נאמרה קימה באכילה, כך נאמרה כאן קימה בשתייה. הוראתו העיקרית של שורש נדד היא: התנשא, קום, עמד, כמו שאנו רואים מתוך שימוש המלה נד בעברית (שמות טו, ח: נצבו כמו נד נוילים; יהו' ג, יג: ויעמדו נד אחד; שם פס' טז: קמו נד אחד; תהילים עח, יג: ויצב מים כמו נד), ומתוך המלה הערבית نَدَى, גבעה, השווה אב"ב, ג, 12-13: ידד—יקם, וראב"ד, ב, 17: ידד ויקם.

(9) יעשר, השווה את השורש האתיופי עשר, הזמין למשתה (אולברייט, BASOR, חוב' 94, עמ' 33, הערה 10), כאן כנראה (הכוונה: הגיש יין לשתות). גם בעברית יוכל הפועל הגיש לשמש בהוראה זו באופן מוחלט, בלי משלימים; עייק שופ' ו, יט: ויוצא אליו אל תחת האלה ויגש.

(10) יתן כס בדה, ממש כביטוי הרגיל במקרא: עייק למשל ברא' מ, יג: ונתת כוס פרעה בידו; ירמ' לה, ה: ואתן לפני בני בית הרכבים גביעים מלאים יין וכוסות ואומר אליהם שתו יין (ולמעלה, בפס' ב, כתוב: והשקית אותם יין, כמו שכתוב כאן וישקיהו).

(11) כרפן, הכוונה כאן לכלי הגדול שממנו היו מריקים את היין אל הכוסות. תרגמתי גביע על פי הפסוק הנ"ל של ירמ' לה, ה. לה, לפסוק זה הוצעו פירושים שונים ורחוקים זה מזה, ואינם מתקבלים על הדעת. מכיון שבפס' ו באה אפויציה ליכס ול-כרפן

א. מצבו הלוקי של פסוק זה מעכב מלקבוע את פירושו בבירור. (1) תעל, משרש עֵלל, כלומר היכנס. המלה הקודמת, אל, אולי פירושה כאן, כמו במקומות אחרים, הנה, ולפי זה תהיה משמעותו של הפסוק כך: הנה תיכנס, [אתה, בעל], או כיוצא בזה; אבל העניין מוטל בספק.

ב. האל המארח (בוודאי היה שמו נזכר למעלה, בחלק החסר) עבד את בעל ושירת אותו, כלומר כיבד אותו במאכל ובמשתה. בשני הפעלים עבד ו-סָאד יש לראות צורות של עבר סיפורי, ולא של ציווי, כסברת המפרשים שקדמוני (עבד, שרת), ושני טעמים לדעתי זו: (א) שאילו היה כאן ציווי, מן הצורך היה שיסופר להלן, בהתאם למה שנהוג בסגנון האפי, שכפי הפקודה כך נעשה (ויצבד את זלתינ בעל, וישרת את השר בעל ארץ); (ב) שהציווי הוא מפרקט נמצאים בלוח ד"ב, ה, 20 ו-30, בתנועה a (סאד, תסאד); וכאן התנועה היא i: פרפקט qatila, המקביל לאימפר-פקט yaqtalu.

(2) אֶלְאִין, תואר רגיל לבעל; ועייק במבוא, פרק ג, עמ' 46. (3-4) זבל בעל ארץ, כינוי לבעל; ועייק במבוא, שם.

ג. אחר הכלל שבפס' ב בא הפרט: כיצד כיבד המארח את בעל. השיטה של כלל ואחריו פרט רגילה גם בכתבי אוגרית וגם בכתבי המקרא.

(4) יתער, את הוראתו של פועל זה אפשר לקבוע על סמך המלה יתער שבלוח ג"כ, שו' 35. שם הכוונה להעלות או לשאת על כף מאזנים (תחילים סב, י: במאזנים לעלות; איוב ו, ב: במאזנים ישאו יחד). כאן מדובר על סעודה, ומתוך כך הפועל יתער, כלומר נשא, מתבאר לפי ברא' מג, לד: וישא משאות מאת פניו אליהם ותרם משאת בנימן ממשאות כלם חמש ידות.

(6) יברד, מתוך שו' 7 יוצא שהכוונה לפעולה הנעשית בסכין, ולפי זה קרוב פועל זה לפועל פרד, והוראתו הוראת חלוקה או ניתוח. ואולי אפשר יהיה לבאר על סמך זה את המלה הסתומה ברדים בברא' לא, י, ובזכר' ו, ג, ו, כלומר מגומרים, מגוונים גוונים בחלקים שונים של שערם.

(6-8) נוסחה זו הריהי אחת הנוסחאות הקבועות, הרגילות לחזור בשירי אוגרית כל פעם שחוזר איזה עניין מסוים. היא רגילה לחזור כל פעם שמדובר על סעודה, בלוח אב"ב מתוארות בנוסחה זו הסעודה שערכה אשרה לבעל ולענת (ג, 40-44), וסעודת חנוכת הבית שערך בעל לאלים ולאלות כשנגמר בניין היכלו (ו, 55-59); וכך מתוארת בלוח אב"א* סעודה אחרת, שאי אפשר לקבוע מי היא המסובים בה, מפני שהטכסט שם מקוטע (ד, 12-16); וגם בעלילת דגאל באה נוסחה זו לתאר את הסעודה שכנראה השתתפו בה ענת ואקתה בן דגאל (לוח ד"ב, ו, 4-5), אם באה נוסחה כזו גם בעלילת כרת, בתיאור הסעודות שבלוח כ"ג, אי אפשר לדעת מפני המצב הלוקי של הלוח, על אופיה ועל הוראתה של הנוסחה הנידונה עמדתי כבר לפני כמה שנים במאמרי על בניין היכלו

1. Orientalia, כרך ז (1938), עמ' 281-282.
2. BASOR, חוב' 98 (אפריל 1945), עמ' 15, הערה 20.

פיסקה ראשונה

הנוכחים בפס' ד, נדמה שגם פס' ה אינו אלא אפוזיציה מעין זו. (12) בך רב. וירולו והבאים אחריו חשבו שאותיות אלה מצ" טרפות למלה אחת, אבל אפשר לראות בתצלום את עקבותיו של סימן הפיסוק אחר הכ"ף. בך נראה מתוך העניין שם נרדף לכוס (השווה פך בארמית ובעברית המאוחרת).

עטם ר"א. גם האותיות ר"א נמשכות לפי וירולו ויתר המפרשים אל שתי האותיות שלאחריהן, כאילו אינן אלא מלה אחת, ר"אן. אבל גם כאן אפשר לראות בתצלום את סימן הפיסוק אחר האות א. המלה ר"א מתפרשת יפה על סמך ראי בעברית (וכן בך באוגריתית=תית=כ"י). הביטוי עטם ר"א דומה לביטוי המקראי גדול למראה (יהו' כב, י), שעד עכשיו התקשו בו המפרשים. אנו למדים מכאן שביטוי זה שייך למסורת הקדומה של הדיאלקטים הכנעניים.

דן. אפשר לפרש על סמך השורש danânu באכדית, היות גדול או חוק: תקבולת לרב ול-עטם שלמעלה. כדאי להזכיר גם את השם דן בארמית, בערבית, באכדית, וגם בעברית של המשנה, המורה על מין מסויים של כדים. תרגמתי במלה ספל, המורה על כלי גדול, כמו שהוכיח א. ל. סוקניק (PEQ, 1940, עמ' 59-60); והשווה שימושה של מלה זו בלשון המשנה.

(13) מת שמם, פירשתי על סמך mutu באכדית, מתים בעברית. הכוונה לאלים יושבי שמים, כבעל ומשפחתו, וכהמ"א רח עצמו. ו. הכוונה: הם הם הכוס והגביע שהאלה הגדולה, אשרה, אוהבת להשתמש בהם.

(14) לתפהנה, כאן באה לשון ראייה (שורש פה כנראה), בה"ר ראת בחירה, כמו במקרא: ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתו על ארץ מצרים (ברא' מא, לג); ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל (שמות יח, כא), וכיוצא באלה.

אֶלְתָּת, השם אשה, כלומר הגבירה, בא כאן ככינוי לאשרה. (15) לתען גם כאן באה לשון עיון וראייה בהוראת בחירה, כמו בשורה המקבילה הקודמת.

ז. (17-15) אֶלְתָּת—רבת. זוג זה של מלים מקבילות שכיח גם בכתבי אוגרית וגם בכתבי המקרא: עיין הדוגמאות שהבאתי ב'תריבין' יד, עמ' 4-5; ועיין למעלה, במבוא, פרק שני, ג. מתוך הדוגמאות המקראיות נראה שיש לפרש מלים אלו כצורות של ריבוי (אלפי, רבבות) ולא של יחיד (אלף, רבת). הכמות הרבה מתבארת לא רק מתוך הנטייה הכללית להפרזה, אלא גם מתוך המנהג הרגיל להרבות במנות הניתנות לפני האורחים כדי לחלוק להם כבוד רב. די להזכיר את הכמויות שהכין אברהם לפי ברא' יח.

(16) בַחֲמֵר, הבי"ת השימושית ניתנת להתפרש בשני אופנים שונים: (א) בהוראת עם, כמו בשר בנפשו (ברא' ט, ד); ונשחיתה עץ בלחמו (ירמ' יא, יט): כדים עם יין, כדים מלאים יין; (ב) בהוראת ביי"ת המושא, כמו בלוח ש"ש, שו' 6: לחם בלחם אי ושתי בחמר ין אי, ובמשלי ט, ה: לכו לחמו בלחמי ושתו ביינ מסכתי, או, דווקא בסמיכות לפועל לקח כמו כאן, בנחמ' ה, טו; ויקחו מהם בלחם ויין.

(17) השווה ישע' סה, יא: העורכים לגד שולחן והממלאים למני ממשך.

1. מכיון שבאוגריתית נכתב המלה נעם בהוראתה זו בעי"ן ולא בעי"ן, אנו למדים ששורש נעם בכתובים המקראיים הגיל מתאים ל- נעם בערבית ולא ל- נעם, על פירושו של טורטשינר ללשון זמר בעברית ע"י בסטרו הלשון והספר, כרך הלשון, עמ' 46, 358.

פירוש על לוח אב"ה

(גינזברג: כלותיו של בעל). וכדאי לציין גם זאת, שעל כל אחת מהן נזכר שם אביה (בת אר, בת רב, בת יעבדר), וכל שלושת האבות נבדלים מבעל. גם בלוח נ"כ, שרבים מצאו בו את זכרה של פדרי כתבו של בעל, אין הדבר כך. וכן יש לפי דעתי לפרש שם את השורות 26 ואילך: כשם שלקח לו בעל לאשה את פדרי ב[ת אר], כך אני, אביה (של נבל) אקרב אותך (אלי), ירבה בעל את עשתרות רחליך. גם בטכסט ארמי כתוב בכתב דימוטי בא זכרה של "פאתר[ין]", כלומר בכתב רגיל פדר[ין], כבת זוגו של בעל צפון (באומן, JNES, ג [1944], עמ' 227-228). השמות טלי, מלשון טל, וארצי, מלשון ארץ, מתאימים לתכונותיו של בעל. על השם אר יש אולי להשוות ישע' כו, יט: כי טל אורות טלך. יא. פסוק זה לקוי ברובו, ואי אפשר להשלימו.

(23) בנתה, לא בנותיו, שהרי השמות הבאים בפס' י, כמו שייראה להלן, אינם שמות בנותיו של בעל. מתקבלת על הדעת הצעתו הראשונה של גסטר: בְּנֹתָיו. כיוצא בזה פירש טור סיני (שיר השירים, תל-אביב תש"ג, עמ' 26) את המלים בגות ירושלים שבשה"ש: בְּנֹת ירושלים. י. במעונו משתעשע בעל בחברת נשיו. (23) יען. מלשון עיין, הפעם בהוראת הביט מתוך חיבה. השווה, בהוראה זו, אשורנו בהוש' יד, ט. פדרי בת אר... טלי בת רב. שתיים אלה, וכן ארצי בת יעבדר, הנזכרת אתן במקומות אחרים, אינן בנותיו של בעל כמו שחשבו רבים, ואף לא שפחותיו כמו שחשבו אחרים, אלא נשיו. להלן נראה שהן מכונות בשם כלת כנית, כלומר כלות הגונות

פיסקה שנייה

המלה העברית שת, שהוראתה יסוד, מקום תחתון; ורַעַר בהוראת מערה (غور מקום שקוע, مغارة מערה). משרתיה של ענת נתמלאו פחד מפני השודדים, ברחו והסתתרו בתוך מערה. המערות נזכרות כמה פעמים במקרא כמקום מקלט מפני האויב; וכך אני מפרש גם מה שכתוב בלוח אב"ב, ז. 37.

ג. אבל ענת אינה מפחדת כמשרתיה. מיד היא מתנפלת על השודדים שהתאספו מסביב להיכלה.

(5) הלן. קשה לקבוע בדיוק את הוראתה של מלה זו. אולי: הָהָ (עיין גורדון, UH, ג/ 594). תרגמתיה לפי העניין.

(5-6) תמתחץ. בניין אפתעל משורש מחץ, הבא להלן בבניין הקל. שורש זה, הנמצא גם באכדית, בא כמה פעמים בכתבי אוגרית להורות על פעולת האלים המכים את אויביהם. והוא אחד המונחים שעברו בירושה מן השירה הכנענית אל השירה העברית, כמו שצינתי בפרק השני של המבוא, ד, 5. במקרא בא פועל זה ט"ו פעמים, ומהן י"ב פעמים בעניין השמדת רהב, שר של ים, או בכלל בהשמדת אויבי ה' ואויבי ישראל, הנמשלים לים וליתר המורדים בבוראם. כך כתוב, למשל, באיוב כו, יב: ובתבונתו מחץ רהב, וכך בתהילים סח, כב: אך אלהים ימחץ ראש אויביו, ובחבק' ג, יג: מחצת ראש מבית רשע (בתרגום השבעים בא כאן השם θάνατος, מוות, המקביל אל מות של הכנענים⁽¹⁾).

(6) בעמק, emûqu באכדית פירושו כוח, חוזק; והשווה אולי איוב לט, כא: יחפרו בעמק וישיש בכח, וירמ' מז, ה: שארית עמקם (גורדון, גינזברג; ועל הפסוק באיוב עי' פירושו של טורטשינר, עמ' 456).

תחתצב. גם פועל זה בא במקרא (ואמנם בבניין הפעיל) בעניין השמדת רהב שר של ים. כתוב בישע' נא, ט: הלוא את היא [זרוע ה'] המחצבת רהב מחוללת תנין. מציאותו של פועל זה באוגריתית בהוראה דומה מוכיחה שאין לתקן את הנוסחה שם

א. מפני מצבו הלקוי של פסוק זה, ושל המקבילה בנספח א, מן הנמנע להציע שום פירוש. כל אחת משלוש המלים שבשו' 2 יכולה להתפרש על כמה פנים (כפר, מלשון כפירה, מלשון כיפור, מלשון כופר=פדיון, כופר=מין צמת, כופר=זפת, כופר=כפר, כפזר מעין גביע, או אף מלה מורכבת, למשל כִּפְרָה, כִּי־פְרָה, ועוד; שבע מלשון שבועה, או מלשון שבעה או מלשון שבע; וכן המלה השלישית בנת יכולה להתפרש בכמה אופנים, מלשון בין או מלשון בנה או מלשון בת, או בְּנֹת, ועוד). ומספר האפשרויות מתרבה בצירופי הפירושים השונים של כל מלה ומלה. אמנם הוצעו פירושים אחדים (למשל וירולו: ה'כפר' של שבע הבנות), ועוד אפשר להוסיף עליהם הצעות אחרות. אבל אלה ואלה אין בהם, כאמור, כדי יישוב מתקבל על הדעת.

ב. (2-3) רח גדם ואָנהבם. גם על מלים אלו הוצעו פירושים שונים (למשל וירולו: [ה'כפר' של שבע הבנות] הריהו רוח החיים של הגדיים ושל הארנבות; וגסטר: ריח הגדיים והארנבות! כלומר: מה נעים ריח הבשר הצלוי של בהמות אלו?). אבל פירושים אלו אינם מתאימים למה שמסופר בשורות הבאות. אולי יש לבאר אנהבם מלשון חָ, שפירושה שלול שלל, ולפי זה גדם מלשון גודד (אגדדם בכתובת הפיניקית של אנתוד) ו-רח מלשון רַח, שפירושה בוא (בערב) לאיזה מקום, התנפל (בערב) על מי שהוא, או על מה שהוא.

(4) בהת. ריבוי פיוטי בהוראת יחיד. לפיכך תרגמתי בִּית. (4-5) ותקרי עֵלמם בשת ער. רק המלה עֵלמם (נערים, משרתים) ברורה. יתר המלים סתומות, ולפיכך סבל גם משפט זה פירושים רבים, ואך למותר להביאם. אני מציע לפרש: ותקרי (1) על סמך הפועל הערבי عُرى, אסף, קיבץ; שת על סמך

1. על הצורות המתחילות בתי באימפרפקט של גוף שלישי ברבים עיין א. הרדנר, RES, 1938, עמ' 76-83, ועכשיו אולברייט, Journal of Cuneiform Studies, כרך ב' (1948), עמ' 243-244, וגסטר, JAOS, כרך ע' (1950), עמ' 10-11.

1. יתר הכתובים המקראיים, שבא בהם הפועל מחץ, רשומים במאמרי בתרביץ, יג, עמ' 212.

פיסקה שנייה

אנשי הגדודים שהצטרפו לדוד: וכצבאים על ההרים למהר; וכן חב' א. ה. על הכשדים: הגוי המר והנמהר, ההולך למרחבי ארץ לרשות משכנות לא לו; ועוד עיין ישע' ח. א. ג: למהר שלל חש בן. ולפי זה הכוונה לשודדים הממהרים לרוץ בהתקפותיהם. בלוח 6, שו' 6-7, המלה מהרץ מקבילה לפי פירושי למלה שסך (= שו'ק'יך).

ו. (11) עתכת. הוראתו העיקרית של שורש עכ היא דבק, ולפי זה פירשתי כאן: הדביק, תלות.

(12) במתה. גם בעברית וגם באוגריתית המלה במה מתפרשת כמה פעמים בהוראת גוף, גב, כמו שהעירו על זה טורסיני ואחרים.

(13) חבשה. הפועל שנס שבשו' 12 (השווה מל"א יח, מו) מוכיח שאין חבש אלא חגורה.

ז. על העניין השווה תהילים נח, יא: פעמיו ירחץ בדם הרשע; ושם סח, כד: למען תמחץ (כנראה יש לגרוס: תרחץ) רגלך בדב. ועיין מה שכתבתי על זה ב'תרכיץ', יב, עמ' 18-19; י"ג, עמ' 207. (13) תע[לל]. בניין מקביל לפעל או לפועל בעברית, בהוראת בניין גורם, כלומר תכנים (UH, ג, 1569). השווה איוב טו, טו: ועוללתי בעפר קרני. תרגמתי תטבל לפי הביטוי הרגיל במקרא (ברא' לו, לא; שמות יב, כב; ועוד).

(14) שמר. מן השורש שמר, שממנו נגזר בעברית השם שמיר (שורש נבדל מ'שמר הרגיל, וקרוב לשמר שממנו נגזר מ'שמר, מסמר), ועניינו היות חד, עוקץ ודוקר. והוראת חד מתגלגלת להוראת קל, מהיר, כמו בפרק הנ"ל של חב', פס' ח: וקלו מנמרים סוסיו, וחדו פרשיו.

חלקם. התקבולת אל ברכם מוכיחה שיש כאן שם זוגי של אבר מאברי הגוף (וירולו).

ממ[ע]. בערבית מג, נזל, זוב (זינגר), וגם מג נמוג, הרגמתי על פי ישע' סג, ג, ו.

ה. (15) מטם. המ"ם הסופית היא המ"ם האדרביאלית (זינגר). מט = מטה.

(16) שבם. פירשו על הרוב שְבִיִּים, זקנים, ואין פירוש זה הולם את העניין. לפי דעתי: שוֹבִיִּים, הבאים לשבות שבי.

מדת. מלשון מדנים, משלי ו, יט; י, יב (שורש דין); שם מופשט במקום הקונקריטי, כמו בעברית פקדה, עבדה, גבורה.

ט. לאחר שהכתה את השודדים הנמצאים מסביב להיכלה, נכנסת ענת לתוך ההיכל, כדי להכות את אלה שכבר חדרו לפנים. הזוג בית—היכל שכיח במקרא כמו בכתבי אוגרית. השווה תהילים ה,

ח: ואני ברב חסדך אבוא ביתך, אשתחוה אל היכל קדשך בירא' תך; שם כו, ד: שבתו בבית ה'. ולבקר בהיכלו; שם סה, ה: נשבעה בטוב ביתך, קדוש היכלך; זכר' ח, ט: ביום יסד בית ה' צבאות, ההיכל להיבנות. וכן גם בארמית, דני' ד, א: שלה הוית בביתו ורענן בהיכלי(1).

1. עיין עוד מה שכתבתי על זוג זה ב'תרכיץ', שנה יד, עמ' 6, ובמבוא לספר זה, פרק שני, ג, 15.

בס' ישעיה ולגרוס מְמַחֶצֶת כמו שהציעו חוקרים רבים(1). עוד פעם בא פועל זה (והפעם בבניין הקל) כתקבולת לפועל הרג, בהושע ו, ה. בעניין פורענותם של נביאי השקר: על כן חצבתי בנביאים, הרגתים באמרי פי; וברור עכשיו, שגם בכתוב זה אין צורך לתיקונים שהוצעו.

(7) קריתם. אי אפשר לקבוע אם זה שם פרטי של עיר מסויימת או שם כללי (שתי ערים); על כל פנים הכוונה לאנשי הגדוד שיצאו מן 'קריתם', ולא לתושבים הנמצאים שם.

ד. (7) חָף ים, אולי בהוראת מערב, כמו ים בעברית. גם כאן אין הכוונה שענת עושה שמות בארצות המערב וארצות המזרח, אלא שהיא הורגת את השודדים, שבאו גם ממזרח וגם ממערב.

(8) התקבולת אדם—לאמים נמצאת גם בישע' מג, ד: ואתן אדם תחתך ולאמים תחת נפשך.

ה. (9) ככדרת. כידוע, התקשו חוקרים רבים במלה המקראית כדור (ישע' כב, יח; כט, ג), וחשבו שהשם כדור בלשון המשנה לא היה שייך לאוצר המלים הקדום של הלשון העברית, ונוצר מתוך הבנה לא נכונה של הביטוי המקראי(2). על סמך פסוק אוגריתי זה אפשר אולי להכריע לטובת הדעה שהמלה שייכת ממש ללשון כנען הקדומה. אמנם הוצע גם פירוש אחר למלה ככדרת, והוא: כעמרים, כאלומות. על סמך הערבית (וירולו, גסטור), אבל אינו מתקבל על הדעת, שהרי אין כוונת דימוי כזה ברורה. גם פירושו של ברוקלמן, פְּעֶרְמָה, קשה, מכיון שאם היו ראשים רבים צבורים יחד, היו ערמה ממש ולא רק דומים לערמה.

מפני התקבולת לארבה אפשר לשער כי כדרת הוא שם של איזה רמש (טורסיני), ואולם אני נוטה יותר לחשוב שהכוונה לכדורים ממש, ושהדימויים כאן מתכוונים בעיקרם לצורה (דיוסו):

הראשים דומים בצורתם לכדורים, כמו שהידיים המושלכות באוויר דומות באצבעותיהן הפרושות לארבה פורש כנפיים. בכל

התיאור הזה של הטבח שטבחה ענת יש כמה יסודות של הלצה ובידיחה, ולזה מתאים יפה הדימוי לכדורים: הראשים שכרתה ענת מוטלים ארצה תחת רגליה ככדורי משחק.

(10) קצם. נִסְּ אומרים בערבית על אדם או בעל חיים המשבר והמשחית כל מה שלפניו; כאן כינוי לארבה ולכיו"ב.

(11) עֶרְמָן, אולי שורש קרוב לשורש עֶר (מיטאתיהו), שפ"י רושו: היה רב מאד במספר.

מהר. המלה האכדית mu'irru, שנוהגים לסמכה למהר האוגריתית, אינה הולמת את העניין. אולי יש להשוות דה"א יב, ט (על

1. במגילה ישעיה א' שנמצאה לפני שנים אחדות במדבר יהודה כתוב בכירור המוחצת, אבל עדיין יש להעדיף את ה' lectio difficilior, המחצת.

2. רבים סברו שהמלה כדור שבשני הכתובים המקראיים הנ"ל היא מלה מורכבת, דור עם כ"ף הדמיון, לפני זמן קצר הציע נ. ה. טורסיני לפרש צנפה כדור בישע' כב, יח, בהוראת צניף של שבויי חרב, על סמך הלשון האכדית, ולגרוס בישע' כט, ג, פדוד במקום כדור, כגירסת השבעים (ספר איוב מפורש עמ' 195, 338; לשוננו, כרך י"ד [תש"ו], עמ' 5, 8; הלשון הספר, כרך הלשון, עמ' 342).

פירוש על לוח אב"ה

י. (19) תמתחצה. מכיון שהפועל הוא ריפלכסיבי, אין הכינוי הסופי יכול להיות המושא הישיר; הוא מושא בלתי ישיר, כמו: המה יצאו את העיר (ברא' מד, ד); בני יצאוני (ירמ' י, כ) בעותי אלוה יערכוני (איוב ו, ד), כלומר יערכו נגדי; ועוד כאלה. ההקבלה לפס' טו מראה שכוונת מלה זו עם הכינוי היא: תילחם בתוכו.

(20) קרתם. למעלה (פס' ג) כתוב קרתם. יש באוגריתית שתי צורות של שם זה, קרית וקרת, כשם שישנן בעברית: קריה וקרת (גורדון).
יא. (20-21) תתער-תער. על השורש תער עי' למעלה, פיסקה א. ג. כאן בא שורש זה בהוראת הטיל, השליך על ראש היריבים. בשני החלקים של פסוק זה באות בתקבולת שתי צורות של פועל אחד, אחת בפרפקט ואחת באימפרפקט, ועל שיטת תקבולת זו, שאפשר למצוא דוגמתה גם בספרי המקרא, עיין מה שכתבתי למעלה במבוא, פרק שני, ז. 2.

(21-22) מהר-צבאם-עזרם. שלושת המונחים הבאים כאן להורות על אנשי הגדוד נמצאים גם בדה"א יב, א"ט, על אנשי גדודיו של דוד: עוזרי המלחמה (פס' א); אנשי צבא למלחמה (פס' ט); למהר (שם); והשווה גם שמות לח, ח: במראות הצוב"א את אשר צבאו פתח אהל מועד, ושמ"א ב, כב: הנשים הצובאות פתח אהל מועד.

יג. (24) ותחדו. כבר פירש וירולו שווייה לשון חדוה, ואף על פי שהתמורה האכדית של הפועל העברי חדה היא khadû, בהי"ת (ח), וכאן האות הראשונה של הפועל האוגריתית היא החי"ת הראשונה (ח) ולא השנייה (ח) אפשר להסכים לפירושו של וירולו; השווה מה שכתבתי ב"Orientalia", ז' (1938), עמ' 285, הערה 1. על הפועל האוגריתית חש; אמנם יש באכדית הפועל הֶשַׁבְּאוּת חִיִּית, אבל הצורה האתיופית היא חוֹסַ, בהי"ת ראשונה. (25) תעדד. עֲדַד, היות נפוח.

(25-26) השווה תהילים טו, ט: לכן שמח לבי ויגל כבודי (ואולי יש לגרוס: כבדי); שם קכו, ב: אז ימלא שחוק פיני; ועוד כיו"ב.

יד. (26) כ בד. לא מלה אחת, כבד (וירולו), אלא שתי מלים (גסטר).

(27) תשית. כבר הציעו וירולו וגסטר: תושיה; אבל פירושם למלה זו אינו נראה לי (וירולו: salut, force; גסטר: powers). יותר טוב: הצלחה, נצחון. השווה איוב ה, יב (גם שם בסמיכות ל"יד): ולא תעשינה ידיהם תושיה.

יז. לאחר שהרגה את השודדים, מטהרת ענת את היכלה מן הדם שנשפך בתוכו. הפעלים הסבילים באים כנראה להשמיענו שהפי' עולה אינה נעשית בידי ענת בעצמה ובכבודה, אלא בידי משרי' תיה, שיצאו ממחבואם כשראו שכבר עבר הזעם.

(28) [ת]חספן. פועל זה, הנמצא גם בעלילת דנאל (למשל ד"א, 51), קרוב לפועל העברי חשף בשי"ן שמאלית (ממש בהוראה זו בישע' ל, יד: לחשוף מים מגבא, ובחגי ב, טז: בא אל היקב לחשוף חמשים פורה). בעברית נמצא חספ בסמ"ך במלה הסתומה מחספס (שמות טו, יד); ואם נסכים לפירושה של מלה זו בהוראת מגולה, כפי משמעותו הרגילה של השורש חשף במקרא, יצא לנו שבע"ב רית עצמה היו משמשים זה בצד זה שני השרשים הקרובים חספ וחסף.

(30) ימח. נפעל משורש מחי.

(31) [ב]כת. נדמה לי שיש להשלים כך, עם בי"ת שימושית בהוראת מן; הרישומים הנראים בפקסימילי מוכיחים כי השלמה זו אפשרית.

יח. (24) ותחדו. כבר פירש וירולו שווייה לשון חדוה, ואף על פי שהתמורה האכדית של הפועל העברי חדה היא khadû, בהי"ת (ח), וכאן האות הראשונה של הפועל האוגריתית היא החי"ת הראשונה (ח) ולא השנייה (ח) אפשר להסכים לפירושו של וירולו; השווה מה שכתבתי ב"Orientalia", ז' (1938), עמ' 285, הערה 1. על הפועל האוגריתית חש; אמנם יש באכדית הפועל הֶשַׁבְּאוּת חִיִּית, אבל הצורה האתיופית היא חוֹסַ, בהי"ת ראשונה. (25) תעדד. עֲדַד, היות נפוח.

יט. לאחר שרחצה את ידיה, מטהרת ענת את רהיטי ההיכל.

יט. (36) [ת]אָר. כך השלמתי, בפרפקט המקביל לאימפרפקט תתאָר שבש"ו 37, לפי השיטה שציניתי במבוא, פרק שני, ז. 2, ולמעלה, פס' י"א. הפועל הערבי אָר פירושו נקום נקמת הדם, ואולי הוראתו העיקרית היא: טהר את כתמי הדם.

כ. למעלה מסופר שרחצה ענת את ידיה כדי להתכונן לטהרת הרהיטים; וכאן נאמר שלאחר שהשלימה טהרה זו, רוחצת היא במים את כל גופה.

כ. (37) לתלחנת. וירולו: לתלחן, אבל הנו"ן אינה ברורה, ואולי היה כתוב "נת.

כא. (37-36) [כסא]ת לכסאת, תלחנת לתלחנת. הדמם להדמם, נוסחה דיסטריבוטיבית, כלומר: כל אחד מן הכסאות, כל אחד מן השולחנות, כל אחד מן ההדומים.

כב. (38) [ת]חספן. פועל זה, הנמצא גם בעלילת דנאל (למשל ד"א, 51), קרוב לפועל העברי חשף בשי"ן שמאלית (ממש בהוראה זו בישע' ל, יד: לחשוף מים מגבא, ובחגי ב, טז: בא אל היקב לחשוף חמשים פורה). בעברית נמצא חספ בסמ"ך במלה הסתומה מחספס (שמות טו, יד); ואם נסכים לפירושה של מלה זו בהוראת מגולה, כפי משמעותו הרגילה של השורש חשף במקרא, יצא לנו שבע"ב רית עצמה היו משמשים זה בצד זה שני השרשים הקרובים חספ וחסף.

כג. (39-42) אפויציות למים הנזכרים בש"ו 38: המים שהיא שואבת מן הבאר הם מי טללים ומי גשמים.

כג. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

כד. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

כה. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

כו. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

כז. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

כח. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

כט. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

ל. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לא. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לב. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לג. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לד. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לה. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לו. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לז. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לח. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לט. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לך. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לם. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לנ. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לס. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לט. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לך. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לם. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לנ. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לו. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לז. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לח. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לט. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לך. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לם. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לנ. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לו. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לז. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לח. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

לט. (39) [ט]ל שמם שמן ארץ. טל השמים, שהוא משמן הארץ,

פיסקה שנייה

על סמך פסוקים אלה, המיחסים את הטל ואת המטר לבעל ול-
שמים, אפשר להבין היטב את דברי הפולמוס של ירמ' יד, כב:
היש בהבלי הגוים מגשימים, ואם השמים יתנו רביבים, הלא
אתה הוא ה' אלהינו ונקוה לך, כי אתה עשית את כל אלה.
(42) תתפף. עוד משפט זיקה: טל ורביבים אשר בשעת רדתם
מתופפים על גבי האדמה כאדם המתופף על התוף. הפועל השייך
לנושא קיבוצי כמו טל ורביב בא בצורת נקבה כרגיל בערבית⁽¹⁾.

אָנְהַבְּ[ם]. משחק מלים עם אָנְהַבְּ שובפס' ב. בעברית משמשת
המלה גדודים בשתי ההוראות: גדודים של בני אדם, וגדודי
האדמה; השווה תהילים סה, יא, דווקא בסמיכות לרביבים: תלמיה
רוה נחת גדודיה, ברביבים תמוגגנה.

כב. (43) טָאָה בִּים — פירשתי על סמך ישע' ד, ד: אם
רחץ אדני את צואת בנות ציון ואת דמי ירושלים ידח מקרבה.
על ידי הקבלה זו מתבאר הכתוב שבישעיה, שבלאו הכי היה
מזור למדי. על הצורה הדקדוקית טָאָה, המקבילה לאכדית זו או צו,
עין מה שכתבתי במאמרי על שלוש הצורות של האל־ף⁽¹⁾.

1. ועין דברי החוקרים שהבאתי למעלה, בהערה על שר' 4-5.
2. המובאים למעלה במבוא, עמ' 10, ובהוספות שבסוף הספר.

כלומר המפרה את הארץ. וכן בברא' כו, כח: מטל השמים ומשמני
הארץ; ושם פס' ט: מטל הארץ... ומטל השמים.
(39) רבב. התקבולת טל—רביבים) נמצאת גם במקרא (דבר'
לב, ב: תזל כטל אמרתי... ורביבים עלי עשב; מיכה ה, ו: כטל
מאת ה' כרביבים עלי עשב. בדב' לב, ב: באה כתקבולת
לרביבים גם המלה שעירים; וכן בלוח ד"א, 44-45, באים
שלושת הנרדפים: הורד טל, הורד רביב, הורד שעירי תהומותיים
(באוגריתית שרע במיטאתיהו)⁽¹⁾.

(40) **[ר]כב ערפת**. כינוי לבעל, הנחשב למוריד הטל והמטר,
ועיין עליו במבוא. על ההקבלות המקראיות (רוכב בערבות
בתהילים סח, ה, וכיו"ב) עיין מה שכתבתי במאמרי על תהילים
סח ('רביב' יב, עמ' 2-9), וגם במבוא לספר זה, פרק שלישי,
עמ' 46.

כא. שמם נסכה. משפט זיקה; וכן נסכה ככבם בשו' 41
(ד"ו).

(41) **נסכה**. וירולו גורס תסכה, אבל הוא מעיר שאפשר גם לגרוס
נסכה (וכן להלן, ה, ז). ודווקא גירסה זו, ב'עבר', נראית לי נכונה
לפי השיטה שקבעתי למעלה (עי' פס' יא ופס' יט).

1. כך מירשתי ב' Orientalia, כרך ח' (1939), עמ' 239.

פיסקה שלישית

הגבר מבחינה מינית, נוכל להבין כאן את הביטוי מישרים לדודי
אלאין בעל, כרמו לתכונה זו של בעל.

ב. מתוך מה שנאמר בפסוק הקודם ברור ששמות אלה הם שמות
נשיו של בעל, ולא שמות בנותיו כמו שחשבו רבים (עיין מה
שכתבתי למעלה, בסוף הפיסקה הראשונה).

ג. (5-6) כם עֵלָמָם ועֵרְבָן. הזמנה של בעל למשרתיו לבוא
אליו ולשמוע מה שהוא רוצה לומר להם; או אולי: היכנסו ובואו
לביתה של ענת, בהתאם למה שכתוב להלן, ה, ה; ועיין שם
בפירושי.

(5) **כָּם**. מלשון קָ, שפירושה בין השאר התאסף, בוא ביחד.
עֵלָמָם. כנראה הדין עם גיזבורג, BASOR, חוב' 95, אוקטובר
1944, עמ' 25-30, הנוטה לסברה שיש כאן שני משולחים, גפן
ואגר, ולא משולח אחד, ששמו גפן־ואגר. לפירוש שני שמות אלו
עיין להלן, פיסקה רביעית, ה.

ד. (9) יממת לָאָמָם. כמו יבמת לָאָמָם (ב, יז): אסימילציה
של ב"ת למ"ם שלאחריה (גורדון).
ה. (11) **אֵלָאֵי קֶרְדָּם**. כינוי לבעל: עיין עליו במבוא, פרק
שלישי, עמ' 46.

ו. (11-12) קריי בארץ מלחמת. פירוש דומה לפירושי,
שכבר הצעתי לפני תלמידי באוניברסיטה העברית בירושלים
בפברואר 1943, הציע אחר כך גאָצִי, בפברואר 1944⁽¹⁾, אבל הוא

1. BASOR, חוב' 93, עמ' 17-20.

א-ב. מכיון שאין אנו יודעים מה היה כתוב בשורות הקודמות,
אי אפשר לקבוע אם גם בפסוקים אלו באו דברי בעל, כמו בפס'
ג ואילך, ואם לא. אמנם אין לפני פס' ג נוסחה מאלה הרגילות
לבוא לפני הנאומים, כגון וישא קולו ויקרא, אבל לפעמים מתחיל
הנאום אף בלי נוסחה ממין זה; ועוד אפשר, שבשורות החסרות
היה נמצא איזה ביטוי המסביר לקורא שבפס' ג מתחילים דבריו
של בעל. בפס' א נזכר בעל בגוף שלישי, אבל אין דבר זה מוכיח
שלא הוא המדבר; גם למעלה (ב, יג-יד) מדברת ענת על עצמה
בגוף שלישי. מכל מקום, נראה שכוונת פס' א-ב היא, שבהתאם
למה שכבר קראנו בסוף פיסקה א, רוצה בעל להשתעשע באתת
נשיו מתוך שקט ובטחה, בלי טרדות המלחמה.

1. — ש.ת. האות הראשונה נראית אולי כמ"ם, אבל אינה ברורה.
משום כך, וגם משום שאין אנו יכולים לדעת מהו הקשר למה
שקדם, טוב להימנע מגסיון של פירוש למלה זו.

רֵאֲמָת. לא מלשון ראמות שבמקרא, כפי דעת רבים, אלא מלשון
רָמָה, אהב, חבב, כמו שמוכיחים הנרדפים שבשורות הבאות.
(2) **אֶרְתָּה**, irtu באכדית, חזה, חיק (UH, ג, 271).

מִשֶּׁר. מכיון שבאה מלה זו בעניין אהבה ודודים, עלינו לבאר
אותה על סמך הכתוב המקראי נזכירה דודיך מיין, מישרים אהבך
(שה"ש א, ד). לפי הפירוש הרגיל של פסוק זה, אהבך אהבה
ראויה לך, תהיה כאן הכוונה: אהבה תמורת אהבתו של בעל. ואם
נקבל את פירושו של טורטשינר⁽¹⁾ על מישרים אהבך כרמו לכות

1. בחיבורו 'שיר השירים', תל־אביב תש"ג, עמ' 20.

פירוש על לוח אביה

בהוראת רעיון, רצון, על סמך השורש הערבי ארב (ארב דד = loving consideration). לפי דעתי ארב הוא ציווי של פועל רבי בבניין הגורם אפעל: הַרְצִי.

(15) חֲשַׁךְ. פירשוהו כשם עצם, חש, עם הכינוי הסופי — הנמצא במלים שאחר זו. לי נראה ציווי משורש חשך; והשווה משלי יגכד: חושך שבטו שונא בנו.

עצך. המטה שלך (הנזכר למעלה, ב.ח) העשוי עץ. עבצך. בערבית عَصَب = חרב (השווה בעברית כבש—כשב).

(16) עמי הראשון. לא עמי, אלא ציווי משורש עמי. כמו שתי משורש שתי (אב"ב, ד, 35). ההוראה העיקרית של הפועל הערבי עמי הריהי כנראה כסה, וכאן מדובר על כיסוי החרב, כלומר אספתה אל תערה. השווה את הכתוב הנ"ל שבירמ' מזו: הו חרב לה' עד אנה לא תשקוטי, האספי אל תערך; ועוד דה"א כא, כו: וישב חרבו אל נדגה.

ח. (16) עמי השני פירושו עמי, בהוראת אלי, כרגיל באוגריתית גם אחר הפעלים המורים על תנועה. אולי יש כאן משחק מלים עם עמי שבצלע הקודמת.

17. תותח. השורש הערבי نَحَى משמש, בין יתר הוראותיו, גם בהוראת מהר, הלך במהירות; וכך יש להבין כאן (שורש וח, בבניין אפתעל), בתקבולת ליתלסמן(י). אֲשַׁדְךָ ishdu באכדית, רגל (וירול).

ד. לא לשון דם, כמו שרגילים לפרש, אלא לשון נאם עם הכינוי הסופי של גוף ראשון, שגם באקוסטיב אפשר שלא יבוא לידי ביטוי בכתיב.

י.ב. על פסוקים אלה הוצעו פירושים רחוקים מאד זה מזה, שאינם מתקבלים על הדעת. למשל: כל הטבע כלו מתרעם על מושבו העלוב של בעל (וירולו); הטבע מקונן על מותו של בעל (גסטר); פנייה אל בני אדם, המביעה הערצה לאהבת השמים כלפי הארץ, והמזמינה לפולחן השמים (דיוסו); הכרות בעל, אלהי הסערה, על רצונו לברוא את הברק, והודעזעות הטבע מפני הכרוה זו (אולברייט); ועוד. אבל, מכיון שאנו מוצאים פסוקים כאלה גם בפי אל (בלוח אב"ב, ג, 13—15), אי אפשר שיהיה העניין מיוחד לבעל. יש כאן נוסחה קבועה (בצורת שורה של אפוזיציות לרגם ול-הות שבפס' ט), לשם הזמנה לשיחה סודית, אחת מאותן הנוסחאות החוזרות לעתים תכופות בכתיב אוגרית. ולמרות הרוחב הפיזי של דבריה הוראתה פשוטה מאד: יש לי להגיד לך דבר סודי.

(19—20) רגם עץ ולחשת אבן. כלומר: דיבור שאין בני אדם, חוץ מיחידי הסגולה שבהם, יכולים להבינו. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שהיה יודע גם שיחת דקלים (סוכה כה, א; בבא בתרא קלד, א). ועל הלל הזקן שלמד אפילו שיחת הרים וגבעות ובקעות. שיחת עצים ועשבים (מסכת סופרים, טז, הוצ' היגר, עמ' 290).

לא קבע בדיוק את הוראת המלה קריי (very probable that its connotation is "remove" or similar). לפי דעתי מתפרשת מלה זו על סמך השורש ר, בערבית, שפירושו אסף (עייך למעלה, על ב, שו' 4—5). הכוונה כאן: תאספי אליך, תשיבי אחור, תסיימי ותכלי. כמו: וכוכבים אספו נגהם (יואל ב, א); השווה בעניין דומה לענייננו: הו חרב לה' עד אנה לא תשקוטי, האספי אל תערך, הרגעי ודומי (ירמ' מזו). בפסוק מקראי זה יש הקבלות גם למה שכתוב להלן בפסיקה האוגריתית שלפנינו ובפסיקה שאחריה; וכן בתהילים מו, י: מושבית מלחמות עד קצה הארץ, קשת ישבר וקצץ חנית, עגלות ישרוף באש.

קריי. צורה דקדוקית זו מתבארת אולי, לפי ברוקלמן, כציווי לנקבה בסימנת י; או, לפי גאָצי, כמקור מוחלט של פעל, כמובן בהוראה של ציווי.

(12) שת. אם המלה קריי היא באמת מקור מוחלט, גם המלה שת המקבילה לה צריכה להיות מקור מוחלט (גאָצי מבין אותה כציווי). וכן המלה שת הבאה כמה פעמים בקטעי המאמר האוגריתית על ריפוי סוסים, בתקבולת לייצק, שהוא בוודאי מקור מוחלט (ועייך UH, 9.24).

בעפרת. לפי גאָצי פירוש הביטוי שת בעפרת הוא השלך לעפר, השלך הלאה (do away with...), ואולם כבר ראינו במבוא(י) שהמלים ארץ ועפר מהוות זוג קבוע של נרדפים, גם במסורת הספרותית האוגריתית וגם במסורת הספרותית המקראית, ורגי-לות לבוא בתקבולת, אחת בחרו אחד ואחת בחרו המקביל. לפיכך אין המלה עפרת כאן אלא תקבולת ל-ארץ, באותה ההוראה עצמה של המלה המקבילה. על הרוב, גם בעברית וגם באוגריתית, בא כתקבולת ל-ארץ היחיד עפר, אבל פעם אחת בא גם במקרא הריבוי הפיזי עפרות, כמו בפסוק אוגריתי זה: עד לא עשה ארץ וחוצות, וראש עפרות תבל (משלי ח, כו).

דדים. היחיד צריך להיות דדי (השווה את השמות האוגריתיים ברכי וינעמי). ההוראה היא: אהבה, אחווה, בניגוד למלחמה. השווה הג'ל, ח: עת לאהוב ועת לשנוא, עת מלחמה ועת שלום. גאָצי רואה במלה זו שמץ גנאי, ומתרגם את החרוז: do away with passion! לפי דעתי יש כאן תקבולת ברורה לחרוז הקודם: חיסול המלחמה והשלטת האהבה.

ז. (13) סך, ציווי מן השורש נסך. גם במקרא באות צורות ציווי כתקבולת למקור מוחלט: השווה למשל ישע' לז, ל; עמוס ד, ד; נחום ב.ב. הוראת הפועל אינה מלשון הסך נסכים, כמו שפירש גאָצי (pour out), אלא מלשון: ואני נסכתי מלכי על ציון הר קדשי (תהילים ב, ו) כלומר: הציב, העמיד.

לכבד ארץ. לפי שיטתו מתרגם גאָצי over the earth. לדעתי אין כאן אלא ההוראה הרגילה של כבד: בקרב הארץ. והוא הדין במלים המקבילות שבש' 14.

(14) ארב דד. אף על פי שאין נראה בלוח סימן פיסוק אחר הבי"ת, יש כאן בוודאי שתי מלים. גאָצי פירש ארב כשם עצם

1. חברי פרופ' טורסיני מציע: את רגליך שתרוצנה עצוי; והמעטי (שורש יתה, ונח; השחה פירושו על המלה תותח באיוב מאטו) שפך דם.

1. פרק שני, ג, 1.

- (21) תאנת. אין כאן לשון תאניה ואניה, כמו שרגילים לפרש. מתוך ההוראה המקורית של השורש אני, התלונן, מתפתחת הוראה משנית, שוחח, דווקא כהתפתחות הוראותיו של השורש שית: קודם התלונן, כמו, למשל, בתהילים נה, יח: אשיחה ואהמה, ואחר כך דבר, שוחח, כמו, למשל, בתהילים קמה, ה: ודברי נפלאותיך אשיחה, וכמו שרגיל בלשון החכמים. שמים, גם שיחת השמים אינה מובנת לבני אדם. בתהילים יט, לאחר שנאמר השמים מספרים כבוד אל (פס' ב), ממשיך המשורר ואומר: בלי נשמע קולם (פס' ד).
23. אָבֵן בַּרְקָה, אין אָבֵן כאן צורה של פועל בני, אלא מלשון אָבֵן. אבני ברק נזכרות גם בתפילה אכדית אל אלהי הסערה⁽¹⁾, וזכורה מורה ביטוי זה על עניין דומה לעניין הביטוי אבני אש בתיאור גן עדן שביחז' כחידטו, והן אבנים שבשמים, הצופי-נות בתוכן את האש המופיעה לעינינו בצורת ברקים (יחז' איג: ומן האש יוצא ברק). עוד פרטים על עניין זה עיין בספרי מאדם עד נח, עמ' 42-43.
- דל תדע שמים. אשר אף השמים לא ידעוהו, כלומר שאין אף השמים יכולים להבין בשעה שאבני ברק, הנמצאות דווקא בשמים, משוחחות ביניהן (גם לפני אָבֵן ברק יש להבין: תאנת, כמו לפני שמים). בפיסקה המקבילה שבלוח זה (ד, 57-64), כל צירוף המלים [אָבֵן בַּרְקָה] דל תדע [שמים] בא לפני [אתם ואָבֵן] [בְּעִיָּה] (כאן שו' 25-26), ולפיכך אינו יכול להיות קשור במה שבא אחריו, כאן, כמו שחשבו רבים, ובפיסקה המקבילה שבלוח אב"ו, ג, 12-16, מלים אלו אינן נמצאות כלל, ולפיכך אינן יכולות להיות החלק העיקרי של הנאום כמו שהוצע (בריאת הברק). אין כאן אלא פרט, תקבולת נוספת שאפשר לה להיכתב וגם להיעדר.
- (24) ל תדע—ל תבן. חלמ"ד כאן, חלמ"ד שבשו' 23, היא ל, מלת השלילה, לא בעברית. כך פירשתי לפני כמה שנים בתרביץ, יד (תש"ג), עמ' 3, ואחרים אחרים.
1. בספרו של קינג, Babylonian Magic and Sorcery, לונדון 1896, עמ' 78, שו' 2 (מס' 21, שו' 17).
- (25) המלת. מתוך העניין, כאן ובמקומות אחרים, ברור שהפ"י רוש הוא: המון (וירולו). יג, (25) אָתֵם. ציווי של פועל אתי ma לחיזוק, במקום המקביל בלוח אב"ו, ג, 16: אָת.
- (26) אָבֵעִיה. מן השורש בֵּי קרוב ל־נִיג או נִיג, נבע, ולפיכך: אביעהו, אגידהו. עָרִי, כמו למעלה (ב, ב, שו' 4-5). בעל רוצה לדבר אל ענת באופן סודי, ולפיכך הוא מזמין אותה לתוך מערה שבמעונו, כלומר למקום נסתר, שאין אונן זרה יכולה לשמוע את אשר ידובר שם.
- אֵל צַפֹּן. כבר בשנת 1938 הצעתי ב' Orientalia, ז, עמ' 273, לפרש את הפיסקה שבתחילת הלוח אב"ב, א, שו' 13-19, בהוראה זו, שמכיון שעדיין אין לו לבעל היכל משלו, הוא גר בביתו של אֵל אביו, ונשיו גרות בחדרי אשרה אמו. לזה מתאים יפה מה שכתוב כאן. כשרכש לו בעל את השלטון במקום אֵל אביו, הכריח את אביו לעזוב את מקדשו בירכתי צפון ולגלות אל מקום רחוק, במבועי הנהרות, והוא התיישב במקדשו של אֵל בהר צפון, מקדש שהיה נקרא על שמו אל-צפון.
- יד, (27) עָר. כאן באה המלת עָר בהוראה שונה (ואולי גם בווקאלים שונה) מן עָר שבפסוק הקודם; ואולי יש כאן כוונה למשחק מלים. מכיון שהמלה המקבילה בשו' 28 היא גבע, נראה נכון הפירוש שהציע וירולו: הר או גבעה. והראיה, שכאן כתוב, בשו' 28, גבע תלאית, ובלוח אב"ד, ד, 32, כתוב: עָר תלאית.
- (28) נָעַם. לתקבולת זו, קדש—נָעַם, השווה את התקבולת היכל—נוֹעַם שבתהילים כו:ד: לחזות בנוֹעַם ה' ולבקר בהיכלו. ועל סמך השוואה זו נבין יפה את מובנו של הפסוק המקראי. גִּבְעָה, תקבולת בין השמות הר וגבעה שכיחה במקרא: השווה, למשל, ישע' ילב: ינופף ידו הר בת ציון גבעת ירושלים; שם לא:ד: כן ירד ה' צבאות לצבוא על הר ציון ועל גבעתה; ועוד. תלאית, מלשון לאי, היות גיבור וחזק, שממנו נגזרו הכינויים של בעל, אֵלָאִין ו־אֵלָאִי קרדם (עיין עליהם במבוא, פרק שליש, עמ' 46).

פיסקה רביעית

- א-ג. פסוקים אלו חוזרים בצורה כמעט שווה במקום אחר (אב"ב, ב, 12-20), כשניגשים לפני אשרה שני בניה, בעל וענת. הוצעו פירושים רבים, שאינם מתקבלים על הדעת. אי אפשר שתהיה הכוונה, כפי מה שהבינו חוקרים אחדים, שענת רמסה ברגליה איוה אל ושרה את צלעותיו או קרעה אותו לקרעים, ואף אין כאן, כמו שפירשו אחרים, תיאור הסימנים לכליון עיניה של האלה המשתוקקת לבואם של המבקרים. כדי להבין את הפסוקים על בורים מן הצורך לשים לב אל המשך העניין, כאן ובמקום המקביל, ואל הביטויים הדומים במקרא. גם כאן וגם במקום המקביל יוצא מתוך ההמשך שהאלה המקבלת את הביקור חוששת שמא לא באו המבקרים אלא להביא שמועה רעה ומחרידה.
- (29) הָלֵם עֵנַת תַּפְּה אֱלֵם. מלים אלו פותחות לפנינו את הדרך לפתור קצת מן הקושי שבפסוק מקראי סתום: הגם הלום ראיתי אחרי רואי (ברא' טו, יג). העניין דומה, והמסורת הספרותית המשותפת לכנענים ולבני ישראל גרמה לכך, שבשני המקומות בא ביטוי דומה. הוראת המלה הלום בפסוק המקראי אינה הור" אתה הרגילה, הָנְהָה, אלא הָנְהָה, כמו הלם באוגריתית, ארום בארמית.
- (29-30) בַּה פִּעְנֵם תַּטֹּט. השווה תהילים עג,ב: ואני כמעט נטיו רגלי, כאין שפכה אשורי, השורש נטט (נַטַּ). (הקרוב ל־נטט), אינו מתפרש יפה אלא על סמך הקבלה מקראית זו.
- (30) בַּעֲדָן. על ידי הסיום י"ן נוצר תואר הפועל, כדוגמת עלן

פירוש על לוח אב"ה

צרת. גם בספרי המקרא שכיחה התקבולת בין אויב ובין מלים מלשון צור או צרר; למשל שמות כג.כב: ואיבתי את אויביך, וצרתי את צורריך; תהילים יגה: פן יאמר אויבי יכלתיו, צרי יגילן כי אמוט; שם עדי: עד מתי אלהים יחרף צר, ינאץ אויב שמך לנצח; ועוד ועוד⁽¹⁾. וכן באה במקרא התקבולת אויב-קם או מתקומם, הנמצאת אף היא באוגריתית (אב-קם⁽²⁾), וחשיבות מיוחדת לדבר, שגם בעברית, בכתובים שנביא מיד להלן, אנו מוצאים כתקבולת ל'אויבים דווקא את המלה צרה, ממש כמו צרת באוגריתית כאן ובפס' יד ו'טו ובלוח אב"ה, א. 8-9. ואם אנו מעיינים בכתובים שבאה בהם תקבולת זו, אנו למדים שהמלה העברית צרה לפעמים אינה משמשת בהוראתה הרגילה, לשון רעה ואסון, אלא בהוראה אחרת, קיבוצית, חוג הצוררים, בתהילים קלה, י, אם אלך בקרב צרה תחייני, על אף אויבי תשלח ירך, ותושיעני ימינך, הביטוי בקרב צרה, אם אנו מבינים אותו כקרב אסון, הריהו מוזר קצת, ואינו הולם את העניין, שהוא לחץ האויבים ולא אסון; אבל אם נפרש אותו לפי ההוראה האמורה, בקרב חוג הצוררים, הכל מתיישב יפה. וכן בתהילים נד.ט: כי מכל צרה הצילני, ובאויבי ראתה עיני. כל עיקרו של המזמור אינו מדבר על אסונות, אלא על אויבים וצוררים, וגם שם יש לפרש צרה במובן האמור, חוג הצוררים. והוא הדין במזמור קמג: אף הוא עוסק כולו בלחץ האויבים, ובסופו כתוב (פס' י"ב): למען שמך, ה' תחייני, בצדקתך תוציא מצרה נפשי, ובחסדך תצמית אויבי, והאבדת כל צוררי נפשי וגו'. פס' יב ממשיך את הרעיון שבפס' יא ומקביל לו, וגם בו יש להבין את המלה צרה בהוראה האמורה. ואולי אפשר לפרש כך מלה זו גם במקומות אחרים במקרא⁽³⁾. אשר לכתבי אוגרית, בוודאי יש לפרש גם בהם את המלה צרת בדרך זו. והואיל וכן, אין מן הצורך לפרש את המלה המקבילה אב בהוראה מופשטת, כמו שהציעו חוקרים אחרים על סמך ההוראה המופשטת הרגילה של המלה העברית צרה.

ז. (35) למ'ה'שת, באכדית חֲמַש, השמיד (אולברייט). (36-35) מדד אל ים. הוא שר הים, אחד מאויביו הראשיים של בעל. על קרב בינו לבין בעל מדובר בפרטות בלוח אב"ה. ועיין במבוא, פרק שלישי, עמ' 53.

מִדְד, תרגמתי מידד כצורת השם מידד במדד' יא. כו.כו, לפי נוסחת המסורה (בתורתם של השומרונים מודד, וכן בתרגום השבעים; והשווה אלמודד בברא' יכו). וההוראה היא יריד; כנראה היה שר הים נחשב אף הוא כבנו של אל וחביב על אביו. (36) נהר אל רבם. בלוח אב"ה נזכר, בצדו של שר הים, גם שופט הנהר כיריבו של בעל; ואולי אין אלה שני כינויים שונים של יריב אחד, השולט גם על הים וגם על הנהרות, כפ"ר סידון היווני. כאן תרגמתי בריבוי, מכיון שכך בא על הרוב במקרא זכר הנהרות או הנהרים בריבוי על יד זכר הים המתמרד

מן על (להלן, שו' 31). ההוראה העיקרית של בעד הריהו כידוע אחר.

כסל תתבר. ממש ביטוי מקראי: ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים... אל שמועה כי באה וגו' (יחז' כא.יא.יב).

(31) עלו. על הסיום ין עיין מה שהעירוני למעלה על בעדן. תדע. הויעה סימן לרגש הדאגה והפחד מפני שמועה רעה. תעץ. מן השורש נעץ, התמוטט, הודעזע (UH, ג, 1330).

פנת כסלה. על רעידת המתנים במעמד מעין זה השווה, דרך משל, ישע' כ.א.ג: על כן מלאו מתני חלחלה; נחום ב.יא: וחלחלה בכל מתנים; וכאלה.

(32) אנש. המפרשים שקדמוני פירשו מלה זו בדוחק כשם עצם, בהוראות שונות. אבל נראה יותר לפרשה כפועל, מקביל בהוראתו לתעץ. הוראת enéshu באכדית לפעמים היא הודעזע, ואפשר גם להבין אנש בהוראתו הרגילה של שורש זה בעברית, היות חלש או רפה. לשון רפיון ידים באה כמה פעמים במקרא (וגם בכתבי לכה) בעניינים דומים לענייננו. וגם במקרא נמצא השורש אנש בסמיכות ל-שבר כמו כאן, למשל בירמ' ל.יב, ושם טו.

דת טרה. ביטוי מורכב זה משמש כשם עצם, כדוגמת דעלמך בלוח אב"ה, ב. 20, [עבד] עולם שלך; וכאן [שרירים] שבגבה או [צלעות] שבגבה (קרוב יותר שרירים, מפני התקבולת ל- מתנים; השווה אויב מטו: הנה נא כחו במתניו, ואינו כשרירי בטנו).

ד. (32-33) תשא גה ותצח. בנוסחה זו רגילים להשתמש המשוררים האוגריתיים כהקדמה חגיגית לנאומי גיבוריהם, ועיין למעלה במבוא, פרק שני, ה, 1.

ה. (33) אך מעי. לפי גורדון (UH 9.4) ביטוי של אדיבות: כיצד היתה נסיעתכם הנה? אבל מתוך המשך העניין, כאן וב- מקומות אחרים. ברור שהכוונה היא: מדוע באתם? כמו שפירש גינזברג על אב"ה, ד, 31-32, וב- BASOR, חוב' 95, אוקט' 1944, עמ' 26 הערה 7. כדאי להוסיף ששאלות דומות נמצאות באפוס היווני, למשל באיליאס יח, 385 ו-424: *τίτε, θεέ: τα πειλε;* *ἐλάεισ ἡμέτε: δῶ'* (מדוע, תיטיס ארוכת הכתונת, את באה אל מעוננו?).

גפן ואגר. לפירושם של שמות אלה הצעתי כבר (תרביץ, יב, עמ' 173): gappānu, מלשון גף=כנף, ו- agūru, אגור, לפי שיטתי בקריאת שלוש הצורות של האל"ף האוגריתית, ואם כן אפוא: מעופף ושכיר.

ו. (34) מן אב. לא בהוראה חיובית, כמו שפירשו אחרים (UH, 6.42), אלא בהוראת שאלה. הכינוי הכללי, מן, משמש כאן ככינוי השאלה, כמו בעברית איוה. ענת משערת שמשולחיו של בעל באו לבקש בשמו את עזרתה נגד איזה אויב שקם עליו; והיא, שכבר הייתה את כל האויבים שקמו על בעל עד עכשיו, שואלת מי הוא האויב החדש. בפס' ז"י מזכירה היא אחד לאחד את כל האויבים שכבר הכניעה, ובסוף דבריה (פס' יד) הריהו חוזרת על שאלתה: מי הוא אפוא האויב החדש שהופיע עכשיו? (שם מנס = מן + ma).

1. עיין יתר הדוגמאות שהבאתי ב'תרביץ', שנה יד, עמ' 3.
2. עיין הדוגמאות שהבאתי ב'תרביץ', שם.
3. כגון שמי'א כוכד; מלי'א אכט, נחום א. ט.

באלהים (עיין, למשל, נחום א.ד. : גוער בים ויבשהו, וכל הנהרות החריב; חב' ג.ח. : הבנהרים חרה ה' אם בנהרים אפך אם בים עברתך, ותהילים צג.ג.ד : נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם, ישאו נהרות דכים, מקולות מים רבים, אדירים משברי ים, אדיר במרום ה'.

ר.ב.ם. את המ"ם הסופית פירשו באופנים שונים. אולי הפירוש הפשוט ביותר, מ"ם של ריבוי, הוא הנוכח ביותר. והמלה נהר כאן תוכל להיות ריבוי בנסמך. המלה רבים רגילה במקרא כתואר למי הים והנהרות המתמרדים בבורא; למשל בחב' ג.טו : דרכת בים סוסיך, חומר מים רבים; תהילים כט.ג : אל הכבוד הרעים, ה' על מים רבים; שם עז. כ : בים דרכך, ושבילך במים רבים; שם צג.ה. המובא למעלה : מקולות מים רבים; ועוד דוגמאות אחרות מלבד אלה הבאתי במאמרי על שירת העלילה בישראל, בנסת לזכר ה. ג. ביאליק, ח. עמ' 129.

י. (43-42) אֶשֶׁת—שָׁבַב. גם באיוב יח.ה, באים השמות אש ו-שביב זה בצד זה : ולא יגה שביב אשו. שבבים בקשר לעגל כמו כאן בהושע ה.ו : כי שבבים יהיה עגל שומרון; ואולי אין זה אלא מקרה.

יא. (44) אֶתְרַתְּ חֶרֶץ. אולי, כמו שחשב וירולו, אוצרות הוהב שאותן המפלצות היו שומרות עליהם.

יב. טָרַד. לא ציווי, כמו שרגילים לפרש, אלא עבר סביל, בשאלה. ענת שואלת, האם גירשו האיובים את בעל מעל כסא המלוכה שלו.

(45) מִשׁ צִצְיָהּ. מש משורש מוש כמו בעברית : צץ=ציץ, נזר הקודש וסמל המלוכה.

צצ[ה]. כך השלמתי מתוך עיון בתצלום, וירולו וכל יתר החו-קרים אחריו גורסים : צץ.

עצר. גם כאן עבר סביל.

אֲדָנָהּ, וירולו משווה, ובצדק, את הביטוי האכדי אַאֲךְ שֶׁ-אַןְשֵׁי המורה על עבד שנקטעו אוניו.

יג. (46) גִּרְשָׁהּ. גם כאן לא ציווי, אלא עבר לנסתרים, עם הכינוי הסופי של גוף שלישי.

(47) לְנַחֲתָהּ. פירשוהו כשם עצם מלשון נוח, עם למ"ד בהוראת מן (וירולו : du repos), לי נדמה, שהוא פועל משורש נַחַת, וצורתו צורת העבר הסביל של הבניין הדגוש, עם ל' לחיזוק הפעולה.

כחַתָּהּ. שם נרדף ל-כסא; וכן במכתבי אל-עמארנה פְּחִישֵׁ (וירולו).

י"ד. בחתימת נאומה של ענת באים דברים מעין פתיחתו (פס' ו) :

חוזרת היא על שאלתה הראשונה ומחכה לתשובה.

טו. (49) [ו]עַן. אפשר לפרש מלה זו או כמקור מוחלט (גינז' ברג, גורדון), או כעבר נסתרים (ברוקלמן, Orientalia, י' (1941), עמ' 234, על היחיד), ועכשיו, לאחר שנתפרסמה הכתובת הפיני-קית של מלך אוטוד, יש להכריע לטובת הפירוש הראשון, שהרי

באה בכתובת זו כמה פעמים הבנייה במקור מוחלט, כגון וכן אנך, כלומר וְנָה אֲנָכִי, וען אנך, כלומר וְנָה אֲנָכִי (כאן בבנין פֶּעֶל)

יז-כ. חזרה על מה שכתוב למעלה, ג.ה.יד. רק מקומו של פס' כג כאן שונה ממקום הקבלתו שם, וש' 28 של פיסקה ג אינה חוזרת כאן כלל. עוד שינויים בצורה : בשו' 53 הריבוי עפרם במקום הריבוי עפרת (וכן להלן שו' 67 ו-73); ובשו' 57 ואָרְגַמֶן בלי הכינוי הסופי במקום ואָרְגַמֶךְ.

באלהים (עיין, למשל, נחום א.ד. : גוער בים ויבשהו, וכל הנהרות החריב; חב' ג.ח. : הבנהרים חרה ה' אם בנהרים אפך אם בים עברתך, ותהילים צג.ג.ד : נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם, ישאו נהרות דכים, מקולות מים רבים, אדירים משברי ים, אדיר במרום ה'.

ר.ב.ם. את המ"ם הסופית פירשו באופנים שונים. אולי הפירוש הפשוט ביותר, מ"ם של ריבוי, הוא הנוכח ביותר. והמלה נהר כאן תוכל להיות ריבוי בנסמך. המלה רבים רגילה במקרא כתואר למי הים והנהרות המתמרדים בבורא; למשל בחב' ג.טו : דרכת בים סוסיך, חומר מים רבים; תהילים כט.ג : אל הכבוד הרעים, ה' על מים רבים; שם עז. כ : בים דרכך, ושבילך במים רבים; שם צג.ה. המובא למעלה : מקולות מים רבים; ועוד דוגמאות אחרות מלבד אלה הבאתי במאמרי על שירת העלילה בישראל, בנסת לזכר ה. ג. ביאליק, ח. עמ' 129.

ז. (37) אֶשְׁתַּבַּם. מן השורש שָׁבַב, חסם פי בהמה (וירולו).

(38-37) תַּנְנִן... בַּתָּן עֲקַלְתָּן. נזכרים שוב, יחד עם לתן בתָּן ברח, בלוח אב"א. א. השווה ישע' כו.א : ביום ההוא יפוד ה' בחרבו הקשה והגדולה והחוקה על לוינתן נחש ברח ועל לוינתן נחש עקלתון והרג את התנין אשר בים. ועיין מה שכתבתי על כל העניין במבוא, פרק שני, ח.3.

39. שְׁלִיטָה. אולי צורת הקטנה במשקל qutayl (וירולו).

ד שְׁבַעַת רֵאשִׁים. מפלצות בעלות שבעה ראשים נזכרות בטכסטים בבליים ומצויירות בהותמות (עיין Douglas van Buren ב-AfO, כרך יא [1936-1937], עמ' 3, וב-Orientalia, כרך טו [1946], עמ' 19-20); והשווה תהילים עז. יד : ראשי לוינתן, בריבוי. וכן באגדה היהודית המאוחרת; עיין קידושין כט.ב, וחזון יחזק' יב.ג. בקידושין שם הגירסה במהדורותינו : תנינא דשבעה רישוותיה; ברש"י : תנינא דשבעה רישיה; בכ"י מינכן : תנינ' דשבע' ריש', ממש כביטוי שבשירה האוגריתית. מסורת זו על מפלצות בעלות שבעה ראשים, נפוצה מאד גם במזרח וגם במערב, ותופסת מקום חשוב גם בפולקלור האירופי של ימינו. ט. (40) מַדְדֵּךְ אֶלֶם אֶרֶץ. כנראה אין זה מות בעצמו ובכבודו, אלא נזחד מן ההזדיונות בין האלים השייכים לשאול; והוא מכונה כאן בתואר ידיד של יושבי שאול.

זֶלֶם אֶרֶץ. הביטוי נמצא גם בלוח אב"א. ה. 6, והכוונה שם בוודאי ליושבי שאול. גינזברג פירשו אֶלְמִי ארץ, כלומר האילמים שבשאול (על השם אֶרֶץ בהוראת שאול עיין למעלה, במבוא, עמ' 22, הערה 3). אולי יש לפרש אֶלֶם בהוראת אבלים, על סמך אֶל בערבית, עצוב, נכאב; ואולי יותר טוב פירוש אחר : הנפשות בשׂוּל נקראות בעברית רפאים, כלומר החלשים, על שום שאין חייהם זלזל צל החיים שבארץ ממעל, ואפשר הדבר, שלפי השיטה האבסטימית הרגילה בשפות השמיות, היו החלשים האלה נקראים גם בשם גיבורים, בלשון סגי נהור, והנה בארמית ובלשון חז"ל אלם, אלים, פירושו דווקא חוק, גיבור. בנוגע למשקל השם allim- המסומן אולי כאן על ידי האל"ף הקשורה בתנועה¹, לפי השקפתי על ערכן של שלוש הצורות של האל"ף

פירוש על לוח אב"ה

אָנבב. מקביל ונרדף לאַעֲר, מלשון נבוב לוחות (שמות כזח; לחז). המערה הריהי מקום חלל בתוך הסלע. כיוצא בזה בלוח 6 של 1929, שו' 9: לעֲרָךְ אָנבב (או: הגבב), שיש לפרשו: למערתך אכנס (או: היכנס).

(79) אֲלֵנִים. בפניקית אלנם = אלים. כאן הסיום יים ביו"ד קונסוננטית מורה על שם היחס, שסימומו ביחיד -iyyu, כלומר האלהי, השייך לאלים. לפיכך תרגמתי בני אלים, כלומר העצמים האלהיים.

לד. אפוזיציות ל-רחק שבפס' לג, המעון הרחוק של בעל; רמז לעמקו ולרחבו של המעון התת-קרקעי.

(79) מֵאֲתַפְדֵם. משורש נִפַד בערבית, שפת בעברית, שפירושו סידר דבר על גבי דבר (UH, ג. 2201), לפיכך: שכבות, מפלסים.

(80) עֲנַת. מפרשים: מעיינות, ואינו נראה נכון. נדמה לי, שהוא מלשון עין הארץ (שמות יח, ועוד), כלומר פני הארץ. הסיום -atu בא בהוראה המושאלת, כמו בעברית ירכה בצד ירך, או מצחה בצד מצח (גיונינוס-קאוטש, § 122 u). המערה אשר בעל מוזמן את ענת לבוא שמה עשויה שתי קומות, זו מתחת לזו.

מֵתַחַת. כשם שיש במערה שתי קומות לעמקה, כך יש בה שלושה חדרים לרחבה.

עִירָם. אולי ריבוי של עֵר, כדוגמת הצורות העבריות עִירִים, ריבוי של עִיר (באוגריתית ער), או שְׁרִירִים, ריבוי של שֹׁר (באוגריתית תֵר).

המספרים שניים—שלושה, המקבילים כאן זה לזה, נותנים לפסוק צורת המאמר המספרי המודרג, כלומר מאמר שבהלקו הראשון בא מספר מסויים (x) ובחלקו השני, המקביל לראשון, נוספת על אותו המספר יחידה אחת (1+x). זו סכימה רגילה גם בספרות האוגריתית וגם בספרות המקראית. די להזכיר במקרא את הנבואות שבס' עמוס, פרק א-ב, החוזרות על הצורה: על שלושה פשעי פלוני ועל ארבעה לא אשיבנו, ואת פתגמי המספר שבס' משלי פרק ל (1). עד כמה שידוע לנו, אין סכימה זו נמצאת בזמן קדום(2) אלא בכתבי אוגרית ובספרות ישראל. היא כנראה אחד מנכסי צאן ברזל של המסורת הספרותית הכנענית, שעברו בירושה לעם ישראל.

1. אח כל הדוגמאות המקראיות והאוגריתיות אספתי ב'חרכיץ', י"ג, עמ' 203-205. שם דנתי באריכות על העניין, ובהערה 16 רשמתי ביבליוגרפיה מפורטת. עכשיו יש להוסיף: A. Bea, בתוך Biblica, כרך כ"א (1940), עמ' 197-198; נ. ה. טורטשינר, משלי שלמה, תל-אביב תש"ז, עמ' 162; מ. צ. סגל, 'חרכיץ', י"ח (תש"ז), עמ' 142-143.

2. בתקופה מאוחרת נמצאת בס' אחיקר (ו.י, שו' 92), ובטכסטס מאגיים שונים (עין גסטר, Iraq, כרך י' [1939], עמ' 143).

כה, על התקבולת ענה—השיב השווה שופ' הכט: חכמות שרותיה תעננה, אף היא תשיב אמריה לה, ועוד כמה כתובים מקראיים מעין זה(1), ובכתבי אוגרית ד"ד, ב, 7-8.

כו-כז. התחלת התשובה לבקשה שלמעלה, גורז, וכאן פס' יחיטי. כח. אני מוכנה — כך משיבה ענת — לשים קץ למחלמה, ובלבד שגם בעל יחדל להילחם. ולפיכך מודגש כינוי הגוף הראשון בפס' כו, וכנראה גם בפס' כט: אני מצדי אעשה כך וכך, אם גם הוא יעשה כך וכך.

(70) [לאשת]. השלמתי כך, על פי ההצעה שהצעתי בשורות הקודמות על כוונתו הכללית של הפסוק, הביטוי שת לאשת נמצא בלוח אב"ב, ב, שו' 8. שרפת המרכבות נזכרת גם במקרא כסימן לסיום המלחמה; עיין למשל תהילים מו: משבית מלחמות עד קצה הארץ, קשת ישבר וקצץ חנית, עגלות ישרוף באש; ונח' ביד, על כריתת כוחה הצבאי של מלכות אשור; והבערת בעשן רכבה, והשווה עוד יהו' יא, ו, ט.

יבער. השווה והבערת בפסוק הנ"ל של נחום.

(71) [אל הד]. השלמתי לפני העניין, הד הוא שמו המיוחד של בעל, והביטוי המורכב אל הד בא כמה פעמים כתקבולת לבעל. — רנה, צריך להיות איזה כלי מלחמה, בתקבולת למרכבות. מכיון שאין לעמוד על מהותו בפרטות, תרגמתי בביטוי כללי. כט-ל. ענת חוזרת על הבטחתה: אם יעשה בעל את שלו אני אעשה את שלי.

לב. (76) עֲנֵן. פירשתי על סמך השורש הערבי עֲנַ, הגיש או הציג דבר מה, התייצב לפני מי שהוא.

(77) אַתֶּם בַּשָּׁתָם וְאֵן שְׁנָה. פירשתי, לא בלי פקפוק, בשתם על סמך הביטויים מעין ויחילו עד בוש (שופ' גכה; רש"י: עד עיכוב, כלומר זמן ארוך), וכן מל"ב ב:ו; ויפצרו בו עד בוש, ושם היא: ויעמד את פניו וישם עד בוש; וישנת בהוראת שינית את דעתי, כלומר קודם היה כל רצוני למלחמה, ועכשיו מוכנה אני לשקוט.

לג. אבוא לבקר את בעל במעונו, כפי בקשתו.

(78) אַעֲר. יש לקרוא מלה זו, לפי שיטתי על ערך התנועות הקשורות באות אל"ף, אַעֲוֹר. הפועל גֹּוֹר בערבית פירושו היכנס למקום שקוע; כאן היכנס אל המערה (עֲר), שבה נמצא מקדשו של בעל, כפי מה שהצעתי למעלה, ג"ג.

לרחק. למעון הרחוק(2), למקום המרוחק מיישובי בני אדם, או ממקום מושבה של ענת.

1. הבאתי אותם ב'חרכיץ', שנה יד, עמ' 7.

2. חברי פרופ' טורטיני מציע: מקדש, על סמך המלים הערביות راق, راق, מלשון שהרה.

פירוש על לוח אב"ח

פיסקה חמישית

- א. (81) לתתו. הנושא הוא: ענת.
- ב. (82) באֶלֶף שד רבת כמן. זוג המלים המקבילות אֶלֶף—רבת הוא מן הזוגות הנמצאים גם באוגריתית וגם בעברית (אלפים—רבות); עיין למעלה א.ז. וגם המלים שד—כמן הן בוודאי מקבילות זו לזו: כנראה שד הוא שדה, וכמן = kumānu, שם מידה לאדמה בתעודות נוזו (עיין דיוו ב- RB, כרך מ"ח [1939], עמ' 596-597). וכאן הכוונה: בנוף הרחב שלנגד עיניו. (83) השווה תהילים סח, כה: ראו הליכותיך, אלהים, הליכות אלי מלכי בקדש.
- תדרק, מלשון יִדַּק, הלך במהירות (UH, ג.567).
- (84) (י) בנת. היו"ד מיותרת. כנראה התחיל הסופר לכתוב את הכינוי הרגיל של ענת, יבמת לאַמם. הבא דווקא בביטוי זה במקום המקביל אב"ב, ב, 14-16: כתעז הלך בתלת ענת, תדרק יבמת [לאַמם]; ואחר כך המשיך לפי הנוסחה המיוחדת למקום זה.
- ג. (84) שרַחַק אֶתֶת לפננ[ה]. לפי המנהג המורחץ להרחיק את הנשים בשעה שבאים לדבר על עניין חשוב (גסט).
- (85-86) רגילים לחלק כך: שת אֶלֶף קדמה, מראָא ותך פנה, כלומר: שת אלף (בקר) לפניה. מריא (1) מְמוּלָה, והוא הדין במקום המקביל אב"ב, ה, 107-108. אבל קשה גם כאן וגם שם, מפני חילוף מקומה של וי"ו החיבור. לפיכך הצעת (Orientalia, 1938, עמ' 284, הערה 8), את החלוקה שלמעלה, המתאימה יפה לכללי הסגנון השירי. השווה על הביטוי מיכה ו: במה אקדם א'... האקדמנו בעולות, בעגלים בני שנה, וישע' כאיד: בלחמו קדמו נודד.
- מראָא. על הכתיב עיין במאמריי על שלוש צורות האֶלֶף.
- תעדב כסא וגו'. השלמתי את שתי המלים שבסוף פס' ג, וכל פס' ד ופס' ה. על סמך המקום המקביל בלוח אב"ב, ה, 107-111, שהרי אי אפשר שלא ייאמר במלים מפורשות שאכלה ענת ממה שניתן לפניה. כנראה דילג הסופר מן התי"ו של תעדב אל התי"ו של תחספן.
- ו-א. עיין למעלה, ב, כ"א. בעל מבקש מאת ענת שתטבול טבילה נוספת לשם טהרה מטומאת המלחמה, כדי להתכונן לביקורה בבית אל. אין לתמוה על צורך טבילה נוספת אחר הטבילה הראשונה: גם התורה קובעת, שטמא מת צריך להתחטא פעמיים, ביום השלישי וביום השביעי (במדבר יט; ושם לאיט, דווקא על החוזרים מן המלחמה).
- הפסוקים החסרים בין ח' ובין ט' בוודאי היו כוללים דרישתו של בעל מאת ענת לבוא לפני אֶל אביהם ולהגיש לפניו את הבקשה המתחילה בפס' ט.
- ט-יב. השלמתי על פי המקבילות (להלן, ו, שו' 43 ואילך; אב"ב, א, 4 ואילך; שם ה, 47 ואילך), וירולו מתחיל את ההשלמה מפס' יא.
- אָנִי. פירשו מלשון תאניה ואניה, והדבר מוטל בספק. תרגמתי לפי הסגנון הרגיל בספרות המקראית.
- תָּר. כינוי רגיל לֶאֱל, ועיין עליו במבוא, עמ' 44.
- מלך. אף על פי שירד אֶל מגדולתו, ואינו עוד מלך למעשה. מייחסים לו עדיין את התואר שהיה לו לפניו. על ההקבלה שבכ"י נוי βασιλεύς המיוחס לאל היווני קרונוס עי' במבוא, עמ' 44.
- דִּיכְנָה. השווה דב' לבו: הלוא הוא אביך קנך, הוא עשך ויכננך.
- אָרִיָה. המלה אָרִי מקבילה באוגריתית אל בן או אל אה, ועל כן הוראתה יכולה להיות מעין זרע או מעין קרוב. המלה âru באכדית (שורש אור-איר) באה כתקבולת למלים שונות, וביניהן זר(זרע) ו־תַצַּת (מלשון יצא). בניה וקהל צאצאיה של אשרה הם האלים, וכן בפס' יא הביטוי בני אשרה מקביל אל אלים.
- יֵא, וְן. לפי גורדון פירושו: והן (והנה), בהבלעת הה"א. תרגמתי לפי הסגנון העברי, הרגיל לפתוח את העניין העיקרי, אחר ההק' דמות, במלה ועתה.
- התקבולת בית—חצר, הבאה כמה פעמים בכתבי אוגרית, שכיחה גם במקרא; השווה תהילים פד"א: כי טוב יום בחצריך מאלך, בחרתי הסתופף בבית אלהי וגו'; שם קלה"ב; שעומדים בבית ה', בחצרות בית אלהינו; זכר' ג:ו; וגם אתה תדין את ביתי, וגם תשמור את חצרי. ועי' עוד תהילים סה(ה).
- יב. לפסוק זה הוצעו פירושים שונים. ב-Orientalia, 1 (1938), עמ' 273, על המקום המקביל בתחילת אב"ב, הצעתי להבינו ככה. מושבו של אֶל משמש דירה לבעל בנו, ומושבה של אשרה בת זוגו של אֶל משמש דירה לנשיו של בעל, מכיון שעדיין אין לו לבעל היכל משלו. ועי' למעלה, בפירושי על א.י.
- (1) מִתְּב. גם בעברית המקראית נמצא מושב בהוראת מקדש האלהות. כתוב בתהילים קל"ג: כי בחר ה' בציון אה למושב לו, וביח' כתב, הרומז אולי דווקא לאל הכנעני שעליו מדובר כאן; ותאמר אל אני, מושב אלהים ישבתי בלב ימים. והשווה מוֹתָב בכתובות נבטאיות (CIS, ב, מס' 198, שו' 4, ומס' 350, שו' 3 ושו' 4).
- מִטְּלָל. גם במקרא משמשת המלה סֶכֶה (בארמית מטללתא), וכן צורת הזכר המקבילה סֶךָ, בהוראת מקדש; עיין תהילים כז,ה: כי יצפנני בסֶכֶה... יסתירני בסתר אהלו (דווקא בתקבולת אל אהלו); שם ע"ג; ויהי בשלם סֶכֶה, ומעונתו בציון: איוב לו,כט: תשואות סכתו; איכה ב:ו; ויחמס כגן שֶכֶה.
- (2) רבת אֶתֶרֶת ים. על כינוייה של אשרה עיין במבוא, פרס שלישי, עמ' 45.
- (3-5) על נשיו של בעל עיין למעלה, על א, שו' 23-25.
- ו. על המלה חצר במקרא עיין מה שכתב אורלינסקי ב-JAOS, כרך כ"ט (1939), עמ' 22-37. הווג נמצא גם בהשבעה של ארטלאן טאש, שו' 7-8: בת אבא כל תבאן וחצר אורך כל תדרכן, כלומר: בית אבוא כל תבאנה, וחצר אורוך כל תדרכנה (טורטשינר, הלשון והספר, כרך הלשון, עמ' 49, 53).

פירוש על לוח אב"ה

בדם שאול (עוד ביטויים דומים במקרא: ברא' מב, לח; שם מד, כט, לא; מלא' ב, ו); והמ"ם הסופית ב"דמם וב"ממעם הריהי מ"ם אדברביאלית. לפי טורסיני (בהערה שהוסיף על מאמרו של זינגר) אפשר למצוא רמז ברור לשאול במלה דמם, מלשון דם או דומה = שאול, וכן בתהילים ל, י: מה בצע בדמי (-בדמי), ברדתי אל שחת. — זינגר הציע להשלים [שהלך], ציווי, וסבר שכאן מדבר בעל לענת ומצווה אותה להרוג את אביהם אם לא יאבה להסכים לבקשתם. אבל מתוך העניין נראה שכאן מדברת ענת, ושיש להשלים [אשהלך], גוף ראשון של "עתידי", אף על פי שבפסקימילי של וירולו המקום צר (תצלום של קטע זה איננו), חמש אותיות יכולות להימצא בו, ואם בקושי, אפשר גם כן לשער שמידת המקום הריק לא נרשמה בדיוק גמור בפסקימילי.

דקנה, כל המפרשים, וגם זינגר עמהם, פירשו: זקנו, ואולי יותר טוב: זקוניו.

(11) מן האות הראשונה שהיתה באה אחר החסר שבתחילת השורה לא נשאר אלא החלק האחרון, וירולו סבר שהיא ר"ש, והשלים [לצס]ר, כמלה קשורה למה שקדם, זינגר ציין, ובצדק, שיכולה להיות כ"ף, ומכיון שאין אחריה קו מפריד, סבר שהיא שייכת אל מה שבא אחריה, ובמקום הליקוי הציע להשלים: ממעם. טז, וירולו פירש דליתן: כדי שיתן, אחרים: מכיון שלא נתן, או: אם לא יתן (אוברמן). זינגר לא הציע פירוש. לי נדמה: כד = כזה, בדרך זו; ל' לחיזוק הפעולה; יתן אימפרקט סביל, בהוראת עתיד, ובוה יש לנו סיום נאה לפסקה.

(6-5) [כלת] כנית, כלותיו, כלומר נשיו, של בעל (גינזברג), או כלותיה של אשרה. כנית משורש כני: גינזברג השווה את הכינוי האכדי kanātu, תקנה, הנאמר על אלה, תרגומי כנות משורש כון כדי להשתמש בביטוי עברי דומה, ועיין למעלה, בסוף הפסקה הראשונה.

יד, (7) יתב, וירולו: ישוב. אבל מתוך העניין נראה יותר שה' כוונה לתשובתו של אָל על בקשתה, ולפיכך יש לבין: ישיב. אחר המלה אָל משלים וירולו רק [אָבין]; אבל יש עוד מקום למלה אחרת. כנראה היתה כאן תחילת הדיבור המקביל, מעין כבקשתי או כיוצא בזה, ובמלה ולה מתחיל דיבור חדש.

(8) ולוה, מתוך העניין נראה, שיש להשלים מעין מה שהצעתי בתרגומי.

טו, (9) גם כאן השלמתי בתרגומי לפי העניין.

[א]מצוֹחַנְן, הפירוש שהציע גינזברג לשורש מצח ב"אב"א, ו, 20, רמס, עולה יפה גם כאן.

לארץ, השווה תהלים ו, ו: וירמוס לארץ חיי, וגם ההמשך של הפסוק המקראי, וכבודי לעפר ישכון, מקביל להמשך השיר האוגריתי שלפנינו.

(10-11) [אשהלך] וגו', את הפסוק הזה ואת הדומים לו במקומות המקבילים (לחלו, ו, 33-32; ד"ג, ו, 11-12) השלים ופטר בה' צלחה תלמידי המנוח א.ד. זינגר ז"ל: שהלך הוא בניין שפעל של הלך, ופירושו הוליד [למטה, שאולה] (השווה מלך, אבד), ולפיכך הביטוי שווה כמעט מלה במלה למלא' ב, ט; והורדת את שיבתו

פיסקה שישית

ב-ג, זוהי כידוע הנוסחה הרגילה לתיאור הנסיעות למקום מושבו של אל. ההשלמה לפי המקומות המקבילים הרבים, לפי התפיסה שהצעתי למעלה בעניין יחסם של האלים אל אָל אביהם, המקום המתואר בנוסחה זו הוא המקום שבו הושיבו בני אל את אביהם לאחר שגירשו אותו מעל כסא מלכותו.

(14) מִכְּבַדְנָהּ [ם]. מוצא הנהרות: מעין גן עדן קוסמי. השווה בר' ב: ונהר יוצא מעדן וגו', על מושג זה עיין אולברייט, AJSL, כרך ל"ה (1919), עמ' 161-195; ו-ARI, עמ' 191-194, וכבר ציינו חוקרים רבים את הביטויים הדומים באיוב כתיא, ולהטו.

(15-14) [אפ]ק [תהמ]תם, כלומר: במקום שבו נובעים מי הנהרות מתוך אפיקי תהום, השווה אפיקי ים בשמ"ב כב, טז (הגירסה שבתהלים יח, טז, אפיקי מים, אולי נשתנתה בהשפעת תהלים מב, ב: כאל תערוג על אפיקי מים), ועוד יש לשים לב אל מה שכתוב ביחז' כה, ב, בנאום לנגיד צור הכנעני: יען גבה לבך ותאמר אָל אני, מושב אלהים ישבתי בלב ימים.

המשוג של שני תהומות היה, כנראה, מסורתי, אנו מוצאים את עקבותיו גם בספרות התלמודית, כך, למשל, במכילתא, שירה, לח, מדובר על תהום העליון ותהום התחתון, ועוד נאמר שם שיונה ירד לתהום אחד ומצרים ירדו לשני תהומות, אמנם מיו-

א. ההשלמה מיוסדת על המקבילה שבלוח אב"ב, ד, 82-83.

(12) תדעץ וגו', וירולו מבאר: מכה ברגלה ומתהלכת בארץ, על סמך הערבית יעס, אבל אפשר לדייק יותר: שורש ערבי זה מורה דווקא על הכאת הרגל על הארץ כדי להינשא ולקפוץ למעלה, וזוהי, כנראה, הוראת המלה כאן. הכנענים היו מתארים להם את האלים כבעלי כנפים. ענת כאן מכה על הקרקע ברגלה (יחז' ויא; ויא; כה, ו), נושאת את כנפיה, ומתרוממת מן הארץ (השווה יחז' י, יט; וישאו הכרובים את כנפיהם, וירומו מן הארץ, ואב"ד ב, 11-10: תשא כנף בתלת ענ[ת], תשא כנף ותר בעף; ולפסוק זה דומה דנ' ט, כא, על היראותו של המלאך גבריאל אל דניאל: מַעַף בְּעֵפָה).

פען, במקום המקביל אב"ב, ד, 83: פענם; וכן בלוח ד"ב, ו, 46, שגם שם יש להשלים כמו כאן: [פענ]ם. כנראה אין המ"ם שם סימן לריבוי, אלא לשימוש השם כתואר הפועל.

(13) ותר, נראה מתוך העניין, גם כאן וגם במקומות הדומים לזה, שהכוונה במלה זו היא להתרוממות מעל הארץ, קשה לקבוע מהו השורש: ואולי הוא ירי (ירה בעברית) בבניין סביל, כאילו ייאמר: היא ירתה את עצמה.

ארץ, מושא בלתי ישיר, כעין אלה שהבאתי למעלה, פיסקה שנייה, שו' 19 (ביחוד השווה את הדוגמאות של הפועל יצא).

פיסקה שישית

לה בגימ"ל, כמו שסובר וירולו; הסימן שהוא חושב אותו לגימ"ל אינו אלא סימן הפיסוק שבין התיבות. אותה המלה היתה אולי ויבך, וקשורה היתה במה שקדם: וישא שור אל אביה את קולו ויבך, כדוגמת הביטוי המקראי הרגיל: וישא קולו ויבך (עי' במבוא, פרק שני, ה, 3, ב). אבל יש גם אפשרות אחרת, הנראית יותר קרובה מטעמים שבקצב השיר ובהמשך העניין, והיא, שלא ויבך היה כתוב שם, אלא איזו מלה שפירושה מעין ויבך או כיוצא בזה, ושהיא היתה כרוכה במלים שאחריה: ויחבא בשבעה חדרים. השווה מל"א כ"ל: ובן-החדד נס ויבא אל העיר חדר בחדר; שם כ"כ. (= דהיי"ב יח, כד): אשר תבא חדר בחדר להחבא; ישע' כ"ב: לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך בעדך, חבי כמעט רגע עד יעבור זעם. והשווה גם דב' לב"ב: מחוץ תשכל חרב, ומחדרים אימה. לפי זה שבעת החדרים הם חדרי מעונו של אַל, חדרי חדריו שהוא נחבא בהם מפני פחד בתו.

[בת] [מנ] [ת], על ההדרגות המספריות מעין זו (שבעה—שמונה) עיין מה שכתבתי למעלה, בסוף פירושי על הפיסקה הרביעית. [אף] סגרת. מעבר ההוראה מן פנים אל פנים, הנמצא גם באוגריתית (כ"ב, ו, 5: תבא פנים) התקיים כנראה גם בשם הנדרף אל פנים, אף (כאן יש אולי ריבוי או זוגי בסמיכות; השווה בעברית אפים), וגם מלה זו קיבלה את ההוראה של מקום פנימי. כך אפשר יהיה לפרש מלה זו בלוח כ"ב, א. 17.3: אף השתה, בתקבולת למלה בבתך, כלומר: בביתך. על התקבולת הבאה כאן, בין חדרים ובין השורש סגר, השווה את הפסוק הנ"ל של ישע' כ"ב. תרגום מילולי של חרוז זה יהיה: בשמונה פנימי הסגרים, עוד מקום מקביל לזה אפשר למצוא בלוח כ"א, שו' 26-27. שם מסופר על כרת, שנכנס לחדרו לבכות: יערב בחדרה יבכי, בתן [גמם וידמע, האות שלפני גמם הריהו רי"ש לפי וירולו, וגניזברג הניח את קריאתה בצריך עיון. מתוך העיון בתצלום נראה לי ברור שהיא עי"ן; ואת המלה עגמם אפשר לפרש על סמך השורש הערבי ע"ן, שהוראתו סגור, ואז יהיה פירוש הפסוק: ויבוא בחדרו ויבך, בשני הסגרים וידמע.

ז. אי אפשר להשלים את השורות המקוטעות האלה. אבל מתוך העניין נראה שהיה מדובר כאן על אימתו של אל מפני ענת. (23) לפען על [מ]ם. אולי מתחנן כאן אַל למשרתיו שיצילוהו מזעמה של ענת.

(24) מאד אני [מפחד, מצטער, או כיוצא בזה]. ח, בפסוק זה (המושלם על סמך המקומות המקבילים, אב"א, ב, 23-25, ו"אב"ב, ח, 20-24) מתלונן אַל על האסון הצפוי לו מידי ענת; חושש הוא שמא הגיע יומו האחרון, ולא יוכל עוד לראות את אור החיים.

(24) [תחתא]. בערבית حَتَا, מנוע, עצור, והכוונה: ייעצר אור השמש בפניי, כלומר: אמות וארד שאולה. השווה תהילים מט"ב (בנוגע למתים): עד נצח לא יראו אור; יחז' לב"ז: וחסיתי בכבותך שמים והקדרתי את כוכביהם, שמש בענן אכסנו, וירח לא יאיר אורו, כל מאורי אור בשמים אקדירם עליך; ועוד כאלה.

סדים דברים אלו על דרש של ריבוי תהומות בשמות טוה, שאינו לאמיתו של דבר אלא ריבוי פיזי, אבל אלמלא שהיתה קיימת מסורת על מציאות שני תהומות לא היו באים חז"ל לידי דרש זה.

(15) תגל. כלומר: גלחה עד שם, הגיעה עד לאותו המקום הרחוק.

ש"ד. מפרשים אחרים מציעים: שדה, או הר, או עם, ואני סובר שהכוונה היא: מקום התבודדות, מושב מבודד (ג"ג בערבית), ואולי יריעות, על סמך האכדית.

(16) קרש. כבר פירשו רבים: קרשי משכנו של אל, השם קרש בא כידוע בס' שמות בתיאור מלאכת המשכן.

אב שנים. לפי הצעתו המעניינת של גינזברג יש לראות במלה שם אחד משמותיו של אַל (עיין BASOR, 97 [פברואר 1945], עמ' 6, בהערה), ואולם, נראה יותר הפירוש אבי השנים, מכיון שפילון מגבל מזהה את *Hilos* של הפיניקים, כלומר אַל, עם *Keros*. אלוהי הזמן (*χρόνος*) לפי היוונים (עיין על זה במבוא, עמ' 44).

ז. אחר הנוסחה המתארת את הנסיעה למקום מושבו של אל, כוז הנמצאת כאן בפס' ב"ג, רגילים שירי אוגרית להמשיך ולתאר את ההשתחוויה לפני אַל ('ויכרע ויקוד לרגלי אַל, וישתחו ויכבד דהו'). אבל כאן אין המשך מעין זה. אמנם הפסוק מקוטע בלוח שלפנינו, ואי אפשר להשלימו אפילו על סמך הפיסקות המק" בילות בלוחות אחרים. בכל אופן ברור שהעניין כאן שונה מן הרגיל.

(16) [ת]מצר. אפשר להשוות את השורש האכדי מצר, שפירושו חתך, כרת, פרץ, וכדומה: פורצת ענת את גדרות בית אביה ונכנסת בכוח. אחר הכלל שבפס' ב"ג, בא הפרט כאן בפס' ד. נאמר למעלה שהיא הגיעה למשכנו של אל, וכאן נאמר כיצד הגיעה: לא כבת המבקרת בבית אביה, אלא כאויב המתפרץ לבית אויבו. והשווה בעלילת גילגמש את התפרצותו של גילגמש אל תחומה של האלה סידורי.

(17) [ותב]א, וירולו מסמן השלמה זו בסימן שאלה, אבל החלק התחתון של אות ב"ת נראה בבירור בתצלום, ולפיכך ההשלמה הריחיק כמעט בחזקת ודאות.

ש"ד. כבר פירשתי למעלה את המלה ש"ד בשו' 15. כאן באה המלה בריבוי: ואפשר שגם בשו' 15 בא ריבוי בסמיכות.

א"ד. גם מלה זו נראית ברורה בתצלום, אף על פי שוירולו מטיל ספק באות דל"ת. הכוונה לאדני משכנו של אל: גם כאן, כמו למעלה בשו' 16 (קרש), בא בשיר האוגריתית ביטוי מקביל למה שנמצא בתורה, בפרשת מלאכת המשכן (שמות כו"ט, ועוד ועוד). —ל"ת. אין ידים להשלמתה של מלה זו. עד כמה שאפשר לשער, היתה כאן מלה המורה על הבניין או על הבניינים: אולי מטללת. כלומר סוכה או סוכות (השווה למעלה, פיסקה חמישית, פס' יב). ה. האל הוקן מפחד מפני בתו התקיפה והאיומה: הוא נושא את קולו חזק ובוכה (על בכיו עי' להלן, פס' י). בשבעת [ד]רם. המלה החסרה בסוף שו' 18 לא היתה מתחיי-

פירוש על לוח אב"ה

1. כאן בא הפועל אנש בהוראה זו: לרגזה של ענת אין תרופה. (36) קל[צ]ת. במקום המקביל בלוח ד"ג, ו, 17: קלץ. בלוח אב"ב, ג, 12-13, מקביל השורש קלץ לשורש קום (השווה גם למס' בערבית, ועיין מה שכתבתי על זה ב־Orientalia, כרך ו' (1938), עמ' 279-280).

טו, כדי לפייס את ענת מיד, שואל אותה אָל מה בקשתה, כאילו להגיד לה שהוא מוכן להסכים, תהיה בקשתה מה שתהיה. השווה שאלותיו של אחשורוש לאסתר, במגילת אסתר ה.ג.ו; ז.ב; ט.יב. יז, ענת מתפייסת בראותה שאביה מוכן ומזומן להסכים לבקשתה, ואז היא פותחת בדברים מעין הנוסחה של כבוד הרגילה (השווה למשל אב"ב, ד, 41-44). במלים אלו יש כאן מעין אירוניה.

(38) חכם חכמך. חכמת חכמתך, כלומר שיא חכמתך.

(39) ברכה מעין זו רגילה בפתיחת הנאומים הנאמרים באוני המלכים (השווה במקרא נחמ' ב, ג; דניאל ב, ד, ועוד).

יח, עכשיו נכנסת ענת לתוך העניין, וקודם כל מגידה היא בשם מי היא מדברת.

(39) תחמך. כאן פועל, ולא שם עצם כמו בתחילת שו' 38.

(40) מלכך, ביטוי זה, ודברי התקבולת שבחרו השני, יכולים להיות תארים לבעל, כמו שפירשו אחרים, אבל נראה יותר לפרשם כלשונו פנייה אל אָל, שהרי עכשיו משמיעה ענת אל אביה דברי כבוד ויקר, ולא היה מן הנימוס להגיד לו שיש אל אחד שאין למעלה ממנו. ועל אחת כמה וכמה, שכך יש לפרש ביטויים אלו בדברי אשרה אל אָל, בלוח אב"ב, ד, 43-44.

תפסן, גם במקרא בא שופט כתקבולת ל-מלך. עיין, למשל, הושע ז, ז: ואכלו את שופטיהם, כל מלכיהם נפלו; תהילים ב: ועתה מלכים השכילו, הוסרו שופטי ארץ; קמח,יא: מלכי ארץ—שופטי ארץ.

(41) אָן דעלנה, השווה תהילים טז.ב: טובתי בל עליך, שאולי יש לפרשו: אתה טובתי ואין למעלה ממך.

יט, פסוק זה מתבאר על סמך כתובים מקראיים מעין תהילים יא, ו: ימטר על רשעים פחים אש וגפרית ורוח זלעפות מנת כוסם; שם טז.ח: ה' מנת חלקי וכוסי; שם עח.ט: כי כוס ביד ה' ויין חמר מלא מסך ויגר מזה אך שמריה ימצו ישתו כל רשעי ארץ; יח' כג, לא-לד: בדרך אחותך הלכת, כוסך בידך וגו'. כתובים אלה מיוסדים על הרעיון, שדומים באי עולם למסובים בבית המשתה, וכל אחד מהם מקבל מיד בעל הבית את מנתו בכוסו. כלומר שהאלהים קובע לכל אחד את גורלו. והשווה את המטל הרגיל בספרות הנבואה, של כוס חמת ה', שהוא משקה ממנה את בני האדם ביום פקודתם. כנראה הרעיון של כוס הגורל היה רווח גם בקרב הכנענים, והדו נשמע בפסוק אוגריתי זה. ענת באה לבקש מאבי האלים שיקבע את גורלו של בעל, וכאילו היא מגישה לפניו את כוסו של בעל כדי שימוזג לתוכה את מנתו של בעל מיין הטוב(1).

כ-כג, חזרה על מה שכתוב למעלה, פיסקה חמישית, טיב.

(25) צ[חרר]ת, מלשון צחר, בהוראת לבן, כמו בעברית ובערבית; והכוונה ללבנוניתו של אור השמש.

(26) לא, בערבית לצי, הבריק, הזהיר.

ב[יד בן אֵלם מ]ת, הבי"ת שבתחילה פירושה מן: מפני אהבתו של מות, אלהי המוות, ו'אהבה' זו מתבארת כביטוי של אירוניה, או כלשון סג'י-נהור. השווה את הכינויים של מות, ידיד או מודד.

י, ענת מגידה לאביה שבאמת ראוי לו לבכות, שהרי ביקורה במשכנו יש בו משום סכנת אסון לו.

(27-28) [לַת]ברך, רישומן של הבי"ת והרי"ש ניכר בתצלום. השלמתי בדרך השערה, ועל סמך מה שכתוב בהמשך הפסוקים הנ"ל של יחז' לב (פס' ט): בהביאי שברך בגוים.

(28) יאלם, ya-'ilumma, בכת, וירולו מסמן סימן שאלה בשתי האותיות כת, אבל, אם אנו גורסים כך ומפרשים בכ"ת, הרי המלה הולמת יפה את העניין. בהת, השווה תהילים סב.ד: תהותתו על איש (שורש הות, שפירושו התנפל); כאן שם הפועל, עם הכינוי הסופי של גוף ראשון, שכאן אינו בא לידי ביטוי בכתיב (-י): השווה מה שכתב גינזברג, BASOR, חוב' 98, עמ' 21-22, הערה 57.

(29) — — —, גם כאן אי אפשר לשער מה היה כתוב אחר אָל תשמח השני; אבל בוודאי היתה כאן תקבולת למלה בהת (בהת-נפלי) שבחרו הקודם.

יא, השלמתי, אגב היסוס, לפי המשך העניין ועל סמך שה"ש ה, י: קווצותיו תלתלים, ועזרא ט.ג; ואמרטה משער ראשי וזקני.

(30) ב[י]מני, אין להשלים ב[י]די כמו שהציע וירולו, לפי שאחר בי"ת השימושית מובלעת היו"ד של השם יד, ואינה נכתבת. בשו' 26 יש מלה אחרת, יד בהוראת אהבה, והבי"ת שם הוראתה מן, ותנועתה כנראה שונה מתנועת הבי"ת המקבילה לבי"ת השימושית העברית.

(31) בגדלת ארכתי, מתוך מה שכתוב בלוח ש"ש (שו' 33-34) יוצא, שגם באוגריתית, כמו בלשונות שמיות אחרות, אורך היד פירושו יכולת, גבורה, וקוצר היד פירושו אי-יכולת, חולשה (עיין מה שכתב על זה גסטר, JAOS, כרך ס"ו [1946], עמ' 57, הערה 37). על סמך זה אפשר לשער שהביטוי ארכת שימש כינוי ליד חזקה או לזרוע עוז. מתוך כך תרגמתי: בגדולת כוח ידי.

(31-32) [שער] קדקדך, השווה תהילים סח.כב: אך אלהים ימחץ ראש אויביו, קדקוד שער מתהלך באשמיו.

יב, ענת אומרת ממש אותם דברי האיום שהבטיחה לבעל אחיה להשמיעם באוני אביהם (עיין למעלה, פיסקה חמישית, טו-טז).

יג, אָל עונה מתוך חדרי חדריו.

(34) בשבעת—בתמנת, כאן באה הבי"ת בהוראת מן.

יד, ההשלמה לפי המקום המקביל בלוח ד"ג, ו, 15-17, אָל נכנע לרצונה של בתו, ואומר שהוא מכיר את תקפה ואת אומץ לבה שאין להתנגד לו, כמו שבדרך כלל אין האלים יכולים לעמוד בפני האלות.

(35) אָנ[שת], בעברית נקרא אָנוש כל דבר שאין לו תרופה (ישע' יז,יא; ירמ' טו,יח; יז,טט; ל,יב.טו; מיכה א.ט; איוב לד,

1. כך פירשתי ב־Orientalia, ו' (1938), עמ' 283.

פירוש על לוח אב"ה

פיסקה שביעית

(11) מֵעֵי. כלומר: בוא; לא בהוראת בוא הָהָה אלא בהוראת גש, היכנס, כמו בוא אל פרעה בס' שמות (זכו, ועוד). לקדש אֶמְרָר, עיין למעלה, על שו' 10.
ו. אשרה מצווה למשרתה לפנות אל כְּתִיר־וַחֲסֵס. הביטוי אל כלה אינו אלא כינוי לכְּתִיר־וַחֲסֵס. כמו שאוכיח להלן.
(13) חֲקַכְפַּת. להלן בשו' 15 חכפת, וכך כתובה מלה זו בעלילת דנאל (לוח ד"ב, ה' 21, 31), גם שם ביחס לכְּתִיר־וַחֲסֵס. כנראה לא נכתבה כאן האות קו"ף אלא בטעות. יש כאן שם גיאוגרפי מצרי, והסופר האוגריתי טעה בכתיב המלה הזרה. כבר הוכיח אולברייט⁽¹⁾ שאין זה אלא השם הרשמי של עיר נוף או מוֹף, ה(ח)־כ(ו)־א(א)־פְתַח, כלומר: בית נפש האֵל פְתַח. זהו השם שממנו נגזר השם היווני של ארץ מצרים, *Aegyptus*, וכנראה הוא בא גם כאן בהוראה כללית: מצרים. בתעודות אל־עמארנה בא השם בצורה חֲפְתַח. גיזבורג⁽²⁾ הצליח לבאר את העניין על סמך ההנחה, שהיו מזהים את האֵל החרש כְּתִיר־וַחֲסֵס עם פְתַח, האֵל החרש של המצרים. הוא מעיר שהאות האחרונה החסרה בצורה האוגריתית של השם אפשר שנעלמה מפני היבדלות (דיסימילציה) או מפני איזו סיבה אחרת.
(14) אֵל כְּלָה. שתי מלים אלו נשארו עד עתה סתומות. גינר ברג⁽³⁾ הציע, מתוך הסתייגות: יגן עליה אֵל. אולברייט⁽⁴⁾ נטה להפריד: אֵל, פֶּלֶה, ולפרש: מצרים של אֵל, כי לו (לכְּתִיר־וַחֲסֵס) שייכת כפתור וגו'. אני מציע לפרש את כלה מתוך זיהוי נוסף של כְּתִיר־וַחֲסֵס. בתוך הפנתיאון המיסופוטמי אנו מוצאים אל המכונה בשם השומרי קְלָה, כלומר (אֵל) הַלְבָּנָה, והפמונה על תיקוני היכולות האלים⁽⁵⁾. האֵל הכנעני כְּתִיר־וַחֲסֵס, שאליו נשלח השליח לבקש מאתו שיבנה היכל לבעל, דומה לאל המיסופוטמי קְלָה, הממונה על תפקיד מעין זה, ולפיכך מתקבלת על הדעת התנחה, שיהו את שניהם זה בזה. ואין להקשות מפני האות ה"א שבסוף השם, שכן אנו למדים מן הטכסטים האכדיים הכתובים באותיות אוגריתיות⁽⁶⁾, שהסופריט האוגריתיים, במקום שהיו מעתיקים מכתב היתדות המיסופוטמי לכתב האלפביתי, לפעמים משתמשים היו בכתיב מלא כדי לסמן תנועות סופיות, גם

ב-ג. זין דרך להשלים פסוקים אלו ולהבין את משמעם. את חלוקתם ואת סידור חרוזיהם ניסיתי לקבוע על סמך התקבולות. (3) בן ענך. ביטוי זה (בין עיניך) המקביל ל־ראשך, כשם שבלוח אב"ג, א. שו' 21-22, 24-25, מקביל בן ענם (בין עינים) ל־קדקה פירושו כפי הפירוש המסורתי של בין עיניך שבמקרא, כלומר כנגד בין עיניך, הגובה שבראש (מנחות לזב).

(5-6) [ב]ים—בנהרם. הים והנהרים הם מראשי אויביו של בעל (עיין במבוא, ולמעלה בלוח זה, דז), ואולי זה עניינם גם כאן, אבל אי אפשר לקבוע למה מתכוון פסוק זה בפרטות.

ד-ה. אשרה מצווה את המשרת שלה לעבור את כל הדרך עד מקום מושבו של כְּתִיר־וַחֲסֵס.

(7) גבל. פירשתי על סמך גל בערבית.

(8) קעל. פירשתי על סמך קל בערבית.

אֶהָה. נוכל אולי לפרש את המלה כציווי של בניין אפעל משורש הות (עיין למעלה, וי), התנועה, אף על פי שהיא קשורה בכתיב לאות אל"ף, אינה אלא התנועה של ההברה השנייה, לפי שיטתי בצורות האל"ף, הכוונה היא שמשרת אשרת יעלה למרום השמים במעוף כנפיו, וכאילו יתקיף את השמים.

(9) נף שמשם. נראה שיש לחלק את האותיות כך, אף על פי שאין סימן הפיסוק אחר הפ"א, ופירוש נוף השמים הוא מרום השמים.

שמשר. בניין שפעל משורש משר, mashâru באכדית, בהוראת גזר, חתך, והכוונה שעל המשרת לחצות את חלל השמים בטיסתו.

(10) לדגי אֶתֶרֶת. הלמ"ד שלפני דגי, וכן הלמ"ד שבשו' 11, היא הלמ"ד של הפנייה, הרגילה לבוא לפני שם בוקאטיב. דייג

אשרה הוא התואר של משרת אשרה, ושמו המלא, הבא בשו' 11, הוא קדש־(ו)אֶמְרָר. שם זה⁽¹⁾, הכולל שני כינויים שיכולים לבוא

אף נפרדים זה מזה (לוח אב"ב, ד, שו' 16-17) מורה בוודאי לבוא שתי תכונות מסוימות של המשרת. הכינוי קדש פירושו כנראה

מקודש לשירותה של אשרה, כדוגמת השימוש שמשמש לפעמים התואר קדוש בעברית, למשל בויק' כא:ו: כי קדוש הוא לאלהיו.

הכינוי אֶמְרָר נגזר כנראה משורש אמר בהוראת רום, בהכפלת האות האחרונה של השורש, ופירושו מעין נעלה ונשגב. הוראו

תיהם של שני הכינויים קשורות זו בזו, שהרי הקדוש הוא מי שנבחר ונתעלה מתוך חבריו. התואר קדוש בא במקרא כמה פעמים

בסמיכות ללשון בחירה (למשל בדבר' זו; ידב) וגם ללשון עלייה או רוממות (למשל בדבר' כו:ט: ולתתך עליון על

כל הגוים אשר עשה... ולהיותך עם קדוש לה' אלהיך וגו'; ובישע' נו:טו: מרום וקדוש אשכנז). התרגום העברי של השם המורכב יהיה לפי זה: קדוש ונשגב⁽²⁾.

1. עיין מה שכתבתי על שם זה בספר היובל לכבוד יג. אפשטיין, עמ' 4-5.

2. יש לשים לב גם אל האפשרות שנגזר הכינוי אֶמְרָר מלשון מרר, הנהוגה באוגריתית כנרדפת ללשון ברכה, כמו בעברית לשון חנן או רצה (למשל דבר' לג, יכגכד), ולפי זה יהיה פירוש השם מעין קדוש ורצוי.

1. BASOR, חוב' 70 (אפריל 1938), עמ' 22.

2. Orientalia, כרך ט' (1940), עמ' 39-44.

3. שם, עמ' 40, הערה 6.

4. JBL, כרך ס"ט (1940), עמ' 108, הערה 35.

5. עי' למשל Thureau-Dangin, Rituels accadiens, פריס 1921, עמ' 42, שו'

3, ועמ' 46, שו' 27.

6. עי' בלוחות הכתובים אמנם בכתב האלפביתי האוגריתי, אבל בלשון

אחרת, שהיא לפי דורם הלשון האכדית (מס' 102-105 ב־UH), ובהם מלים כמו מתחי, לפי דורם mushiti, או קבי, לפי דורם qibi. אולי בחרו

דווקא באות ה"א כדי לציין את התנועה הסופית על סמך מלים מעין ארצה, שממה, הכתובות כך באוגריתית.

פירוש על לוח אב"ה

(14) כפתר. שם זה, גם כאן וגם במקרא, מורה כנראה על אי כריתה.

(15-16) חכפת ארץ נחלתה. קשה קצת שהמקום שנשלח אליו דייג אשרה נקרא ארץ נחלתו של כתר־וחסס, ולא כסא שבתו כמו כפתור: הרי דווקא לכסא שבתו היה המשולח צריך להגיע. לפיכך נראה ששם חכפת בהוראתו הרחבה כולל גם את אי כריתה, הקשור כידוע למצרים מכמה בחינות. וכן בברא' יג' יידי נמנים הכפתורים על בני מצרים.

ח'י. הוראות למשולח, מה יעשה כשיגיע לפני כתר־וחסס.

(17-18) באַלף—כמזן. השווה למעלה, ה.ב, ופירושי שם.

(18-20) לפען—הות. השווה למעלה, ג.ג.

(21-22) ורגם—תני. השווה למעלה, ג.ד.

(22-23) היזן. כינוי לכתר־וחסס. כבר פירשוהו על סמך הערבית זן, קל מהיר.

(23) ד חרש ידם. תרגום מילולי: בעל חרושת ידים.

(24-25) השווה למעלה, ג.ה, ופירושי שם.

יא. כאן חסר ההמשך, ובו הבקשה שהיה על המשולח לבקש מאת כתר־וחסס בשם בעל, וההמלצה שהיה עליו להוסיף בשם אשרה.

המקומות הנ"ל של עלילת דנאל מתבארים יפה על יסוד הנחה זו (שם, שו' 20-21: סאד כבד המת בעל חכפת אל כלה, כלומר: שרתי וכבדי אותו, את אדון מצרים, את האל קלה; וכן שם, שו' 30-31: שרתה וכבדה אותו⁽¹⁾). את אדון מצרים, את האל קלה⁽²⁾. I. בדין מביא גינזברג את תרגומו של פסוק זה בתוך סוגריים: הריהו מעין מאמר מוסגר, הבא לבאר מפני מה נשלח דייג אשרה לחכפת. לפי פירושי למלים אל כלה מובן יפה הכינוי הסופי שב־ שבתו וב־נחלתו: הוא מוסב לשם אל כלה הבא דווקא בסוף הפסוק הקודם—כנראה היה פסוק זה, על מקום מושבו ושלטונו של כתר־וחסס, רגיל לבוא בשירי אוגרית (השווה את התחלת עמודה ג בלוח אב"ו). מעין פארודיה למשפט זה נמצאת בתיאור מקום מושבו ושלטונו של מות אלהי שאול, בלוח אב"ב, ח, 12-14: מך כסא תבתה חח ארץ נחלתה, כלומר: נמוך מקום כסאו, מערה ארץ נחלתו; וכן בלוח אב"א, ב, 15-16⁽²⁾.

1. במקור ריבוי של אדנות.

2. שם במקום תבתי יש לגרוס תבת חח. כידוע, צורת היידי בכתב האוגריתית דומה לשתי ה; והכתיב תבת יכול לבוא במקום תבתה, לפי הכלל שקבע גורדון בנדוקוק, סעיף 4.26, ע' 21. פירשתי חח לפי תוחים בשמ"א יגו: במערות ובתוחים ובסלעים.

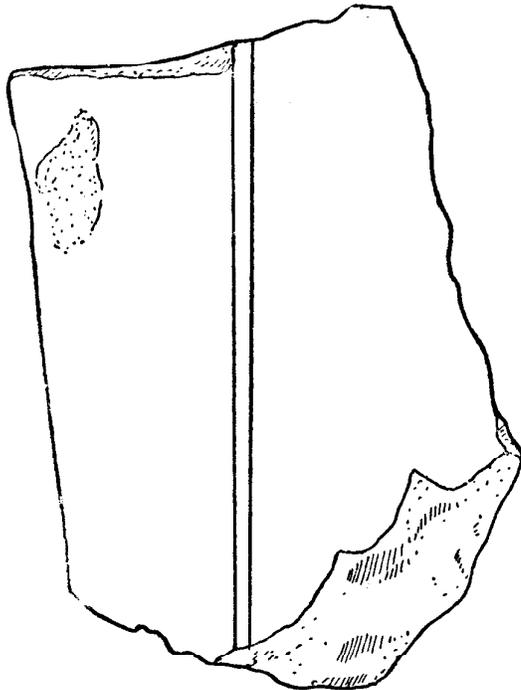
הטכסטים : לוח אב"ו

ב – לוח אב"ו

על הקטע המרכזי שנשאר נראים שרידים של שתי עמודות כתב מעבר מזה ושל שתיים מעבר מזה ; ובכל עמודה רק שברי שורות: סופי שורות משמאל לכו המפריד בין העמודות וראשי שורות מימינו (כיוון הכתב האוגריתי היה משמאל לימין). כך אפשר לשרטט את צורתו של הקטע משני עבריו (עיין את תצלום הקטע בלוח ג).

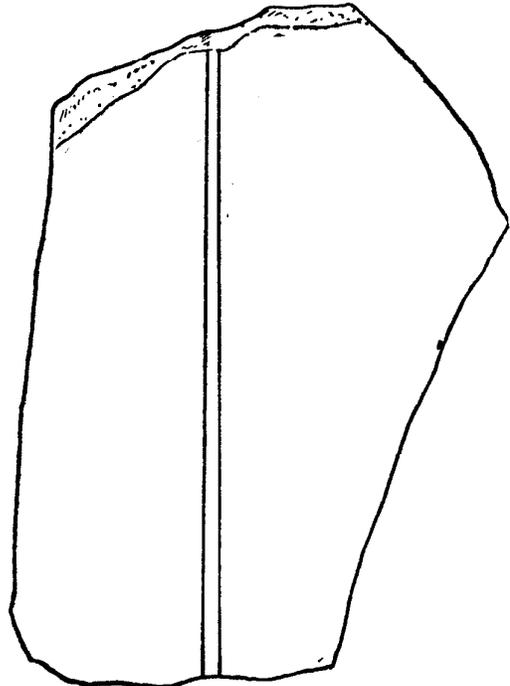
מלוח זה לא נשאר אלא קטע לא גדול (מסומן בבית הנכות של הלובר בסימן AO 16.643), והוא אמצעיתו של הלוח. חסריים כל החלק העליון וכל החלק התחתון, וכן החלק הימני והשמאלי. לפיכך אי אפשר לקבוע מה היו ממדי הלוח בשלמותו. גם הוא היה כתוב משני עבריו, ובכל אחד מעבריו היו כנראה שלוש עמודות (ואולי ארבע).

תרשים ב

ii iii
ג ה

תרשים א

v iv
א ב

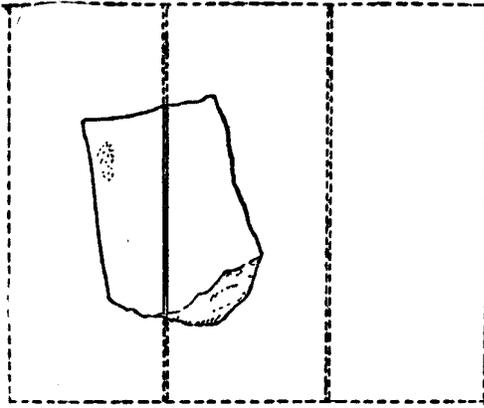
מספרי העמודות לפי וירולו
מספרי העמודות לפי שיטתי

בעמודות ii-iii, ולפיכך הצד שוירולו חשב אותו לצד פנים הוא כנראה צד אחור, וחילוף הדברים. ולפי זה העמודה הראשונה שבשרידים היא המסומנת v אצל וירולו, ואחריה באה זו המסומנת אצלו iv, ואחריה iii, ולבסוף ii. ועוד: בין iv ובין iii היה בא בלי ספק סיפור ארוך על כמה עניינים, ומתוך כך יש להסיק שהעמודה החסרה כולה היתה בימינו של הלוח, ולא בשמאלו כמו ששיער וירולו.

וירולו חשב שהעבר המצויין בתרשים ב הוא צד פנים, וזה שבתרשים א הוא צד אחור, ועוד הוא חשב שמשמאל אבדה עמודה שלימה, הראשונה מצד פנים, והשישית מצד אחור (כמו שכבר ציינתי בתיאור לוח אב"ה, רגילים היו לסדר את הטורים משמאל לימין בצד פנים ומימין לשמאל בצד אחור). ואולם, מתוך העיון בתוכן הטכסט נראה שיש לתפוס את העניין באופן אחר. מה שמסופר בעמודות v-iv קודם בוודאי למה שמסופר

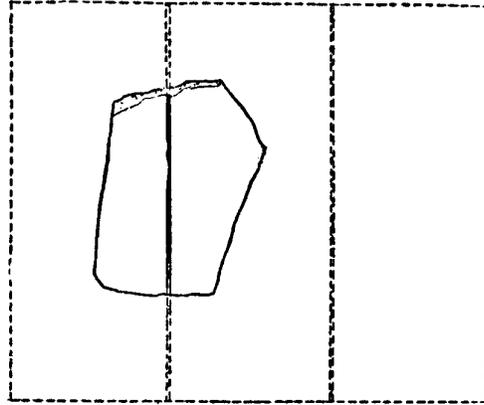
מ.ד. קאסוטו: האלה ענת

וכך עלינו לתאר לנו את מצב הקטע בתוך הלוח כשהיה הלוח שלם (אם נניח שהיו בכל עבר שלוש עמודות):

צד אחור

ו ה ד

צד פנים

א ב נ

מספרי
העמודות
לפי שיטתי

נמצאת בשמאל, לפני העמודה המסומנת א, היה מסופר, או לכל הפחות מרומז, מהלך הדברים שקדמו לסכסוכים. ואם כן הדבר, היתה כמובן גם עמודה שמינית בצד אחור, גם היא משמאל. ואולם, כדי להימנע מתסבוכת יתירה, אשאיר את סימני העמודות מן א עד ו, ואסיח דעתי מן האפשרות של שמונה עמודות.

שרידי העמודה שסימנתיה באות א מכניסים אותנו כבר, לפי מה שנראה, בתוך הסכסוכים שבין האלים (עיין להלן). ולפיכך, אם לא נניח שהעלילה היתה מתחילה באמצע העניינים כמו האיליאדה היוונית, עלינו לחשוב או שלוח זה אינו הראשון בעלילה, או שהיה מחולק לשמונה עמודות, ובעמודה הראשונה, שהיתה

עמודה א

התוכן. מה היה התוכן של שורות אלו אי אפשר לקבוע בבירור, מפני מצבן הלקוי. כנראה היה כאן זכר לסכסוכים שפרצו בין האלים לפני התהלת המלהמה בין בעל לבין מות. במה שקדם, בתחילת לוח זה או בלוח אחר, כבר דיבר המשורר, בסיפור מלא או ברמז קצר, על עניין גירושו של אל אבי האלים מכיסא מלכותו ועל חלוקת העולם בין בניו, כפי שהצעתי למעלה, עמ' 43-44. ברובן של שורות אלו, ואולי בכולן, מביא המשורר את עצם דברי המתווכחים, כמו שיוצא מן הפעלים בצורת מדבר או נוכח. תרגום רצוף הריחה, כמוכן, מן הנמנעות. אפשר להבין רק מלים בודדות או צירופי מלים בודדים פה ושם, ועל אלה ידובו בתוך הפירוש שיינתן להלן.

מעמודה זו לא נשארו אלא סופי שורות בלבד. על מספר האותיות החסרות אפשר לעמוד בקירוב מתוך השורות הניתנות להשלמה ביתר עמודות הלוח. בעמודה זו אין אפשרות להשלים אף שורה אחת במילואה, מפני שאין בידינו טכסט מקביל. אמנם היו השורות שנשארו בחלקן כוללות שתי פיסקות דומות זו לזו, ובמקצתן שוות ממש זו לזו (הראשונה עד ש' 14, והשנייה מש' 15 ואילך), אבל על סמך הקבלה זו אין להשלים אלא מעט מאד. כל הצעה יתירה להשלמה תהיה נועזה, וטוב יהיה להימנע מהשערות שאינן עשויות לכוון אל האמת. מה מספר השורות החסרות בעמודה, למעלה ולמטה, אי אפשר לדעת.

ב[]1 סימונו של וירולו: VI AB, 6
וים ימ]ם]2
ימעין נפש]3
ה]ד תנגתנה]4
לחמך] בצפן]5
[נשב בען]6
[בכם יען]7
ידע ל]ידעת]8
ת]אסרו]9
[—תרכס]10
ב]ז אבנם אפקת]11
[ל וער מתני]12
[רק גב]13
[כל תקר מתנה]14
[ב וים ימם]15
[ימעין נפש]16
[הד תנגתנה]17
ל]חמך בצפן]18
[אשקב אילת]19
[ם בכם יען]20
[ידע לידעת]21
[תאסרו תר אל]22
ת]רכס בן אבנם]23
[אפקת ערב]24

הטכסטים : לוח אב"ו

ועור מתני אתוד]25
{ תערב בשא]26
]תוד לתפתק]27
{ לארץ]28

עמודה ב

התוכן. מתוך שו" 13 ברור שיש כאן שיחה בין אל אבי האלים לבין אל אחר, והוא מות, כמו שיוצא מן הכינוי הרגיל שלו מדד א[לם], הבא בשו" 20. הריני מציע לבאר את עיקר העניין כך: מות מבקש מאת אביו שיקבע את שמו ואת גורלו במסיבה על כוס יין (השווה מה שמסופר בספר היצירה הבבלי, על האלים שקבעו בתוך משתה את שמותיו ואת גורלו של מרדוך לאחר שהמליכוהו עליהם, והשווה גם מה שכתבתי למעלה, בפירושי על ו, ט, בדבר כוס הגורל). בתחילה מנסה אל לדחות את מות בקש, ולהציע שאשרה בת זוגו תקבע את השם ואת הגורל, אבל לבסוף הוא מסכים, וקובע ששמו של מות יהיה מדד אלם, ושבתחילה יעלה בידו לגרש את בעל מכיסא מלכותו, אבל לאחר זמן יתגבר בעל עליו וימחצהו. פירוש הפרטים יבוא להלן.

מצבה של עמודה זו הריהו קצת יותר טוב ממצב העמודה הקודמת אמנם גם כאן נשארו רק שברי שורות (הפעם התחלות), וגם כאן אי אפשר להשלים את החסר ברובן המכריע של השורות. אבל בשורות אחרות ניתנת אפשרות זו, על סמך ההקבלות שב"לוחות אחרים. השורות המושלמות 9, 13, 24, 30, 31, מרשות לנו לשער מה היתה בקירוב מידת ארכן של השורות. גם כאן אי אפשר לדעת מוז; היה חסר למעלה ולמט במעודה, ולפיכך נעלם מאתנו לא רק הקשר שבין שריד זה לקודם ולבא אחריו, אלא אף הרוחק שביניהם. האותיות שסומנו כאן בנקודה עליהן אין קריאתן ברורה, והן מוטלות בספק.

[] 1	סימונו של וירולו ¹ VI AB, 4
[2	גם צח לקן]
[3	לרחקם לפן]
	4	צח אל יתב ב]
[5	— — ת עללמן]
[6	אלם בת בעלך]
[7	דל ילכן חש בארץ]
	8	בעפר הבלטתם]
	9	שקי רתא תנמי יתן כס ביד —]
	10	כרפן בכלאת יד]
[11	כמלל כחץ תאס]
	12	תגר אל בנה תר]
...	13	ויען לט<פ>ן אל ד [פאד]
[14	שם בני יר אלת]
[15	ופער שם ים]
[16	תענין לזנתן]
	17	את אדן תפער]
[18	אנך לטפן אל [ד פאד]

עמודה ב

- 19 על ידם פִּעְרַחַת]
- 20 שִׁמְךָ מִדָּד אֱלֹהִים
- 21 בַּת כִּסְפֵי דָן
- 22 בַּד אֱלֹאִיִן בְּעַל
- 23 כִּד יִנְאַצֵּן]
- 24 גִּרְשָׁנִן לִכְנָסָא מַלְכָּה נִחְתָּנִן לִכְחַח
- 25 דִּרְכַתָּה שֵׁן
- 26 וְהֵם אָף לִ]
- 27 יִמְחָצֵךְ כֵּן
- 28 אֶל דְּבַח]
- 29 פִּעַר בֵּן
- 30 טַבַּחַּ אֱלִפְנִים אָף צֶאֱן שְׁקַל]
- 31 תָּרֵם וְ[מִרְאָא אֱלֹהִים עֵגְלִים דַּת שְׁנַת]
- 32 אָמַר [קִמְצָא לְלֵאָם

עמודות ג-ד

מעמודות אלו לא נשאר כלום. עד כמה שנדמה לי קרוב לשער, היה מסופר בהן על התחלת ביצוע מאמרו של אל. מות ועוריו מתנפלים על בעל וסיעתו. ועולה בידם להוריד את בעל מעל כיסא מלכותו ולהעבירו משלטונו. אבל בעל ועוריו אינם נכנעים, בעל נלחם ביחוד על ידי עוריו הראשיים, האל האומן כתר-והסס וענת אהותו.

עמודה ה

מעמודה זו לא נשארו אלא התחלות השורות האמצעיות. אבל על סמך ההקבלות שבלוח אב"ה אפשר להשלים שורות רבות. והגיע לידי הבנת התוכן וגם לידי תרגום של רוב השריד.

מיטתו של וירלו:
VI A13, 8

א	אָז תִּתְּנוּ אֶת־פְּנֵיכֶם לְתוֹךְ מְצָרִים שֶׁל אֵל־כְּלָה,	א	[אֲדָךְ אֶל תַּחַן פָּנִים] [תָּךְ חִכְפַּת אֶל כְּלָה]
ב	כְּפִתוֹר כְּסָא שְׁבָתוֹ, מְצָרִים אֲרָץ נִחְלָתוֹ.	ב	1 [כִּפְתָר] כְּסָא תְּבַתָּה] [חִכְפַּת אֲרָץ נִחְלָתָה]
ג	בְּאֶלְף שְׂדוֹת, בְּרִבְבוֹת חִלְקוֹת, לְרִגְלֵי כְּתָר כְּרָעוּ וְהִקְדוּ, תִּשְׁתַּחֲוּוּ וְכִבְדָּהּוּ.	ג	2 בְּאֶלְף שַׁד ר[בַּת כִּמְן] [לְפַעַן כְּתָר] (3) הִבֵּר וְקַל [תִּשְׁתַּחֲוּוּ וְכִבְדָּהּוּ]

ד	כֹּה תֹאמְרוּ לְכַתְּרוֹהֶסס,	4 ז	ורגם לכ[תר וחסס]
"	וְתִגְדּוּ לְהִין חֲכָם חֲרָשִׁים:		[תני להין] (5) ד חרש י[דם]
ו	נָאֵם שׁוֹר אֶל אֲבִיָּה,	ה	ותחם תר אל אברן
	דְּבַר לטפן יצָרָף:	6	הות לטפן [חתכר]
	-----	ו	-----
	אָתָּה, כֹּתֵר ---	7	יה כתר ב ---
ז	שִׁים לְמַעוֹנֵי ---	8 ז	שח לסכת נ[---]
	-----		-----
ח	הֲכֵן לְמַעְרָתִי ---	9 ח	עדב בערת ת ---
	-----		-----
ט	חֲשֹׁף עֲצָף, חֲרָבָף הַשֵּׁב,	10	חשד עצר עובצר עמי
י	תְּרַצְנָה פְּעַמֵּיָּה אֵלַי,	11	[פענר תלסמן] (11) עמי
	תְּמַהֲרָנָה רַגְלֵיָּה לְ[דִירָתִי],		תותח א[שדך] ---
	לְמַעַרְהָ יִכְסֶּה מְעוֹנֵי.	12	ער כס דם
יא	דְּבַר יֵשׁ לִי, וְאִדְבַר לָךְ	י	רגם את לי וארגמך
	נָאֵם, וְאִגִּיד לָךְ,	13	הות ואתניך
יב	דְּבַר עֲצִים וּלְחִישַׁת אֲבָנִים,	יא	[רגם עז ולהשת אבן]
	שִׁיחַת שְׁמִים עִם אֲרִץ,	14	תאנת שמם עם [ארץ]
	תְּהוֹמוֹת עִם כּוֹכְבִים,		[תהמת עמן כבכבם]
יג	דְּבַר לֹא יִדְעָהוּ אֲנָשִׁים,	יב	רגם ל תדע נ[שם]
	וְלֹא יִבְיָהוּ הַמּוֹן אֲרִץ.		[ול תבן המלת ארץ]
יד	בְּאֵ-נָא, וְאֲנִכִּי אֶסְפְּרָהוּ,	יג	את ואנך אב[עיה]
	-----		-----
טו	וַיַּעַן כַּתְּרוֹהֶסס:	יד	ויען כתר וחסס
טז	לְכוּ, לְכוּ, וְצִינֵי הָאֵל,	טו	[לך לך ענז אלם]
	אִתְּם הַפְּצַרְתֶּם, וְאֲנִי שְׁנִיתִי.	18	אתם בשתם ואן שנת
טז	אֲחֻדֵר לְמִרְחָקֵי הָאֵל,	טז	[אער] (19) לרחק אלם
	מְצַרִים {אֶעֱזֹב וְאֶבְאֵ},		חכפ[ת] ---
יז	שְׁנֵי מַפְלְסִים תַּחַת עֵינֵי הָאֲרִץ,	יז	תן מתפדם תחת [ענת ארץ]
	שְׁלֹשָׁה רַחְבֵי מַחְלוֹת.		[תלת מתח] (21) עירם
יח	אִזּוּ יִתֵּן אֶת פְּנֵיו	יח	אדך לית[ן פנם]
	אֶל אֵל רַחוּם בְּעַל לֵב,		[עם לטפן] (22) אל ד פאד
	לְתוֹף יַעַר ---		תך חרש[ן] ---
יט	וַיִּגַּל מַחְצַת אֵל וַיְבֹא	יט	יגלי שד א[ל ויבא]
	לְקַרְשֵׁי מְלֹךְ אֲבֵי הַשָּׁנִים.	23	[קרש מלך] (24) אב שנים

עמודה ה

כ	ל[פען אל יהבר ויקל]	ב	לְרַגְלֵי אֵל כְּרַע מִקֵּד,
25	ישתחוי ויכבדנה]		הַשְׁתַּחֲוִי וַיִּכְבְּדוּהָ.
כא	----- (26) תָר אַל אִבְהָ]	כא	----- שׁוֹר אֵל אֲבִיהוּ
	-----		-----
27	----- חש		
28	----- בתך		
29	----- בן		
30	----- א		

בחלק החסר בסוף עמודה ה ובתחילת עמודה ו היה מסופר, עד כמה שיש לשער, שכתר-והסס עשה ככל אשר ביקש ממנו אבי האלים, ושם קץ למלחמתו, אבל ענת הוסיפה להילחם בחוקה.

עמודה ו

בעמודה זו אפשר להשלים כמה שורות על סמך המקבילות שבלוח אביה. לפי הקבלות אלו, ולפי שו' 19 ואילך, השלמתי גם שורות אחדות שאבדו לגמרי לפני התחלת השריד. בשו' 3-13, שאין להן הקבלות, אי אפשר להציע השלמות.

רינו של וייל
VI AB. 2

א	לְרַגְלֵי עֲנַת כְּרַעוּ וְהִקְדּוּ,	א	[לפען ענת הבר וקל]
	הַשְׁתַּחֲוִי וַיִּכְבְּדוּהָ.		[תשתחוי כבד הית]
ב	כֹּה תֹאמְרוּ לְבַתּוּלָה עֲנַת	ב	[ורגם לכתלת ענת]
	וְתִגִּידוּ לִיבְמַת לְאֵמִים:		[תגני ליבמת לאמם]
ג	וְאָם שׁוֹר אֵל אֲבִיךָ,	ג	[תחם תר אל אבר]
	דָּבַר לִטְפֹן יִצְרָךְ:		[הות לטפן חתכך]
ד	אֲסִפֵּי מִלְחָמָה מִן הָאָרֶץ,	ד	[קריי בארץ מלחמת]
	שִׁיתִי עַל עֶפְרַי אֲהַבָּה,		[שת בעפרת דדים]
ה	נִסְכֵי שְׁלוֹם בְּקָרֵב הָאָרֶץ,	ה	[סך שלם לכבד ארץ]
	הַרְבֵּי אֲהַבָּה בְּקָרֵב שְׂדוֹת,		[ארב דד לכבד שדם]
ו	חֲשָׁכִי עֲצָךְ, חֲרַבְךָ הַשִּׁיבִי	ו	[חשך עצך עבצך עמי]
	מִרְצֹנָה פְּעַמֶיךָ אֵלַי,		פ[ענד (a) תסלמן עמי]
	תְּמַהֲרֵנָה רַגְלֶיךָ לְמַעֲוֵנִי.	ז	[תותח] אשדך (a) [דם]
		ז	----- ר [לחמך
			----- ושת (4)

הטכסטים: לוח אב"ו

		פַּע — — — — —	רַדִּיךְ
		אֶקְנֹאִם	א
		שֶׁא בְקִרְבִּי	6
		אָסֵר	7
		ם יִמְתֵּם	8
		כֹּאֲתֵל	9
		ם עֵדֵב לְאַרְצִי	10
		שֶׁפֶם עֵדֵב	11
		תַּעֲתִקֶן	12
		שֶׁב אֶלְךָ (14)	13
סא	הַכְּנִסִי לְאַלְפֵי חֲצֵרוֹתַי,	אֲנֻכְבֵּב בְּאַלְפֵי חֲטֵר	כא
	-----	-----	15
כב	לְרַגְלֵי עֲנַת כָּרְעוּ וַיִּקְדּוּ,	לַפְעַן עֲנַת (16) [יְהִיבֵר וַיִּקַּל]	כב
	הַשְׁתַּחֲוּוּ וַיִּכְבְּדוּהָ.	[יִשְׁתַּחֲוּוּ וַיִּכְבְּדוּהָ] (17)	
כג	וַיִּשְׂאוּ קוֹלָם וַיִּקְרְאוּ:	[יִשְׂא גֵה וַיִּצַּח]	כג
	נָאִם שׁוּר אֵל אֲבִיךָ,	תַּחֲם (18) [תֵּר אֵל אֲבִיךָ]	
	דְּבַר לְטַפֵּן יִצְרָךְ:	[הוֹת לְטַפֵּן חֲתֻכְךָ]	
כד	אֲסִפֵּי מִלְחָמָה מִן הָאָרֶץ,	[קִרִּי בְאַרְצִי מִלְחָמָת]	19
	שִׁיתִי עַל עֶפְרַי אֲהַבָּהּ,	שֵׁת בַּעַפ (20) [רַת דְּדִים]	
כה	נִסְכֵי שְׁלוֹם בְּקִרְבִּי הָאָרֶץ,	[סֶךְ שְׁלוֹם] לְכַבֵּד אֶרֶץ	כה
	הֲרַבִּי אֲהַבָּה בְּקִרְבִּי שְׁדוֹתַי.	[אַרְבֵּי דָד לְכַבֵּד שְׁדָם]	21
כו	חֲשִׁכֵי עֶצֶף, חֲרִבֵי הַשִּׁיבִי,	חֶשֶׁךְ (22) [עֶצֶף עֶבְצֵר עִמִּי]	כו
	תִּרְצַנְנָה פְּעָמֶיךָ אֵלַי.	[פַּעַנְךָ תִּלְסַמֵּן (23) עִמִּי]	
כז	אֲזוּ תִתֵּן אֶת פְּנִיךָ	[אֲדָר לְתִתֵּן פָּנִים]	כז
	לְתוֹךְ יַעַר	תֵּךְ חֶרֶשֶׁן (24)	
כח	בִּידֶךָ סִפֵּר,	בִּי דָד סִפֵּר	כח
	בִּימִינֶךָ	בִּימִינֶךָ	25

בחלק העלילה שהיה נמצא בין לוח זה ובין אב"ה היה מסופר בין השאר על המשך המלחמה, וביחוד על המכות הנוראות שהיכתה ענת בעורויו של מות, כפי מה שהיא מרמזת באב"ה. ד', ז"י"א.

כאן נגמר השריד הנשאר בידינו, ואין לדעת את תשובתה של ענת לאב"ה. ואולם, מתוך מה שמסופר בלוח אב"ה על התנהגותה של ענת כלפי אב"ה, יש לשער שלא הסכימה לדרישתו, והוסיפה להילחם.

פירוש על לוח אב"ו

עמודה א

הפגישה או הפגיעה המרומזת בשו" 4 ו-17 מורה כנראה על סכסוך בין בעל-הד ובין אל אחר. בשו" 9-11 ו-22-23 מדובר אולי על אחד האלים שנאסר בין אבנים בידי אל אחר או בידי אלים אחרים: אם הכוונה דווקא לאל אבי האלים שנאסר בידי בניו (שו" 22: תַּאֲסֵרֵן תֵּר אֵל), אין לקבוע בבירור. בפסקה השנייה (שו" 23-24) המלה הסתומה אִפְקַת אינה באה מיד אחר בן אֲבָנִים כמו בפסקה הראשונה (שו" 10): יש כאן אפוא הבדל בצורה בין שתי הפיסקאות. וכן המלים אֲשַׁקֵּב אֵילֵת (שו" 19) אינן נמצאות בשרידי הפיסקה הראשונה, ואין לדעת אם להשלימן שם או לחשוב שגם בזה נבדלות הפיסקאות זו מזו. אף קשה להחליט אם יש יחס בין אֵילֵת (אֵילָה) ובין עַן (עֵץ). כמו שאפשר לשער, על סמך הדימוי לאילה העורגת על העץ, הבא באב"א* א. 2, כדוגמת תהיל' מ"ב. ב'.

ההשלמות לעמודה זו הוצעו כבר רובן ככולן בידי וירולו, על סמך ההקבלה שבין שו" 2-14 ובין שו" 15 ואילך. המלים הברורות מאליהן אינן אלא מועטות: 2. 15: יִם יִמִּים, יום (או) יומיים: 3. 16: יִמְעִי, יבוא או בא; שם: נִפְשׁ; 4. 17: הַד, שמו המיוחד של בעל; שם: תִּנְגַּתְנָה, לשון פגישה או פגיעה (נוכח או נוכח או נסתרת), עם הכינוי הסופי של גוף שלישי לזכר או לנקבה; 5. 18: לַחֲמֵךְ (אם ההשלמה נכונה); שם: בִּצְפֹן, בְּצַפֹּן, מקום מושבו של בעל; 7. 20: יַעַן, יענה או יראה בהוראת עבר או עתיד; 8. 21: יִדְעֵ לִידְעַת, ידוע לא ידעת, או בוודאי ידוע ידעת (או ידעת); 9-10, 22-23: תַּאֲסֵרֵן—תֵּרֵכְסֵךְ, לשון אסירה או קשירה; 11, 23: בֵּן אֲבָנִים, בין אבנים; 22: תֵּר אֵל, שור אֵל; 26: תַּעֲרַב, לשון כניסה; 28: לְאֲרִיץ, לארץ או מן הארץ.

עמודה ב

הנכונה נראית יר, ולא יו. המלה יר באה כתקבולת ל-פַּעַר, ויש לפרש שתי מלים אלו כציווי לנקבה. הפועל פַּעַר בא בלוח אב"ג בהוראת קביעת השם; יר מפועל ירי, בהוראת השליך (גורל) או הביא (באכדית arû) או הגיד, כמו בעברית בהפעיל (הורה), והכוונה היא בקירוב כך: את שם בני הביעי אֵת, אֲשֶׁרֶה. (15) ופַּעַר שֵׁם, ופַּעַרִי את השם, קבעי את השם. (16) אולי מובאת כאן תשובתה של אשרח (תענין כנראה צורת הנסתרת, ותַעַן עברית). (17) כנראה: אתה, אדוני, תפַּעַר (תקבע) את השם. (18-20) הצהרתה החגיגית של אל: אנכי, הרחום טוב הלב... פַּעַרְתִּי (קבעתי)... שֵׁםךָ (יהיה) מדד אֵלִים, כלומר ידיד האלים (על שם זה עיין במבוא, עמ' 49). (21-22) בַּת כֶּסֶפִּי, בית הכסף שלי, השווה את בית הכסף והזהב של בעל בלוח אב"ב. אין לשכוח שערך הכסף בזמן חיבורם הראשון של שירי אוגרית היה עולה על ערך הזהב. בַּד אֵילָיִן בַּעַל, בית הכסף שהיה שלי הריהו עכשיו ביד אחיך אֵילָיִן בַּעַל, היושב בו כמלך. (23) כַּד יִנְאָצֵן, אולי: כאשר ינאץ. (24-25) השלמתי, מלבד מה שהשלים וירולו, את המלה נִחַתְנָן, על סמך המקבילה בלוח אב"ב, ח. 20. והכוונה: גִּרְשָׁהוּ [את בעל] מעל כסא מלכותו, הורידהו מעל מושב ממלכתו. (27) [אבל סוף סוף] יִמְחֵץ [בעל] אותך. (28-32) לכבודו של מות, ולשם חגיגת המאורע של קביעת שמו וגורלו, זובח אֵל זבת, כלומר מכין סעודה, והסעודה מתוארת בנוסחה הרגילה בכתבי אוגרית: טבח אלפים וגם צאן, לקח שוורים ומריאים, אֵילִים, עגלים בני שנה, טלילים מקפצים וגדיים.

(2) גַּם צַח, בקול רם קרא (UH, גלוסר, סי' 445). לק — — — וירולו הציע: לק[רבם], כלומר: לקרובים, בניגוד למלה לרחקם (לרחוקים) שבשו" 3. (4) צַח אֵל יִתְב, קרא (עבר או ציווי) אֵל; המלה יִתְב מלשון ישיבה או מלשון שיבה או תשובה. (6) יש כאן כמה אפשרויות: אֵלִים או: האל (ilumma; ווקאטיב), אם קריאת האות הראשונה כ־א היא נכונה; בת=בית או בת; בעלך, אולי בַּעַלְךָ או בַּעֲלֶךָ, ואולי: מַעֲלִיךָ או מַעֲלִיךָ. (7) אולי: שלא ילכו מהר בא[רץ]: מות מביע לפי דרכו את תשוקתו להשמיד את בני האדם, כדי שלא יוסיפו ללכת במהירות על פני הארץ. (8) בעַפְרָה, תקבולת למלה בא[רץ], לפי השיטה הרגילה שכבר עמדתי עליה במבוא, עמ' 24. (9) רִתְאָה, מפני התקבולת למלה שקי, מלשון שתייה או השקאה, מציע וירולו: רִתְאָה, מין חמאה או לֶבֶן. (9-10) כך השלים וירולו על פי המקבילות (אב"ה, א. 10-11): יתן כוס ביד, כרפן בשתי ידיים. לפי דעתי הכוונה לברכה על כוס יין: מות מבקש מאת אביו שיואיל לברכו על כוס יין ולקבוע את שמו ואת גורלו. המושג של קביעת השם והגורל הקשור בו רגיל במזרח הקדמון (כבר הבאתי למעלה את ההקבלה המעניינת בספר היצירה הבלבלי ואת ענין כוס הגורל). ברכה על כוס יין לחתן ולכלה נזכרת בלוח כ"ג, ב. 16 ואילך. (12) אֵל בְּנֵה תֵּר, כנראה: ...אל את בנו, שור [תקבולת לאל]... (14) אחר המלים הברורות שבשו" 13 (ויען אל רחום טוב הלב) גרס וירולו: שם בני יו, ועל סמך גירסה זו הובעו כמה השערות על מציאות שם דומה לשם אלהי ישראל באוגרית. אבל הקריאה

פירוש על לוח אב"ו

עמודה ה

יד. כְּתָר־וַחֲסֵס משיב למשולחיו של אֵל. בין מה שקדם ובין פסוק זה יש להבין שהמשולחים הגיעו לפני כְּתָר־וַחֲסֵס והגידו לו מה שנצטוו להגיד, מלה במלה. לפעמים באים קיצורים כאלה בכתבי אוגרית. ואולי הם רק קיצורים בנוסח הכתוב, וכשהיו קוראים לפני הקהל היו חוזרים שוב על העניין כפי מה שכתוב למעלה. על כל פנים, אי אפשר לחשוב שדבריהם של המשולחים נמצאים בפסקה זו והוראותיו של אֵל קדמו בחלק החסר, שהרי המלים הבר ו־קל הם כנראה ציוויים.

טו-יז. דברי תשובה של כְּתָר־וַחֲסֵס. השווה תשובתה של ענת באב"ה, ד, לב"ד, ופירושי שם. ההבדל היחיד בין שתי התשובות הוא בצלע השנייה של פס' יז שבאה בה התיבה חכפנ]. אם יש כאן, כמו שנראה כמעט בוודאות, חכפנ], שמה של ארץ מצרים שבה ישב כְּתָר־וַחֲסֵס, עלינו לשער שכוונת צלע זו היתה מעין: מצרים אעזוב ואבוא או כיוצא בזה.

יח-כ. כְּתָר־וַחֲסֵס נוסע למקום מושבו של אֵל וּבא לפניו. כל זה מסופר לפי הנוסחה הרגילה; השווה למעלה אב"ה, ה, ב"ג, ופירושי שם. כאן יש חידוש בפס' יח: תך ארשן] (וכן תך ארשן בעמודה שאחר זו, פס' כז). וירולו מפרש ארשן על סמך הלשון האכדית: הר. אבל נראה יותר לפרש על סמך העברית בהוראת חורש, יער (וכן UH, גלוסר, 796).

(26) מכאן ואילך לא נשארו אלא אותיות בודדות, ואי אפשר לקבוע פרטים, חוץ מן ההשלמה תר אן] אבה] שכבר הציע אותה וירולו. יש לשער שהסכים כְּתָר־וַחֲסֵס לדרישתו של אֵל.

א-ד. השווה למעלה, אב"ה, ז, ו"ט, ופירושי שם. אֵל מוסר את הוראותיו למשרתים שהוא רוצה לשלחם אל כְּתָר־וַחֲסֵס כדי לבקש ממנו שישים קץ למלחמה.

ו. יה. כמו י בערבית, מלת הקריאה לפני השם באקזוטיב: על הרוב נכתבת בכתבי אוגרית י" בלבד, קשורה לשם שאחריה. אבל עיין מה שכתבתי בפירושי על אב"ה, ז', שו' 14, על סימון תנועה בסוף התיבה.

ז. כנראה יש כאן דרישה דומה לדרישתו של בעל באב"ה, ג, ו"ו, ושם ד, יח"ט; ועיין שם פירושי. אבל הנוסח שונה כאן במקצתו. ביחוד במלים המציינות את מקום מושבו של המדבר. את המלה סכת אפשר לפרש בהוראת סכתי, מעוני, אם האות סמך שבשורש העברי סכך היא מקורית, והכתיב בשי"ן שמאלית אינו אלא כתיב משני (עי' גיז' בוהל). ערת כנראה מלשון מערה, معارة.

ח-יג. השווה למעלה את הזמנתו של בעל לענת באב"ה, ג, ח"יג, ואת החזרה בשינויים קלים שם, ד, כ"ז, ואת פירושי שם. גם כאן יש שינויים אחדים, ביחוד בביטויים המורים על מקום מושבו של המדבר. הביטוי ער כס דם מציין כנראה את המערה (ער) החקוקה תחת מעונו של אֵל, והמעון קקסה אותה. אֵל מזמין את כְּתָר־וַחֲסֵס למקום סמוי מן העין וראוי לשיחה סודית. מן הנמנע לשער מה היה כתוב בסוף שו' 11 ובסוף שו' 16. על כל פנים נראה ברור שבסוף שו' 11 היה נמצא ביטוי מקביל ונרדף לשמות המורים על מקום המועד.

עמודה ו

כא. אַנְבַּב. לשון כניסה; השווה למעלה, עמ' 84.

כב-כו. השווה פירושי על אב"ה, ג, ג"ח.

כז. ענת אינה משיבה למשולחים, ונוסעת למעונו של אֵל (על הנוסחה עיין בפירושי לעמודה הקודמת, פס' יח-כ).

כח. הספר שבידו של אֵל הוא כנראה ספר הגורלות של האלים. ואל קביעת הגורלות שבספר זה רומזת כאן ענת בדברה אל אביה. שתי האותיות המטושטשות שאחר המלה בימ] נך היו כנראה אותיות של שם נרדף לשם ספר.

א-ה. השלמתי לפי אב"ה, ג, ג"ז (עיין פירושי שם) ולפי ההמשך של עמודה זו, כב-כו. אֵל שולח לענת שליחות דומה לזו ששלח לכְּתָר־וַחֲסֵס.

ו. השלים וירולו לפי אב"ה, ג, ז"ח.

ז ואילך, עד סוף שו' 13. בשברי שורות אלו המלים הברורות מאליהן אינן אלא מועטות: שו' 3: וַשֵׁת, אולי וְשֵׁתִי; 5: [א]קנאַם, ספירים; 6: שא, צורה מלשון נשא; ואחר כך: בקרב, בקרב; 9: כאַתְל, כנפש או כרוח; 10: לאַרְץ, לארץ או מן הארץ; 12: תַעֲתַקְן, אולי יעברו.

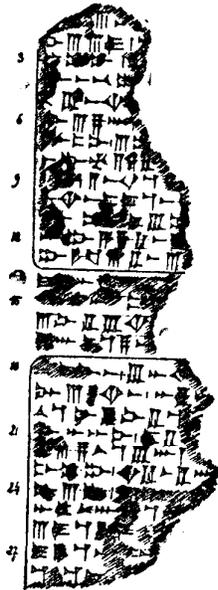
ג – הקטעים המקבילים

תיאור הקטעים

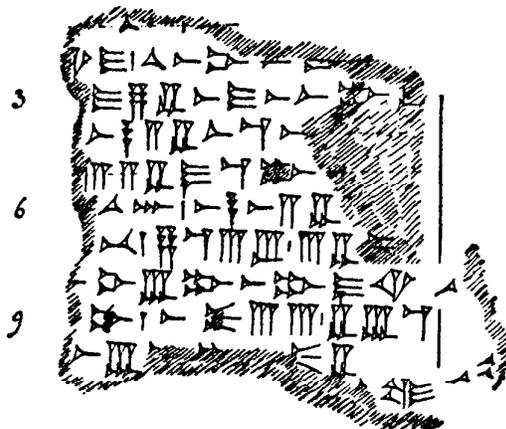
באחת החוברות האחרונות של העתון Syria¹ פרסם וירולו שני קטעי שירה, שמצאם כתובים על שני שברי לוח, שרידים של לוח אחד כנראה. וירולו העיר שתכנו של לוח זה (המצויין אצלו בסימן RŠ 5180) יכול להיחשב כמהדורה אחרת של עניין מסופר בלוח אב"ה או כאפיוודה אחרת של אותו מיתוס. כמו שייראה להלן, ההשערה הראשונה היא הנכונה: יש כאן מעין מהדורה אחרת של תיאור פעולותיה של ענת המסופרות בפיסקה השנייה של לוח אב"ה.

על אחד משני השברים נשארו רק סופי שורות, מעבר אחד, והעבר השני נשחת כולו. והילוף הדברים בשבר השני, שנשארו בו התחלות שורות, ולא רק משני עבריו, אלא גם על התחך התחתון.

ואלה הם הפקסימילים של שני הקטעים שפרסם וירולו בחוברת תנ"ל של Syria:

A
(מוקטן)

B

מצד שמאל ניתן הפקסימילי של הקטע שוירולו סימן אותו באות A, וכאן למעלה ניתן הפקסימילי של הקטע שוירולו סימן אותו באות B. הקטע A נולל התחלות של שורות (הכיוון של הכתב האוגריתית הוא משמאל לימין), והקטע B נולל סופי שורות.

שני עברי הלוח, הרי שהיה הקטע הראשון שייך לצד פנים. אפשר לקבוע עוד, כמו שיתברר מיד, שהלוח לא היה מחולק לעמודות, אלא שממדיו היו קטנים בערך, והכתב היה נמשך מקצהו השמאלי עד קצהו הימני. לפי זה שורתיו הראשונות של הקטע השני, הכתוב מזה ומזה, שייכות לצד פנים כמו הקטע הראשון.

הנימוקים להנחה, שלוח זה היה כתוב רק בעמודה אחת מכל עבר, הם אלה:

(א) אורך השורות, כמו שמוכיחות ההשלמות, היה עולה בהרבת

הכתב שבלוח זה שונה במקצתו מן הכתב הרגיל בלוחות של שירי העלילה האוגריתיים; ביחוד נראה השינוי בצורת העי"ן (עי' בפקסימילי B, שו' 9).

אשוואה לתוכן הלוח אב"ה מוכיחה, שהקטע שסימן אותו וירולו באות A (הכולל התחלות של שורות) היה בא אחר הקטע המסומן אצלו באות B (הכולל סופי שורות). לפיכך אכנה בשם קטע ראשון מה שכתוב על השבר המסומן B אצל וירולו, ובשם קטע שני אסמן מה שכתוב על השבר המסומן אצלו באות A. ומאחר שקבענו שהקטע הראשון היה קודם לקטע המשתרע על

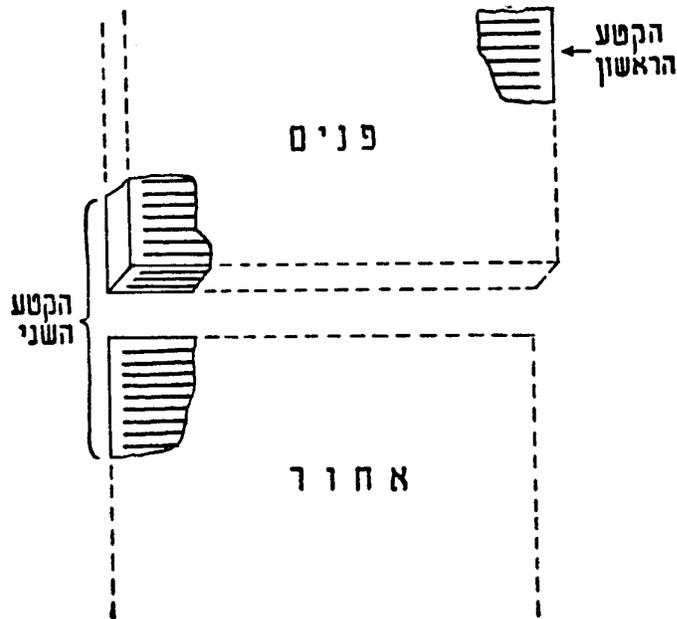
¹ כרך כד, חוב' א"ב (1944-1945), עמ' 12-14.

הקטעים המקבילים

של וירולו, עד קצהו השמאלי של הלוח, ואילו היה הלוח מחולק לעמודות, היה מקומה של העמודה האחרונה מצד פנים ושל העמודה הראשונה מצד אחר בימינו של הלוח (עיינן את השרטוט של לוח אב"ו שניתן כאן למעלה, עמ' 92). ולא היתה תחילת שורותיהן בקצהו השמאלי של הלוח. מקום הקטעים בלוח היה כנראה מעין מה שרשמתי בשרטוט זה:

על אורך השורות הרגיל בלוחות המחולקים לעמודות רבות (שורות ארוכות מעין אלה נמצאות רק בלוח אב"ג, שלכל היותר היה כולל שתי עמודות מכל עבר, ואולי לא היתה אף בו אלא עמודה אחת בלבד).

(ב) ראשי השורות של הקטע השני (שהיו האחרונות שבצד פנים והראשונות שבצד אחר) מגיעות, כמו שנראה מתוך הפקסימילי

הקטע הראשון

קטע זה, כאמור, אינו כולל אלא את החלק האחרון של שורות אחדות, וגם חלק זה לקוי בחסר. בכל שורה השלים וירולו שתיים-שלוש אותיות; אבל על סמך המקומות המקבילים בלוח

- 1 סימון של וירולו: R5 5180, 8
- 2 [--- שנסת כפת בחב]שה עתכת ר[אֶשֶׁת
- 3 [לבמתה והלן ענת להכלה תמ]עֵי בתה תערב
- 4 [יבמת לאַמם ולשבעת תמ]תֵּחֶץ בעמק
- 5 תֵּחַצַּב תֵּעַר תֵּלַחֲנַת [לצבאָם כ]סאַת
- 6 [למהר הדמם לעזרם ות]ען תֵּחַצַּב [ותחדי
- 7 [ענת תֵּעַדד כבדה בצח]ק ימלא לבה
- 8 [בשמחַת כ תחתה כ]כדרת ראש
- 9 [עלה כאַרבים כף כ בר]ך תֵּלַל בדם
- 10 [שֹׁמֵר ---] תד --- עב
- 11 [---] ס[

וזהו תרגום הקטע, לפי תריקונסטרוקציה שהצעתי:

- א כפּוֹת שְׁנִסָּה עַל חֲגוֹרְתָהּ,
- ב תִּלְתָּהּ רְאִשִׁים עַל גְּבֵהָ.
- ג וְהִנֵּה עֲנַת לְהִיכָלָהּ הַגִּיעָה,
- ד בָּאָה לְבֵיתָהּ יְבֻמַּת לְאִמִּים
- ה וּלְשִׁבְעָה תִמְחֶץ, בְּחֹזֶק תִּחְצַּב
- ו תִּטִּיל שְׁלֻחָנוֹת עַל צְבָאִים,
- ז כְּסֹאוֹת עַל מְהִירִים,
- ח הַדָּמִים עַל גְּבוֹרִים.
- ט וַתַּעַן: תִּחְצַּב וְתַחְדֶּה עֲנַת,
- י יִמְלֵא שְׂמֵחָה לְבָבָהּ,
- יא כִּי תַחְתִּיָּהּ רְאִשִׁים כְּכְדוֹרִים,
- יב עָלֶיהָ כְּפּוֹת יָדַיִם כְּאֶרְבֵּהּ,
- יג כִּי טַבְּלָהּ בְּרִכְיָהּ בְּדָם הַקָּלִים,

3. האות הראשונה שבקטע, לפני יו"ד, הריהי לפי וירולו ה"א; אבל מתוך העניין נראה שהיא ע"יין; צורתה של אות זו בלוח זה דומה מאד לצורת האות ה"א.

5. את האות שאחר המלה לצבאָם מציין וירולו כרי"ש מטושטשת; אבל המקבילות בלוח אביה נותנות מקום להניח שהיא כ"ף, הדומה בצורתה לאות רי"ש.

הקטעים המקבילים

כל זה מקביל למה שכבר קראנו בפיסקה השנייה של לוח אב"ה פס' וייד (למעלה, עמ' 64-65), ועיין שם בפירושי. כשאנו משווים את שני המקומות זה לזה בפרטיהם, רואים אנו שהעניין בעיקרו אחד הוא, ורק הצורה שונה במקצתה. בדרך כלל, הנוסח של הקטע הזה קצר יותר; אבל בפס' ה נמצאת הרחבה, והיא חזרה שאינה נמצאת במקום המקביל של לוח אב"ה. עוד יש שינויים

בסדר הדברים: בפס' א, למשל, מסודרות הצלעות בסדר הפוך לזה שבלוח אב"ה, ב, ו. יש גם חילופי מלים נרדפות: כך, למשל, בשו' 3 כאן בא הפועל תערב במקום הפועל הנרדף תשתקל שבלוח אב"ה. וכן הלאה. על מה שאפשר להסיק משינויים אלו ומכיוצא בהם ניחד את הדיבור להלן, לאחר שנעיין בקטע השני.

הקטע השני

בקטע זה אנו מוצאים, שלא כקטע הראשון, התחלות של שורות, שאינן ניתנות להשלמה אלא במקצתן, על סמך המקבילות שבלוח אב"ה. וזהו מה שאפשר לקרוא בו ומה שאפשר להשלים בו על סמך המקבילות.

כיבונו של וירולו:
 № 5180, A

[	1 — — ל]
[	2 כללא נ]
[	3 כפר]
[	4 [ו]תקרן]
[	5 עד תש]
[	6 כלין
[	7 — פך ל]
[	8 תרחץ ידן]
[	9 — — צת שמ]
[	10 — שת פפם תחן]
[	11 [יד] פדרני בת אר אהבת טלי בת רב דד]
[	12 ארצי בת י'עבדר כם עלמם וערבן]
[	13 רגם לבתלת]ת ענת תני ליבמת לאמם]
[	14 ה]
[	15 — — — — — [סך שלם לכבד ארץ ארב דד]
[	16 לכבד ש]דם חשך עצך עבצך עמי פענך תלס]
[	17 [מ]ן [ע]מי ת]ותח אשדך דם — — — — — [—
[	18 — — — — — [כת דאע] — — — — — רגם עץ]
[	19 ולהשת אבן [תאנת שמם עם ארץ תהמת]
[	20 עם כבכבם [אבן ברק דל תדע שמם אתם]
[	21 [ו]אנך אב]עיה
[	22 — לי עם דן ג]
[	23 כפר שבע בנ]

[24 כל]
	25 א — — נ — מ]
	26 לאַמ[ם] — א]
	27 אַלם]
	28 מ — מ]

בשורות 1-10 בא אולי עניין מקביל למה שחסר בלוח אב"ה בין הפיסקה השנייה והשלישית, אבל יש להיזהר מן השערות השלמה שלא תוכלנה להסתמך על בסיס נכון. אמנם אפשר להעלות על הדעת, כמו שחשב וירלוי, שיש להשוות שו' 3 אל אב"ה ב, שו' 2 (כפר שבע בנת) וגו'. וכן שו' 4 אל שו' 4 אל שו' 4 שם (ותקרי עֶלְמָם וגו'). וכן שו' 5 אל שו' 29 שם (עד תשבע תמתחץ וגו') ושו' 8 אל שו' 32 שם (תרחץ ידה וגו'). אבל במצב שכזה כל הזהיר הרי זה משובת. השורות 11-21 מקבילות כנראה לאב"ה ג, שו' 3-26, ועל סמך זה ניסיתי להשלים מקצתן. ואולם מהסס אני קצת בקביעת הפרטים.

בשורות 21-28 שוב המצב נואש. אף על פי שבשו' 23 חזרות המלים שבאב"ה, ב, 2 (כפר שבע בנת), גם במקום זה יהיה מן הראוי להיזהר מהשערות פזיזות. והריני מתרגם כאן למטה את השורות או את שברי השורות שניסיתי להשלים. על פסוקים אלו עייץ למעלה, בפירושי על אב"ה ג, המקומות הרשומים בקווים מאוזנים אי אפשר להשלים. כנראה רובם ככולם היו שונים ממה שכתוב במקומות המקבילים שבלוח אב"ה.

חֶשֶׁק פִּדְרֵי בַת אַר,
 אֶהְבֵּת טְלֵי בַת רַב,
 דוֹדֵי אַרְצֵי בַת יַעֲבֹדֵר.
 הַכְּנָסוּ, נְעָרִים, וּבֹאוּ-נָא;
 כֹּה תֹאמְרוּ לְבַתּוּלָה עֵנַת
 וְתִגִּדּוּ לִיבְמֹת לְאֲמִים:

נִכְכֵי שְׁלוֹם בְּקֶרֶב הָאָרֶץ,
 הִרְבֵּי אֶהְבֶּה בְּקֶרֶב שְׂדוֹת,
 חֶשְׁכֵי עֶצֶף, חִרְבֵּי הַשִּׁיבִי.
 תִּרְצְנָה פְּעָמֶיךָ אֵלַי,
 תִּמְהַרְנָה רַגְלֶיךָ לְמַעוֹנֵי.

דִּבֵּר עֲצִים וּלְחִישַׁת אֲבָנִים,
 שִׁיחַת שָׁמַיִם עִם אָרֶץ,
 תְּהוֹמוֹת עִם כּוֹכָבִים,
 אֲבָנֵי בָרָק, שָׁמַיִם לֹא יִדְעוּ.
 בּוֹאֲי־נָא, וְאֲנֹכִי אֶסְפְּרָהּ.

שני קטעים אלו חשובים מאד מבחינה זו, שהם מלמדים לנו פרק על שיטת המהדורות השונות בספרות האוגריתית. אנו למדים מהם לא רק את עצם הדבר, שנמצאות היו באוגרית מהדורות שונות של שירי העלילה, המקבילות זו לזו בתכנן, אלא גם את שיטת המהדורות השונות בספרות האוגריתית. אנו למדים

מפתחות*

א. המקראות שנתפרשו בספר**

מספר	מפתח	מספר	מפתח	מספר	מפתח	מספר	מפתח
83, 29	א ד	74	סו יא, יב	46	טו יג	89	דברים ז י
37	ב יג	29	סו טו	46	יח יט	89	יד ב
84	ב יד		ירמיה	40	יח כו	40	יד כא
	חבקוק	49, 29, 22	ט כ	87	כ ל	37	כא ייא
77	א ו	79	יד כב	87	כב כה	89	כו יט
77	א ח	38	יז יד		מלכים ב	79	לב ב
48, 29, 22	ב ה	82	ל ב	39	ד מב	85	לבו
82	ב יא	82	ל טו	33	יג יח	25	לבו ז
57	ג ב	26	ל יח	39, 22	טו ה	74	לב יג
83	ג ח	38	לא ד	75	יט כג	26	לב יד
76	ג יג	38	לא יח	46	כא ג	74	לב ט
83	ג טו	76	מז ה	46	כג ד, ה, ו	87	לב כב
	זכריה	80	מז ו		ישעיה	25	לג טו
29	ג ב	37	מח מו		ג א	23	לג יז
85	ג ז		יחזקאל	37	ד ד		יהושע
74	ו ג, י	81	א ג	79	ה יג	84	א, ו, ט
77	ח ט	86	ו יא	49	ה יד	36	ו ג, כ
26	ט ג	86	י יט	29, 22	ח א, ג	50	טו כט
	תהילים	82	כא יא, יב	81	י לב	50	יט לח
88	ב י	88	כג לא, לד	45	יז יג	75	כב י
77	ה ח	86	כה ו	29	יז יג		שופטים
21	ו ז	49	כו לו	82	כא ג	50	א לג
86, 24	ז ו	86, 85, 45	כח ב	77	כב יח	47	ב יא
25	ז ז	81	כז יד, טז	33	כד יד	47, 46	ג ז
29	ט ו	49	כח יט	87	כז כ	50	ג לא
88	יא ו	88	לב ט	83, 57, 40, 39	כו א	50	ה לא
82	יג ה	75	לג לב	26	כט א	50	ה ו
26	טו א		הושע	77	כט ג	26	ה כה
88	טז ב	37	ה ה	81	לא ד	25	ה כו
88	טז ה	77	ו ה	24	לב ב	84	ה כט
86, 29	יח טו	88	ז ז	25	לז כד	32	ט ז
81	יט ד	83	ח ו	27	מא י		שמואל א
38	יט יג, יד	29	י יא	27	מא כג	78	ב כב
37	כו ד	45	יב א	33	מב יא		שמואל ב
25	כו י	76	יד ט	77	מג ד	86, 29	כב טז
85, 81, 77	כז ד		עמוס	25	מח יג	75	כג א
83	כט ג	76, 57	א-ב	29	נ א	29, 28	כג לא
37	כט י	26	ה ט	26	נא ט, י		מלכים א
30	לו ז	33	ה ט	33	נב יח		ב ו
41	לח יב	29	ז ד	29	נב י	86	ב ט
86, 24	מב ב	26	מיכה	26	נד ב	86	יג יג
21	מב ד	89	ה ו	89	נז טו	34	יג כו
24	מד כו	25	ה ז	25	נח יב	34	
		27	ה ז	74, 37	ס טז	34	

** לא נרשכו כאן המקראות שהובאו בכירוקים לטכסטים האוגריתיים רק לפי ביאורם של הטכסטים האלה

מפתחות

88	נחמיה	82	מ טו	33	ח ג'ד	57	פט ייא	84, 80	מו י
29	ב ג		שיר השירים	26	ח י	25	פט יד	27	מוז י
50	ז כח		ה י	26	ח יח	25	צא ז	82	גד ט
29	י כ	88	ח ו	80	ח כו	56	צב י	77	נח יא
	יב כט	28	איכה	25	י לב	37	צג ג	85, 77	סה ה
	דברי הימים א		בו	26	טז טז	83	צג ג'ד	79	סה יא
50	ד יב	85	ב ו	22	יז א	29	קד ז	25	סו יד
50	ז ח	30	ב יג	49, 22	כז כ	30	קד כה	79	סה ה
50	ח כד	38	ה כא	26	ל טר'טז	29	קו ט	26	סח יד
78	יב א"ש		אסתר		ל לג	29	קוט כא	88, 76, 25	סח כב
77	יב ט		ה ג'ו	36	איוב	85	קלב יג	77	סח כד
	דברי הימים ב	88	ז ב	22, 21	ב יג	85	קלה ב	29	סח לא
29	ח לו	88	ט יב	22	ג יט	75	קלה ג	38	סט טו
29	ט מב		דניאל	83	יה ה	82, 25	קלח ז	82, 81	עג ב
46	טו טז		ב ד	49	יה יג' יד	25	קלטי י	82	עדי י
46	יט ג	88	ג לג	26	כא כח	25	קמא ג	25	עדי יא
33	כ ג	25	ד א	29	כו יא	75	קמג יב	83	עדי יד
46	כד יח	77	ד לא	76	כו יב	88	קמה יג	88	עיה ט
39, 22	כו כא	25	ט א	33	כז א		קמז א	85	עו ג
29	כז כה	86	יא יריח	86	כח יח		קמח יא	29	עוז ז
46	לג ג	33	עזרא	33	כט א	49	משלי	83	עז כ
46	לד ז		ב כב	85	לכ טו	33	א יב	26	עזח ט
		29	ט ג	86	לט ב	26	א כיכא	30	עזה טו
		88		76	לט כא	38	ב ג	21	פו י
							ג יד	75	פא ג
							ו טדיש	85	פדי יא
								22	כח ו

ב. מלים אוגריות שנתפרשו בספר זה פירוש חדש

80	עבץ	77	מטם	28	סֶהר	89	גבל	81	אבן ברק
87	עגם	74	מלת			76	גדמ		אבעיה, עי בעי
26	עד	82	מן		יבד, עי' בוד	87	גלי	82	אגר
80	עמי	82	מנם	85	יבנת	82	גפן	87	און
74	עשר	89	מעיי		יבדה, עי' בוד	80	דם	89	אהת
76, 75	עין	87	מצר	88	יה	46	דמרו	83	אלם ארץ
84	ענו	75	מרר	100	ימות, עי' מחי	75	דן	22	אמת
84	ענת	83	מש		יען, עי' עין	86	דקן	79, 76	אנבב, עי' נבב
80	עץ	79	1. משר		יר	82	דת סרה	82	אנהבם
	עצר, עי' עץ	89	2. משר	99	יהמר, עי' מרר	88	הות	82	אנש
77	עתך	64	מתח					88	אנשת
78	עֹדד		נבב	99, 86	כד				אערי, עי' עֹר
84	עֹר	100, 84	גוד	79	כמ	80	וחי	87	אף
84	עִירם	74	גֹהת	89	כלה (האל)			80	ארבוד
100, 81, 76	עֵר	99, 83	גֹהתנון, עי' גֹהת		ל (מלת שלילה)	77	חבש	88	ארבתי
77	עֵרמן		גטס	81	לא	78	חוש'חיש	75	בוד (או בוד'ביד)
100	עֵרת	81	גף	88	להברר, עי' תבר	22	חמרם	75	בך
75	פה	89	סגרת		מדנת	80	חשך	81	בעדן
88	צחררת	87	סך	77, 23	מהר	90	חת	81	בעי
78	צע	80	סכת	77	מחי	22	הפתת	74	ברר
88	צץ	100	ספר	21		79	טא	84	בשתם
75	צרת צפן	100							בהת, עי' הות

רשימת כתבי המחבר בענייני אוגרית

[ב] בלועזית:	[א] בעברית:
IL MESSAGGIO DI MOT A BAAL NELLA TAVOLA I* AB DI RAS SHAMRA. <i>Dissertationes in honorem Dr. Eduardi Mahler</i> , Budapestini 1937, pp. 53-57.	מותו של בעל (לוח I* AB מכתבי ראש-שמרה). 'תרביץ', שנה י"ב (תש"א), עמ' 169-180.
IL PALAZZO DI BAAL NELLA TAVOLA II AB DI RAS SHAMRA. <i>Orientalia, N.S.</i> , vii (1938), pp. 265-290.	ספרות מקראית וספרות כנענית. 'תרביץ', שנה י"ג (תש"ב), עמ' 212-197, ושנה י"ד (תש"ג), עמ' 1-10.
Art. RAS SHAMRA, in <i>Enciclopedia Italiana</i> , Appendice, i, Roma 1938, pp. 960-961.	בעל ומות בכתבי אוגרית. 'ידעות החברה העברית לחקירת א"י ועתיקותיה', ט' (תש"ב), עמ' 45-51 (עם סיכום באנגלית).
IL CAPITOLO 3 DI HABAQUQ E I TESTI DI RAS SHAMRA. <i>Annuario di Studi ebraici</i> , vol. 2 (1938), pp. 7-22.	קבלת פניו של בעל בלוח V AB מכתבי אוגרית. 'ידעות הנ"ל', י' (תש"ג), עמ' 47-54 (עם סיכום באנגלית).
DANIEL E LA FIGLIA FECONDATRICE NELLA TAVOLA I D DI RAS SHAMRA [Roma 1938].	מעשה בדניאל הצדיק. 'מחברות לספרות', כרך ב', מחברת ד' (תש"ד), עמ' 51-55.
DANIEL E LE SPIGHE: UN EPISODIO DELLA TAVOLA I D DI RAS SHAMRA. <i>Orientalia, N.S.</i> , viii (1939), pp. 238-243.	קריאה לשלום בלוח האוגריתי V AB. 'ידעות הנ"ל', י"ב (תש"ו), עמ' 40-42 (עם סיכום באנגלית).
LA LEGGENDA FENICIA DI DANIEL E AQHAT. <i>Rendiconti della Reale Accademia dei Lincei</i> , Cl. di sc. mor., serie vi, vol. xiv, Roma 1939, pp. 264-268.	חדרי חדריו של אל בכתבי אוגרית. 'ידעות הנ"ל', י"ג (תש"ז), עמ' 75-80 (עם סיכום באנגלית).
DANIEL ET SON FILS DANS LA TABLETTE II D DE RAS SHAMRA. <i>REJ, N.S.</i> , t. v (1940), pp. 125-151.	מלים מקבילות בעברית ובאוגריתית. 'לשונונו', כרך ט"ו (תש"ז), עמ' 97-102.
THE PALACE OF BAAL. <i>JBL</i> , vol. lxi (1942), pp. 51-56.	Zeus Demarus בכתבי אוגרית. ס' דינבורג, ירושלים תש"ט, עמ' 65-67.
LE TRE ALEPH DELL'ALFABETO UGARITICO. <i>Orientalia, N.S.</i> , xvi (1947), pp. 466-476.	ערך אוגרית באנציקלופדיה העברית, כרך א, ירושלים תש"ט, עמ' 682-687.
THE SEVEN WIVES OF KING KERET BASOR, 119 (1950), pp. 18-20.	נסיעתה של אשרה בכתבי אוגרית (II AB IV, 1-18) ספר אסשטיין, ירושלים תש"י, עמ' 1-7.
	ערך אַגְרָת (אוגרית) באנציקלופדיה המקראית, כרך א, ירושלים תש"י, עמ' 79-89, ולוח ב"ד.
	שלוש צורות האל"ף האוגריתית והדקדוק העברי. 'לשונונו', כרך י"ז (תש"א), עמ' 123-127.